

Ett eget liv?

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND

2002:40

Publikation 2002:40

ISSN 1403-168X

Författare: Eva-Lisa Olsson

Illustratör: Robert Källgren

Produktion: Länsstyrelsen Västra Götaland, Integration och jämställdhet

Tryck: Länstryckeriet i Göteborg AB

Förord

Närmare 200 flickor i åldrarna 12-18 år lever under hot och våld i patriarkala familjer i Göteborgsregionen. Det visar enkäter som Länsstyrelsen i Västra Götaland riktat till socialtjänsten och skolan. Men det finns uppskattningsvis minst lika många flickor till, som inte kan eller vågar tala om sina problem. Flertalet av flickorna har utländsk bakgrund och många bor i Göteborg.

Problemet bottnar i gamla traditioner, enligt vilka familjens heder är helt avhängig hur effektivt flickors och kvinnors sexualitet kan kontrolleras. Men när sådana traditioner leder till hot om våld och till övergrepp innebär det brott mot gällande lagar och regler. Detta måste göras tydligt för både flickorna och deras familjer. Utöver det måste skyddet för och stödet till hotade flickor och kvinnor bli bättre. Det förutsätter bl.a. att sociala myndigheter, skola och rättsvårdande instanser i samhället får bättre kunskaper, så att de kan identifiera de utsatta flickorna och bedöma deras behov. I det här arbetet är det viktigt att använda den kunskap och de erfarenheter som olika frivilligorganisationer som kvinno-, mans- och tjejjourer samt invandrarföreningar m.fl. samlat.

Länsstyrelsen Västra Götaland har på regeringens uppdrag kartlagt behovet av stöd, bl.a. skyddat boende, för utsatta flickor i patriarkala familjer. Ambitionen har varit att låta så många som möjligt av dem som på olika sätt har kontakt med utsatta flickor och deras familjer komma till tals. Reflektioner, synpunkter och förslag redovisas från socialtjänst, skola, polis, forskare, kvinno-, mans- och tjejjourer, invandrarföreningar och andra frivilligorganisationer. Det är Länsstyrelsens förhoppning att kartläggningen kan bilda utgångspunkt för ett insiktsfullt, aktivt och målinriktat arbete för att stödja flickorna och deras familjer, så att flickorna efter hand – med familjens goda minne – kan leva sina egna liv när de blivit myndiga, d.v.s. att de själva får forma sin egen framtid.

Göte Bernhardsson
Landshövding

Innehåll	Sid
1. Sammanfattning	3
1.1 Kartläggning	4
1.2 Förslag till åtgärder	6
2. Inledning	9
2.1 Bakgrund	9
2.2 Syfte och frågeställningar	10
3. Metod och genomförande	11
3.1 Avgränsning	12
4. Lagar och definitioner	13
4.1 Socialtjänstlagen	13
4.2 Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga	13
4.3 Patriarkala familjer och samhällssystem	14
4.4 Migration och ändrade familjestrukturer	14
5. Resultatredovisning	16
5.1 Inledning	16
5.2 Redovisning av enkätundersökning	16
5.3 Rådslag	25
5.4 Intervjuer	28
6. Bostadssituationen	40
6.1 Bakgrund	40
6.2 Samordning av boendesociala frågor i Göteborg	41
7. Avslutning	43
7.1 Inledning	43
7.2 Frågor som har väckts under kartläggningen	44

Referenslitteratur

Bilagor

- 1. Skolor och socialtjänster som har deltagit i enkätundersökningen**
- 2. Styr- och arbetsgrupp samt organisationer och verksamheter som Länsstyrelsen har haft kontakt med**
- 3. Kostnadsberäkningar**
- 4. Internationella överenskommelser om mänskliga rättigheter m.m.**

1. Sammanfattning

De allra flesta tonårsflickor, oavsett bakgrund, lever helt vanliga liv. Men det finns de som har en utsatt situation, bl.a. för att de växer upp i familjer med starkt patriarkala värderingar. Grundproblemet för dessa flickor handlar oftast om uråldriga traditioner och seder som medför att familjens heder beror på hur effektivt kvinnors och flickors sexualitet kan kontrolleras. Denna kvinnosyn finns numera företrädesvis bland vissa individer och grupper med utländsk bakgrund. Sedvänjor inom strängt patriarkala familjer kan också ta sig uttryck i att föräldrar och släkt väljer äktenskapspartners åt både flickor och pojkar. Det svenska majoritetssamhället, vet för litet om regler – skrivna och oskrivna – seder och bruk inom dessa traditioner samt dess konsekvenser. På samma sätt vet de nya svenskarna för litet om hur det är och vad som är brukligt i Sverige.

En del problem inom strängt patriarkala familjer borde kunna undvikas med tydligare ramar för vad som gäller i majoritetssamhället. Det finns nationell lagstiftning och internationella överenskommelser om människors lika värde som ska följas. Ett okränkbart människovärde som medför rätt till ett värdigt liv och att bli behandlad med respekt oavsett om man är barn eller vuxen. Ingen får trakasseras eller diskrimineras på grund av kön, funktionshinder, etnisk tillhörighet, religion eller av andra skäl. Män med strängt patriarkala värderingar och ofta med utländsk bakgrund kan inte fortsätta omsätta seder och bruk från uråldriga traditioner i sitt nya hemland, när det uppenbart leder till skada för flickor och kvinnor. De måste bli medvetna om att de bryter mot både svenska och internationella lagar och överenskommelser, när de hotar, kränker, misshandlar eller t.o.m. dödar flickor och kvinnor för att ”försvara familjens heder”.

Att lämna en patriarkal, ojämsställd miljö och plötsligt befinna sig i ett samhälle med demokratiska och jämställda ideal kan för många män vara omvälvande. Lägg därtill att merparten av de myndighetspersoner de möter i vardagen i skolan och barnomsorgen, på socialkontoret, försäkringskassan och arbetsförmedlingen är kvinnor. Integrationen i det nya landet tar tid, alldeles för lång tid för många. Utanförskapet och känslan av maktlöshet kan leda till att männen satsar ännu mera på att kontrollera det och dem, som de anser sig ha makt över. Detta kan förvärra flickornas situation.

Segregationen i många invandratäta bostadsområden försvårar kontakter och erfarenhetsutbyte. Barnen, som går i skola och ofta lär sig svenska språket snabbare och lättare än sina föräldrar, får ibland ett övertag. För att öka sitt handlingsutrymme kan de säga saker till sina föräldrar om hur svenska pojkar och flickor lever, som inte stämmer med verkligheten, men som föräldrarna har svårt att bedöma. Föräldrarna upplever då ofta att de är på väg att tappa kontrollen över barnens liv, vilket kan medföra att de blir än strängare än vad de annars behövt vara.

Flickornas situation varierar. En del har viss fysisk rörelsefrihet med stränga order om hur de ska bete sig. Andra är bevakade – av föräldrar eller bröder – dygnet runt. De följs dagligen till och från skolan. De får inte delta i skolresor eller gemensamma sportaktiviteter osv. Vissa känner dagligen av hoten mot den egna personen så starkt att de blir deprimerade. Det är inte ovanligt med tankar om att ta sitt eget liv då framtiden ändå ter sig så mörk och hopplös.

De individuella behoven av skydd hos flickorna måste alltid styra valet av insats. Tvångshändertagande och placering i skyddat boende kan behövas i extrema fall och måste då finnas att tillgå. Målet för de insatser som här kommer att beskrivas är ändå att det ska vara möjligt

för flickorna att behålla eller på sikt återknyta kontakterna med sina familjer. Förutsättningen är att det kan utvecklas en ömsesidig respekt, så att flickorna, när de blir myndiga själva får bestämma över sina egna liv. Ska detta lyckas måste det ske en förändring i familjen. Samtidigt som flickan tas om hand ska därför kontakt etableras med familjen. Behandlingspersonal med erfarenhet av att nå fram i behandlingssamtal i den här typen av familjer vet att traditionella modeller inte fungerar. Här handlar det om att med gott om tid, respekt och kulturkompetens få igång förtroendeskapande förhandlingar med i första hand fadern.

1.1 Kartläggning

Kartläggningen som gjorts i Västra Götaland rör till allra största delen flickor som växer upp i familjer med utländsk bakgrund, företrädesvis från länder utanför Europa. Former av patriarkalt förtryck kan även finnas inom familjer med traditionellt svensk bakgrund men detta uppmärksammas inte i denna rapport.

Göteborg och 12 kranskommuner inom Västra Götalands län ingår i kartläggningen. Enkäter har skickats ut till socialtjänsten i 12 kommuner och 21 stadsdelsnämnder i Göteborg samt till 168 högstadie- och gymnasieskolor. Intervjuer och rådslag har genomförts med nyckelpersoner från frivilligorganisationer, kvinno-, mans- och tjejjourer, föreningar och kommunala, regionala, statliga verksamheter/myndigheter, privata behandlingshem samt med utsatta flickor. Svarsfrekvensen för socialtjänsten är nära 100 procent. Svarsfrekvensen för högstadie- och gymnasieskolorna är cirka 50 procent. Att svarsfrekvensen från elevvårdsteamerna i skolorna är lägre beror delvis på att enkäten distribuerats till en del specialgrundskolor med endast pojkar som elever samt till vissa mindre skolor som saknar egna elevvårdsteam. Undersökningen gör inte anspråk på att vara vetenskapligt tillförlitlig utifrån generaliserbarhet.

Resultat

Sammanlagt har de tillfrågade under det gångna året haft kontakt med cirka 200 flickor som lever under någon form av hot eller tvång i patriarkala familjer. Av dessa finns 80 procent i Göteborgs stad och 20 procent fördelade på 8 kranskommuner. Flickorna är i åldrarna cirka 12 till 18 år. Det finns uppskattningsvis minst lika många flickor till, som behöver stöd, men som inte kan eller vågar ta kontakt med exempelvis socialtjänsten eller elevvården för att berätta om sin situation.

Under det senaste året har socialtjänsten i de tillfrågade kommunerna och stadsdelarna i 14 fall (9 från Göteborg och 5 i kranskommunerna) beslutat om omedelbart omhändertagande enligt lagen om vård av unga, LVU, då dessa flickor på grund av allvarliga hot hade ett stort skyddsbehov. För närvarande vårdas cirka 11 flickor (6 från Göteborg och 5 från kranskommunerna) enligt LVU. För ett par av dessa flickor har socialtjänsten beslutat att hemlighålla vistelseadressen. Enligt polisen har en flicka fått skyddad identitet.

Placeringsansvarig på Statens Institutionsstyrelse, SiS uppger att tre flickor från Västra Götalands län sedan det senaste årsskiftet fått hjälp med placering på hemlig ort långt från hemmet p.g.a. allvaret i de hot som riktats mot dem. Observera att de nu nämnda flickorna inte ingår i enkätundersökningen.

Ungefär 70 procent av de utsatta flickor, som rapporteras från Göteborgs stad, bor i de nordöstra stadsdelarna. Vissa stadsdelar i Göteborg med en hög andel invånare med utländsk bakgrund har bara rapporterat om enstaka utsatta flickor som de haft kontakt med. Risken finns att utsatta flickor i dessa områden inte uppmärksammas i tillräcklig omfattning. Även i flera

av kranskommunerna finns flickor som utsatts för allvarliga hot och blivit placerade utanför hemmet.

Några kommuner och stadsdelar i Göteborg uppger att de inte möter flickor med denna typ av problem beroende på låg andel invånare med utländsk bakgrund. Två kranskommuner uppmärksammar att det kan finnas utsatta flickor i svenska familjer med patriarkala värderingar. Utsatta flickor som lever i strängt patriarkala familjer är således inte någon homogen grupp.

Sannolikt kommer många flickor som idag lever i strängt patriarkala sammanhang inte till myndigheters kännedom. Misstänksamhet mot och rädsla för myndigheter generellt men också rädslan att bli misstrodd när man söker hjälp är tänkbara orsaker till detta. Många flickor är besvikna på socialtjänsten, ibland även på elevvården för att de redan vid de första kontakterna väljer att lyssna mer på föräldrarna. Flickorna upplever att detta stärker föräldrarna på deras, d.v.s. flickornas bekostnad. Sådana traditionella arbetsmetoder kan bli ödesdigra för flickorna om de används omdömeslöst. Socialtjänst och elevvård behöver nya metoder och mer kulturkompetens för att flickorna lättare ska våga ta kontakt och för att kunna göra adekvata riskbedömningar. Detsamma gäller andra instanser som möter flickorna, när deras fall blir rättssak – advokater och rättsvårdande myndigheter.

En bild växer fram av utsatta flickor som mycket ensamma oavsett hur man hanterar situationen. De vantrivs i sina familjer, men när de flyttas långt från sitt sammanhang känner de ofta utsatthet i form av isolering i den nya främmande miljön. Samtal med fem flickor bekräftar bilden av många utsatta flickor som idag inte får något stöd alls. De finns i hemmet med stort ansvar för hushållet vid sidan av skolarbetet. De är ofta deprimerade och utan kunskap om sina rättigheter i det svenska samhället. I skolan har de tillåtelse att vistas. Skolan blir för dem frizonen, livlinan i en för övrigt av föräldrarna hårt kontrollerad och reglerad värld. I mer sällsynta fall finns erfarenhet av att man kan nå fram i familjesamtal även med patriarkala familjer.

Stöd och skydd till utsatta flickor i strängt patriarkala familjer bör så långt det är möjligt ges inom befintlig ungdomsvård och inom ramen för gällande lagstiftning. För detta behövs personal med spetskompetens för målgruppen i verksamheterna. Detta utesluter inte att lagstiftningen kan behöva ses över. Dels behöver det göras tydligt att tvångsgifte bland minderåriga, hot, tvång och andra former av fysiska och psykiska övergrepp är lagbrott. Dels kan Lagen om vård av unga behöva en komplettering som gör det lättare att skilja flickorna från familjen när risken för allvarliga övergrepp bedöms som stor.

Ett okänt antal flickor hålls gömda inofficiellt, av privatpersoner med stora risker för både flickornas och egen säkerhet. För sådana medmänniskor bör det skapas öppna mötesplatser och arenor för diskussion. De behöver dels få information om vad som kan göras för att förbättra ”deras” flickors situation, dels få råd och mentalt stöd för egen del.

Flera socialtjänster uppmärksammar att även pojkar utsätts för hot och våld i patriarkala familjer, när de försöker bryta mot släktens traditionella seder och bruk. Således kan pojkar också placeras på behandlingshem p.g.a. svåra konflikter i familjerna. Förebyggande insatser där pojkar får möjlighet att t.ex. delta i samtalsgrupper bör därför ges hög prioritet.

I det förebyggande arbetet måste hög prioritet ges åt insatser som kan motverka okunskap och vanföreställningar inom alla grupper, även svenska.

1.2 Förslag till åtgärder

Länsstyrelsen i Västra Götaland överlämnar följande förslag till regeringen rörande åtgärder för utsatta flickor med patriarkal hotbild. Exempel på beräknade kostnader för några insatser ges i bilaga 3. En del informations- och utbildningsinsatser, som vänder sig direkt till ungdomar och/eller föräldrar, borde kunna genomföras som studiecirkel i samverkan mellan frivilligorganisationer och studieförbund. Hur det skyddade boendet kan organiseras och administreras utifrån olika skyddsbehov utreds i särskild ordning. Förslag kommer att presenteras i mars 2003. Genomförandet av merparten av förslagen förutsätter samverkan och någon form av resurstillskott till kommunerna, som har huvudansvaret för de omyndiga flickorna. Länsstyrelsen, som har lång erfarenhet av att fördela och administrera ekonomiska bidrag till olika utvecklingsprojekt, kan medverka.

Insatser för att skydda utsatta flickor

Det mest akuta behovet är att utveckla kompetens för att initialt kunna göra bra riskbedömningar. En tvärasektoriell **expertgrupp** inom Västra Götalands län bör bildas omgående. Personerna i denna grupp ska handplockas från basverksamheter som idag arbetar med målgruppen utsatta flickor. Expertgruppens uppgift blir att samråda internationellt såväl som nationellt i syfte att generera kunskap. Deras roll blir också att arbeta konsultativt framför allt med socialtjänsten men även andra verksamheter i samhället. Länsstyrelsen är beredd att hålla samman expertgruppen.

- Befintliga **jourfamiljer och familjehem** bör inventeras, så att en **rikssamordning** kan ske av dem som är villiga att ta emot utsatta flickor. Om samordning sker över landet blir de också en mer användbar resurs än idag med tanke på att flickorna ibland behöver en fristad långt hemifrån. Vilket organ som ska administrera samordningen får diskuteras i särskild ordning. Kommun- eller kommunalförbund är en tänkbar instans. Utbildning och kompetensutveckling bör kopplas till hemmen. Någon form av kvalitetssäkringssystem kan behövas för att garantera att flickorna får det stöd de behöver. Kostnaden för jourhemmen bärs i första hand av avlämnande kommun via socialtjänsten.

- Flera kommuner kan tillsammans skapa en gemensam **lägenhetsbank**. Tomma lägenheter ska då finnas tillgängliga på olika platser i länet och användas för korttidsplacering vid akuta skyddsbehov. Kulturkompetenta mentorer/kontaktpersoner bor och lever nära flickorna i lägenheten. Om behov finns hjälper de till att utveckla nätverket i det nya sammanhanget; skola, fritidsaktiviteter m.fl.. Ett **mobilt team** med personal som har spetskompetens för målgruppen finns att tillgå för konsultation och mer terapeutiska samtal med flickorna. När åtgärden aktualiseras ska det mobila teamet snarast finnas på plats. Denna insats skulle kunna utvecklas till att omfatta samarbete med övriga storstadsregioner med tanke på skyddsaspekten vid bedömningar av rent geografiska avståndsbehov.

- Regeringen bör ge Statens institutionsstyrelse i uppdrag att undersöka möjligheten att bygga upp en mindre **nationell institution** för extremt utsatta flickor på hemlig plats. Planeringsdirektör Gun-Marie Pettersson på Statens institutionsstyrelse är beredd att delta i ett sådant arbete. Om den aktualiserade översynen angående lagen om vård av unga medför förändringar som underlättar omhändertaganden av denna målgrupp flickor anser Gun-Marie Pettersson att insatsen kan bli en åtgärd som rekommenderas på sikt. Utformningen av och kostnaderna för ett sådant hem får utredas i särskild ordning. Det är viktigt att poängtera att gruppen utsatta flickor behöver särskilt stöd av ett slag som den här typen av institutioner inte tidigare har erfarenhet av.

- Kommuner bör med hjälp av statsbidrag få möjlighet att köpa **utbildningsplatser** vid landets **folkhögskolor**, som drivs i internatform. Vissa platser reserveras i hemlighet för utsatta flickor. Sådana folkhögskolor förutsätts vid behov kunna knyta till sig spetskompetens för att möta flickorna. Särskilda åtgärder kan eventuellt behövas för att garantera flickornas säkerhet.
- Ett **formaliserat samarbete** bör etableras **mellan storstadslänens kommuner**. Redan idag sker ett informellt sådant samarbete, som handlar om att hjälpa varandra med lämpliga placeringar vid skyddsbehov långt från hemmet. Initiativet tas idag av enskilda tjänstemän. Om åtgärden blir lyckosam beror väldigt mycket på deras uppfinningsrikedom.

Förebyggande insatser

- Nyanlända flyktingar måste tidigt få tydlig och **lättfattlig information** om mäns, kvinnors och barns rättigheter och skyldigheter i Sverige på sina egna språk. Sådant information kan integreras i SFI-undervisningen. De nyanlända bör också erbjudas mentorer bland svenskar och/eller bland människor med utländsk bakgrund som redan blivit integrerade i det svenska mångfaldssamhället. Utnyttja de **informationskanaler**: radio, tv, film, musik osv. som människor med utländsk bakgrund lyssnar på och använder för att sprida information om vad som gäller i Sverige.

- **Utveckla socialtjänsten** inom kommunerna. En eventuellt flera inom varje socialbyrå måste få spetskompetens för att kunna fungera konsultativt inom den egna organisationen. Genom att utveckla samsynen och ta med ekonomiska aspekter kan de agera snabbt när allvarliga skyddsbehov uppstår. Statsbidrag kommer att behövas för att komma igång med kompetensutveckling och kompensera för extraordinära kostnader.

Det är viktigt att socialtjänsten fullföljer sina ålägganden vid placeringar. Med hjälp av checklistor kan man göra arbetsplaner som följs upp och utvärderas kontinuerligt. Eventuellt kan detta kopplas till pågående arbete i kommunerna med att ta fram handlingsplaner för våldsutsatta kvinnor. Även skola och mentor/kontaktperson på fritiden kan omfattas av arbetsplanen. Familjerna ska erbjudas insatser, t.ex. kvalificerade familjesamtal för att underlätta eventuell återförening.

- På samma sätt behöver **skolan kompetensutveckling**, framför allt elevvårdsteamerna i de mest invandrartäta delarna av storstadsområdet. Målet är att vuxna som möter flickorna i skolan ska lära sig att tidigare tolka deras signaler. Få flickor tar öppet och spontant kontakt med t.ex. skolkuratoren och berättar, men de kan på andra sätt signalera att de har en utsatt situation.

- Även **rättsvårdande myndigheter**: polis, domstolar, åklagarmyndigheter liksom advokater behöver kompetensutveckling för att rätt kunna hantera utsatta flickor. Flickorna måste garanteras säkra och trygga förhandlingar i rätten. Möjligheten för polisen att lättare erbjuda vittnesskydd behöver också undersökas närmare.

- Utred möjligheterna att inrätta ett **”tjejhus”**, som kan drivas av frivilligorganisationer och kommunala verksamhetsföreträdare i samverkan. Personalen ska vara språk- och kulturkompetent. Tjejhuset kan fungera som en mötesplats och en frizon för flickor. De kan komma dit för aktiviteter och samtal. Om det visar sig nödvändigt kan de eventuellt också bo där en begränsad tid. Verksamheten ska vara flexibel utifrån individuella behov. Eventuellt bör kvalificerade familjesamtal erbjudas flickorna. Frivilligorganisationer får söka statliga och kommunala bidrag för verksamheten. En förutsättning för samhällsstöd ska vara att ansvariga inom organisationerna och för verksamheten i huset genomgått jämställdhetsutbildning.

- Arbeta aktivt för **jämställdhet i skolor och på fritidsgårdar** för att successivt förändra attityder och värderingar. Låt flickorna få mer utrymme för egna aktiviteter.
- Avsätt **utökade resurser för elevvård** i framförallt de segregerade storstadsområdenas skolor. Det är viktigt att uppmärksamma pojkarnas (flickornas bröders) situation. Även de behöver hjälp och stöd för att bryta traditionella mönster.
- Uppmuntra och **stöd integrationsprojekt**, som syftar till att skapa dialog mellan föräldrar och unga, mellan invånare med utländsk bakgrund och svenskar i alla åldrar. Det behövs fler öppna mötesplatser, där diskussioner kan föras. Föreningars inställning till och arbete med jämställdhet måste uppmärksammas, när de ansöker om ekonomiska bidrag för olika verksamheter. Frivilligorganisationer bör ges tryggare och mer långsiktiga ekonomiska villkor.
- Skapa ett **Agora för män**: ett integrationscentrum där män med utländsk och svensk bakgrund kan träffas för erfarenhetsutbyte, samkväm m.m.. Idag finns Agora integrationscentrum för kvinnor i centrala Göteborg.
- Skapa en **plattform för utbyte av erfarenheter** mellan frivilligorganisationer, invandrarföreningar samt kommunala, regionala och statliga verksamhetsföreträdare. Kommunerna bör mobilisera viktiga resurspersoner inom olika etniska grupper som kan hjälpa till att stödja jämställdhetsarbetet i de egna samfundet/föreningarna.

2. Inledning

Mäns våld mot kvinnor är ett allvarligt samhällsproblem. Såväl nationellt som internationellt förs diskussioner om hur samhället kan stödja och skydda de våldsutsatta kvinnorna. De flesta regeringar har åtagit sig att tillämpa FN:s deklaration om mänskliga rättigheter. De allra flesta har också undertecknat CEDAW¹- och barnkonventionerna (Se bilaga 4). I Sverige har detta medfört skärpt lagstiftning rörande våld mot kvinnor.

Den svenska regeringens kvinnofridsproposition 1997/98:55 antogs av riksdagen 1998. Därmed fick alla myndigheter i Sverige som kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor i uppdrag att utarbeta handlings- och åtgärdsplaner för att kunna erbjuda kvinnorna lämpligt stöd och även vård och behandling.

Under år 2000 inrättade regeringen ett Nationellt råd för Kvinnofrid. Rådet ska dels vara ett rådgivande organ för frågor som rör våld mot kvinnor, dels vara ett forum där regeringen kan utbyta erfarenheter och idéer med företrädare för organisationer och forskare som är engagerade i frågor som rör våld mot kvinnor. Rådet har att uppmärksamma problemområden i samhället som behöver åtgärdas. Våldet mot invandrade kvinnor är ett av de arbetsområden som rådet särskilt beaktar. Framförallt har de svårigheter som drabbar flickor eller unga kvinnor som lever under hot eller tvång i strängt patriarkala familjer lyfts fram.

Utöver det våld som handlar om den grundläggande obalans som råder i maktförhållandet mellan kvinnor och män lever flickorna under speciellt utsatta förhållanden. Ofta står de helt ensamma utan stöd då den närmaste familjen eller släkten aktivt och/eller passivt understödjer ofriheten, hoten samt våldet (Regeringens insatser för utsatta flickor i patriarkala familjer, art. nr N2002, 007).

2.1 Bakgrund

Efter de uppmärksammade morderna på Pela Atroshi och Fadime Sahindal började s.k. hedersmord inom patriarkala kulturer att diskuteras i media. Röster höjdes mot det svenska samhällets oförmåga att ge hotade flickor ett fullgott skydd samtidigt som det tydligt fördömer de män som begår morderna genom att utdöma stränga fängelsestraff.

Redan i slutet av 1990-talet debatterades flickornas levnadsförhållanden i media utifrån flera allvarliga händelser som handlade om flickor och kvinnor med utländsk bakgrund som mördats och misshandlats av nära manliga släktingar. Regeringen kallade då till hearing med representanter från sociala myndigheter, skolan, invandrarorganisationer, kvinnojourer, fackliga organisationer, arbetsgivare och polismyndigheter. Samtidigt diskuterades även flickornas livssituation i stort med tidiga skolavbrott, tonårsäktenskap och äktenskap som arrangerats av familjen, ibland mot flickornas vilja (ibid.).

Både Ungdomsstyrelsen och Integrationsverket har studerat utsatta flickors situation. I "Rapport om flickor med annan etnisk och kulturell bakgrund" (maj 2000) redovisar Ungdomsstyrelsen de erfarenheter som finns inom olika organisationer och kommuner från arbetet med att stärka ställningen för flickor med annan etnisk och kulturell bakgrund. Integrationsverket har gjort en motsvarande rapport "Låt oss tala om flickor" (rapport 2000:6).

¹ Convention on the Elimination of All Discrimination Against Women, utfärdad av FN den 18 december 1979.

I ”Integrationspolitik för 2000-talet” (2001/02:129) ger regeringen tydliga direktiv om att det nu blivit dags för samhället att ta ett samlat grepp och konkretisera arbetet med familjerna. Brister i kvinnors och flickors skydd ska identifieras och åtgärdas. På såväl statlig, regional som kommunal nivå ska myndigheternas ansvar för att stärka flickors och kvinnors rätt till frihet tydliggöras.

Bland flera åtgärder som presenterades i februari 2002 finns 2 miljoner kronor som avsatts till skyddat boende för utsatta flickor. I samarbete med länsstyrelserna i de tre storstadslänen avser regeringen åstadkomma en skyndsam lösning på behovet av jourbostäder särskilt avsedda för de utsatta flickorna.

2.2 Syfte och frågeställningar

Landshövdingarna i de tre storstadslänen har fått i uppdrag av regeringen att kartlägga behovet av skyddat boende för utsatta flickor som lever under hot och tvång i patriarkala familjer samt diskutera med regionala aktörer hur ett sådant behov bäst kan tillgodoses. Landshövdingen i Västra Götalands län gav det operativa ansvaret till jämställdhetsexperten som in sin tur bildade en styr- och arbetsgrupp samt tillsatte en projektledare på halvtid.

Länsstyrelserna i storstadslänen bestämde sig för att jämsides med regeringens uppdrag skaffa sig en överblick över flickornas situation i stort och diskutera eventuellt andra lämpliga insatser till stöd för flickorna.

Kartläggningen avser att belysa

- Hur många flickor som lever under hot och tvång i strängt patriarkala familjer elevvård och socialtjänst samt intervjuade nyckelpersoner kommit i kontakt med under det gångna året.
- Hur många hotade flickor som uppskattas ha behov av skyddat boende samt hur det skyddade boendet bör utformas för att bäst tillgodose flickors behov.
- En uppskattning av eventuellt mörkertal, d.v.s. flickor med dolt behov av stöd och skydd, som kan föreligga.
- Vilket stöd och skydd flickorna får idag både utifrån en akut hotsituation och i ett mer förebyggande syfte.
- Om behov finns av ytterligare resurser, eller t.o.m. helt andra resurser, än vad samhället – verksamheter/ myndigheter, föreningar och olika ideella organisationer - idag kan erbjuda.

3. Metod och genomförande

Att samla in kunskap och erfarenheter från regionala aktörer har i huvudsak inneburit ett kvalitativt arbetssätt. Någon statistik eller annan systematisk dokumentation angående målgruppen ”Utsatta flickor i patriarkala familjer” finns inte att tillgå. De metoder som använts är enkäter med öppna frågor, rådslag samt intervjuer. Studiebesök har genomförts inom Göteborgs stad.

Inledningsvis studerades aktuella rapporter samt artiklar i facktidningar och dagspress. Två telefonintervjuer genomfördes med i problemområdet insatta personer med rötter i annan kultur än traditionellt svensk - advokat Elisabeth Fritz, Stockholm, samt docent Reza Eyrumlu, Sociologiska institutionen i Göteborg. Elisabeth Fritz har flera års yrkeserfarenhet av att bistå utsatta flickor vid rättegångsförhandlingar samt god kunskap om s.k. hederskulturer. Reza Eyrumlu har i flera publikationer presenterat sina studier om invandrade familjers situation i Sverige.

Enkäterna - som sändes till socialtjänsten i de 13 kommunerna samt till elevvårdsteamerna vid kommunernas högstadie- och gymnasieskolor - innehåller enbart öppna frågor. Frågorna fokuserar på hur många utsatta flickor som de tillfrågade kommit i kontakt med under det gångna året, eventuellt mörkertal samt vilka insatser som idag erbjuds både flickor och föräldrar i en akut hotsituation och på ett mer förebyggande plan. Det skyddade boendet finns också med som en specifik fråga.

Intervjuerna har skett både per telefon och i personliga möten, enskilt och i grupp, med sakkunniga nyckelpersoner. På möten med styr- och arbetsgrupperna samt genom personliga kontakter med enskilda personer och företrädare för föreningar, frivilligorganisationer, projekt samt tjänstemän inom myndigheter/verksamheter framkom förslag på lämpliga nyckelpersoner. De tillfrågades möjlighet att medverka i intervjuer inom rådande tidsplan blev avgörande för valet av intervjupersoner (se bilaga 2b).

Garantier om anonymitet var en förutsättning för att många enskilda personer med utländsk bakgrund, både privat och inom föreningar, ville medverka i kartläggningen. Personerna är medvetna om att temat för undersökningen upplevs som kontroversiellt inom vissa grupper. Intervjuerna har genomförts i samtalsform med enkätfrågorna som stöd. Intervjutiden har varierat från cirka 45 minuter till 2 timmar.

Fem rådslag har genomförts med av Länsstyrelsen inbjudna personer. Ett av dessa rådslag har genomförts med nätverk för kvinnor och ett tillsammans med nätverk för män. I det tredje rådslaget sammanfördes både det kvinnliga och det manliga nätverket. Därutöver har möten hållits med de av Länsstyrelsen utsedda styr- och arbetsgrupperna.

Under kartläggningens gång blev det möjligt att även intervjua flickor med egen erfarenhet av att leva i strängt patriarkala familjer. I intervjuerna förmedlar flickorna erfarenheter från den egna familjesituationen samt flera skolkamraters liknande hemsituation. Svaren från enkätundersökningen, flickornas synpunkter på hur skyddet och stödet bör utformas samt sammanställningen från rådslagen och intervjuerna bildar tillsammans underlag för de förslag till åtgärder som lämnats (sid. 6ff).

Övriga intervjuer presenteras målgruppsvis. Det är de oftast återkommande synpunkterna som redovisas men avvikande uppfattningar inom samma målgrupp uppmärksammas också. Kartläggningen gör inte anspråk på att vara vetenskapligt tillförlitlig.

3.1 Avgränsning

Kartläggningen genomfördes i Västra Götalands län under perioden april till juni 2002. En delrapport presenterades för regeringen veckan före midsommar. På grund av projektets korta tidsram avgränsades kartläggningen till att omfatta de 13 kommunerna Ale, Alingsås, Göteborg, Härryda, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet, Mölndal, Partille, Stenungsund, Tjörn och Öckerö. Kommunerna bildar tillsammans Göteborgsregionens kommunalförbund.

Efter diskussioner med departementet har uppdraget avgränsats till att kartlägga behovet av skyddat boende för i huvudsak flickor under 18 år.

4. Lagar och definitioner

Tolk

Enligt 8 § Fl bör en myndighet, när den har att göra med någon som inte behärskar svenska, vid behov anlita tolk. Bedömningen av tolkbehov ligger i första hand på myndigheten och inte på den enskilde. Det är myndighetens sak att se till att en lämplig person utses för uppdraget.

4.1 Socialtjänstlagen

Socialtjänstens uppgifter framgår av 3 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Det är socialnämnden inom kommunerna som genom delegation har att göra sig väl förtrogen med levnadsförhållanden i kommunen samt informera om socialtjänsten och erbjuda grupper och enskilda sin hjälp. Ett grunddrag i lagen är att detta ska ske i frivilliga former med respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet. Detta gäller även vård av barn och unga. När åtgärder rör barn ska det dock särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver.

Socialtjänstens särskilda ansvar för barn

Med barn avses enligt 1 kap. 1 § SoL varje människa under 18 år. Enligt 5 kap. 1 § SoL ska socialnämnden bl.a. verka för att barn och ungdomar växer upp under trygga och goda förhållanden och, i nära samarbete med hemmen, främja en allsidig personlighetsutveckling. Enligt samma paragraf ska socialtjänsten sörja för att barn och ungdom som riskerar att utvecklas ogynnsamt får det skydd och stöd som de behöver vilket kan innebära att de placeras i familjehem eller annat boende utanför det egna hemmet. Om en flicka under 18 år ska placeras utanför det egna hemmet krävs enligt nuvarande lagstiftning vårdnadshavarnas samtycke. I de fall samtycke inte lämnas och flickan behöver skydd kan socialtjänsten tillgripa tvångsåtgärder genom att besluta om ett omedelbart omhändertagande. Ett sådant beslut ska sedan fastställas av länsrätten. Socialtjänsten ska därefter inom fyra veckor ansöka hos rätten om att flickan ska beredas vård. 1 kap. 2 § SoL svarar mot artikel 3 i FN:s konvention om barnets rättigheter; barnkonventionen.

Socialtjänstens skyldighet att utreda

Av 11 kap. 1 § SoL följer att socialnämnden utan dröjsmål ska inleda utredning av vad som genom ansökan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden. Enligt 2 § SoL får nämnden, om det gäller ett barns skydd och stöd, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs.

4.2 Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga

Insatser för barn ska i första hand ges i frivilliga former med stöd av socialtjänstlagen. När barnet har vård- och/eller skyddsbehov, som inte kan tillgodoses med frivilliga lösningar, kan lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, bli tillämplig.

LVU ska trygga samhällets möjligheter att alltid kunna ge barn det skydd och den vård som de behöver. Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart ska omhändertas. Förutsättningarna för ett sådant omhändertagande regleras i 6 § LVU. Beslutet ska underställas länsrätten senast inom en vecka från den dag beslutet fattades. Länsrätten ska pröva beslutet så snart det kan ske. Om det inte finns synnerliga hinder, ska prövningen ske inom en vecka från det handlingarna inkom till rätten. Om rätten fastställer beslutet ska socialnämnden inom fyra veckor ansöka om att den unge ska beredas vård. Om ansökan inte inkommit upphör det omedelbara omhändertagandet.

4.3 Patriarkala familjer och samhällssystem

Den patriarkala familjeordningen brukar åskådliggöras med en pyramid där fadern befinner sig i pyramidens topp och har den övergripande makten inom familjen (Socialstyrelsens meddelandeblad, 2002). Han är också familjens representant i kontakterna utåt. Som familjeöverhuvud ansvarar han för och representerar sin familj både ekonomiskt och socialt. Hustrun står för den dagliga omvårdnaden och uppfostran av barnen. Mannens ansvar inbegriper ofta även andra familjemedlemmar utöver hustru och barn såsom hans föräldrar, ogifta syskon och ibland även kvinnans föräldrar.

Riyadh Al Baldawi har i flera sammanhang beskrivit den patriarkala familjemodellen där flickors position längst ner i botten på det hierarkiska systemet framstår tydligt. Flickorna har att anpassa sig både inom sitt eget barnsystem (i relation till bröder) och inom hela det utvidgade familjesystemet (Al Baldawi 1998a, 1998 b). I denna typ av utvidgad familj är man i första hand en familjemedlem och i andra hand en enskild individ. Familjen är den enhet som ansvarar för alla medlemmars sociala och ekonomiska trygghet och väldigt få företeelser blir en enskild medlems angelägenhet.

Värden som heder och skam blir centrala i patriarkala samhällen (Bredal 1999). Om någon familjemedlem bryter mot normer eller lagar drabbar skammen hela familjen. Det innebär att familjemedlemmarna har behov av att kontrollera varandras beteenden för att inte familjens heder ska vanäras. Mannens heder är först och främst knuten till hans förmåga att försörja och beskydda familjen, medan kvinnans (och därmed också familjens) heder är knuten till hennes sexuella dygd. Äktenskapet är den enda tänkbara ramen för sexualiteten – i praktiken kvinnans sexualitet. Kvinnan ska vara oskuld när hon gifter sig och kvinnor och män måste därför, särskilt när de är ogifta, umgås i minsta möjliga utsträckning.

Formerna för manlig maktutövning kan skilja sig mycket åt både mellan och inom patriarkala samhällen. De kan ta sig olika uttryck beroende på om man bor i stad eller på landsbygd, vilken utbildningsnivå föräldrarna har samt familjernas klasstillhörighet. Inga system är statiska och förändring sker även inom många patriarkala familjestrukturer utifrån omvärldsfaktorer som handlar om politiska, ekonomiska och sociala villkor.

Det bör nämnas att det inte är länge sedan som även det svenska samhället präglades av ett patriarkalt tänkesätt med rötter i det svenska bondesamhället. Först i samband med urbaniseringen och industrialiseringen, då förvärvsarbetet skildes från hemmet, fick kvinnorna större möjlighet till rörelsefrihet och egen försörjning. Detta bidrog till en strävan att leva ett mellan könen mer jämställt liv. Men trots att det svenska samhället år 2002 nått långt på vägen mot full jämställdhet så finns fortfarande ojämställdhet mellan könen kvar inom vissa områden i det svenska samhället. Ett av dessa är våld mot kvinnor i nära relationer.

4.4 Migration och ändrade familjestrukturer

Familjer som kommer från relativt moderna och urbana områden i sina hemländer har lättare för att smälta in i Sverige än de som kommer från avlägsna bysamhällen med starkt traditionsbundna levnadsmönster (Socionomen 3/2002).

Att lämna sitt land och vanliga levnadsförhållanden på flykt undan krig och annan förföljelse är omskakande för samtliga familjemedlemmar. Att dessutom komma till ett land med mycket annorlunda seder och bruk försvårar integrationen. Hela den referensram som både vuxna och barn lutat sig mot i hemlandet har försvunnit. Oavsett om familjemedlemmarna vill eller ej måste de försöka finna en ny plattform där hela familjens identitet påverkas. Denna integra-

tionsprocess beskrivs i många studier som avgörande för hur barnen mår i det nya landet (Birgitta Angel/ Anders Hjern, 1992).

Nyberg (1993) har i sin forskning urskiljt tre olika typer av uppbrott som familjer på flykt utsätts för:

- De som gjort ett definitivt uppbrott och har som mål att omplantera sina rötter i det nya landets jordmån. Att återvända till ursprungslandet framstår som otänkbart.
- De som är ambivalenta till upprottet. De försöker hålla närheten till ursprungslandet vid liv. Exilen ses som tillfällig men man har inte kraft att återvända. Internationella kontakter underhålls då Sverige känns alldeles för provinsialt.
- De som känslomässigt inte erkänner att relationerna till ursprungslandet ändrats. Det medför ett uteblivet uppbrott. Deras mål är att återvända så snart det blir möjligt för familjen.

Familjernas varierande grad av integration får inte sällan återverkningar på relationen mellan föräldrar och barn. Innan föräldrarna byggt upp en ny plattform som fungerar i det nya landet har de svårt att vara de vuxna förebilder som föräldrar förväntas vara. Barnen växer snabbare än föräldrarna in i det nya landets regler, normer och värderingar. Många gånger leder detta till kaos, förvirring och frustration. Oftast har man inget nätverk att falla tillbaka på som kan hjälpa till att sortera i den kaotiska situationen. Om frustrationen tar överhand är det inte ovanligt att våld uppstår i hemmet.

Barnen utsätts för stor psykisk press i förhållande till sin ålder och sina förutsättningar. Ofta kommer de att leva i dubbla världar med stora och motsägelsefulla förväntningar. Föräldrarna kräver anpassning till familjen och utanför hemmet finns andra, ofta motstridiga, krav om att anpassa sig till det omgivande samhället. Den tidigare familjebalansen rubbas. Kontakterna med omvärlden och kontrollen av familjens överlevnad sköts i det nya landet av barnen och många gånger även av kvinnorna (Birgitta Angel/ Anders Hjern, 1992).

Pyramiden, som symbol för den hierarkiska patriarkala familjeordningen, har i familjens nya sammanhang kommit att vändas upp och ner. Basen med barnen och kvinnorna är nu överordnad fäderna - toppen på pyramiden. Fäderna har förlorat de självklara privilegier som rådde i hemlandets patriarkala struktur. De finner sällan något likvärdigt som de kan bygga en ny plattform på i det nya landet. Många kvinnor och barn däremot har blivit självständiga och ekonomiskt fria jämfört med hur det tidigare var för dem i hemlandet (Sherefay, 2001).

Enligt docent Masoud Kamali (Socionomen 3/2002) kan en situation där männen upplever sig marginaliserade leda till att de försöker ta makten över det som kan kontrolleras – hustrun och döttrarna. En situation som ofta medför att kontrollen blir starkare än vad den varit i hemlandet. Familjernas situation kan förvärras av att flickorna ibland missförstår sina rättigheter och skyldigheter liksom jämställdheten mellan könen i det nya landet. Exempelvis finns det flickor som struntar i alla regler i hemmet, i skolan och i samhället i stort. När föräldrarna agerar än mer kontrollerande och bestraffande i sådana situationer uppstår inte sällan svåra familjekonflikter. Om myndigheterna kopplas in i ett sådant skede är det extra svårt för tjänstemännen att göra rimliga risk- och insatsbedömningar.

5. Resultatredovisning

5.1 Inledning

Länsstyrelsen har fått positiv respons på enkäter och intervjuer. Frågan om utsatta flickors situation känns angelägen både bland myndighetspersoner och ideellt engagerade.

De kontakter med utsatta flickor som redovisas i kartläggningen handlar framförallt om flickor som lever i familjer och släkter med utomeuropeisk bakgrund och tradition. Inom familjerna domineras barnuppfostran av strängt patriarkala värderingar från föräldrarnas hemländer.

Kartläggningen refererar endast de synpunkter som kommit fram i enkätundersökningen och under rådslag och intervjuer.

Svaren från enkätundersökningen presenteras först i redovisningen. Därefter redovisas synpunkter som kommit fram under rådslagen och i intervjuerna med nyckelpersoner och utsatta flickor. Svaren från socialtjänsten och elevvården sammanställs under var sin rubrik.

För att göra redovisningen överskådlig redovisas svaren från Göteborgs stad och kranskommunerna var för sig endast då skillnaden utgör speciellt värdefull information. Detsamma gäller redovisningen av högstadie- och gymnasieskolornas svar.

5.2 Redovisning av enkätsvar

Svaren varierar i antal flickor som anges i exakt antal, ungefärligt antal (cirka) och ett minsta antal som troligtvis innefattar fler flickor. Några skolor har inte kunnat ange antal flickor som man har haft kontakt med men uppger att målgruppen flickor finns på skolorna.

Alla storstadsområdets kommuner utom Ale, Lilla Edet, Tjörn och Öckerö har under det gångna året haft kontakt med utsatta flickor. I Göteborgs kommun har 14 stadsdelar av 20 svarande haft kontakt. Totalt handlar det om närmare 200 flickor i Göteborg med kranskommuner som skolorna och socialtjänsterna har haft kontakt med.

De kommuner och stadsdelar som uppger att de inte har haft någon kontakt med utsatta flickor anger som anledning att det är få familjer med invandrarbakgrund som bor i kommunerna/stadsdelarna. Dessa få invandrarfamiljer ses som väl integrerade med majoritetssamhällets värderingar.

Vissa svar handlar om att ”vi har ännu inte fått kontakt med utsatta flickor på vår skola”. Personalen förefaller ha mental beredskap för att flickor i behov av stöd och råd snart kan dyka upp även i deras verksamheter.

Svar från socialtjänsten

Sammanlagt tillfrågades 33 socialtjänster. 32 av de tillfrågade har besvarat enkäten. Det är endast socialtjänsten i stadsdelen Lundby, Göteborg, som inte har svarat.

Stadsdelar inom Göteborgs stad som har haft kontakt med utsatta flickor

Socialtjänsten i stadsdelarna Linnestaden, Gunnared, Örgryte, Majorna, Centrum, Kortedala, Härlanda, Högsbo, Frölunda, Lärjedalen, Biskopsgården, Tynnered och Bergsjön har under det gångna året kommit i kontakt med sammanlagt cirka 47 flickor. Av dessa flickor har

ungefär 28 samtidigt haft kontakt med elevvårdspersonalen på sin skola. Stadsdelarna i nordöstra Göteborg är de som har haft kontakt med flest utsatta flickor. Socialtjänsten i nordost har haft kontakt med cirka 31 flickor.

Kranskommuner som har haft kontakt med utsatta flickor

Socialtjänsterna i Lerum, Härryda, Kungälv, Mölndal, Alingsås, Partille och Stenungsund har sammanlagt haft kontakt med 14 flickor. Av dessa flickor har 7 samtidigt haft kontakt med elevvårdspersonalen på sin skola.

Utredningar enligt socialtjänstlagen (SoL) samt omhändertaganden enligt lagen om vård av unga (LVU)

Inom Göteborgs stad genomfördes under det gångna året 26 barnavårdsutredningar enligt socialtjänstlagen. I 9 ärenden beslutades om ett omedelbart omhändertagande.

I kranskommunerna genomfördes 11 barnavårdsutredningar enligt socialtjänstlagen. I 5 ärenden beslutades om ett omedelbart omhändertagande.

Flickornas ålder

De flesta flickor som fått stöd av socialtjänsten har varit i åldrarna 12 till 18 år. Socialtjänsten i Gunnared SDF, Göteborg, anger att det även finns många flickor över 18 år som behöver stöd. Till skillnad mot flickor under 18 år har de myndiga flickorna möjlighet att få stöd av kvinnojourerna men få vågar söka denna form av hjälp.

Hur socialtjänst fått kontakt med flickorna

I regel har flickorna själva tagit kontakt men skolkuratorer har också gjort anmälningar till socialkontoret.

I enstaka fall har anmälningar skett från primärvård, polis och förälder eller släktingar som oroat sig för flickornas situation. Även behandlingshem där flickor redan varit placerade har lämnat in anmälningar utifrån att hot åter aktualiserats. I ett fall har socialkontoret fått kännedom om flickans situation genom att domstolen informerat om förhållanden runt flickan.

Mörkertal, dolt behov av stöd och insatser

Tjänstemän med god områdeskännedom tror att det finns ett stort dolt behov av stöd till flickor som idag inte får något stöd alls. De flickor man har kontakt med anses bara utgöra ”toppen på ett isberg”.

Även i svar från kranskommuner som inte har haft många kontakter, eller inga alls, finns uppfattningen att det inom deras kommuner kan finnas många flickor med dolt behov av stöd och skydd. Några tjänstemän svarar att de inte vill spekulera om eventuellt mörkertal.

Aktuella insatser och åtgärder

Det stöd och skydd som finns för flickor ser förhållandevis lika ut i Göteborgs stad och i kranskommunerna. Flera av kranskommunerna köper tjänster av socialjouren i centrala Göteborg. Det är även vanligt med ramavtal med behandlingsinstitutioner som ligger inom Göteborgs stad.

Vid *akuta hot- och våldssituationer* sker insatser ofta i form av omedelbara omhändertaganden enligt lagen om vård av unga med placeringar i jourfamiljehem och ibland även på behandlingshem. Vissa flickor har fått skyddad vistelseadress. I vissa fall har polisskydd be-

dömts som nödvändigt samt besöksförbud för fadern. Även nätverksmöten på socialkontoret har organiserats snabbt vid akuta hotsituationer.

Flera insatser förutsätter ett nära samarbete mellan socialtjänsten och elevvården. Genom att elevvården ofta har en upparbetad relation med flickorna, och ibland även deras föräldrar, blir det möjligt att göra säkrare bedömningar och erbjuda snabbare insatser. Det finns ett fåtal föräldrar som utifrån krissituationen fått olika former av samtalsstöd.

Det mer *långsiktiga behandlingsarbetet* sker nästan uteslutande i socialtjänstens regi. Ibland deltar även skolkuratorer i nätverks- och uppföljningsmöten.

Socialtjänsten har det övergripande behandlings- och uppföljningsansvaret i samband med familje-/utrednings-/och behandlingshemsplaceringar. I vissa fall sker även rådgivning och familjearbete inom ramen för stadsdelarnas/kommunernas egna öppenvårdsinsatser. Om möjlighet finns till ett samarbete med föräldrarna så får detta hög prioritet vid bedömning av insatserna. Hotbilden och flickornas inställning avgör.

Det *förebyggande arbete* som idag sker inom socialtjänsten handlar framförallt om ett samarbete mellan socialtjänst och andra aktörer i närområdet såsom elevvård, lärare, polis och ibland även ungdomsmottagningar och barn/ungdomspsykiatri. Detta samarbete anses bidra till att flickors utsatthet kan upptäckas i ett tidigt skede.

I Göteborgs nordöstra stadsdelar och även i flera kranskommuner samverkar socialsekreterare med frivilligorganisationer, invandrarföreningar och även vissa trossamfund i s.k. tjej- och killgrupper samt dialoggrupper mellan föräldrar och ungdomar. ca 1- 2 gånger per vecka möts man i samtal om attityder och värderingar. Att på detta sätt fånga upp även pojkar och män i dialoggrupper ses som ett viktigt arbete som på sikt kan bidra till att flickor och pojkar kan leva mera jämställt. Initiativ till sådana projekt har kommit från bl.a. frivilligorganisationer som Bris och Rädda Barnen. Även studieförbundet ABF och försäkringsbolaget Skandia finns som medaktörer/finansiärer i flera sådana projekt.

Socialtjänsten i Gunnared, Göteborg, nämner betydelsen av den kommunövergripande verksamheten Sesamhuset (erbjuder bl.a. sex- och samlevnadssamtal) i Angered samt familjeverksamheten Family ties som viktigt förebyggande arbete med tanke på både flickornas och föräldrarnas behov.

Flera socialtjänster håller på att se över behovet av förebyggande insatser. Bl.a. socialtjänsten i Biskopsgården, Göteborg avser att ta fram handlingsplaner med skolorna i området.

Flera socialtjänster anser att skolorna – både högstadier och gymnasier - bör ha huvudansvaret för det förebyggande arbetet med att förhindra att flickor utsätts för hot och våld. Skolans värld är inte lika hotfull och mytomspunnen för familjerna som socialtjänstens. På lektionstid kan exempelvis lärare ge flickorna allmän information samt samlevnads- och samhällsorienterande kunskap. På väl genomförda föräldraträffar kan skolans företrädare även förmedla samma information och kunskaper till föräldrarna.

Styrkor och möjligheter i arbetet med flickorna

Följande resurser inom socialtjänstens verksamheter idag ses som avgörande för att åstadkomma ett gott arbete med flickorna:

- God kulturkompetens samt intresse och engagemang i personalgruppen.

- Bra samarbete mellan skolor, socialtjänst och ungdomsmottagningar.
- Egna familjemottagningar som har hög kompetens.
- Nätverksinriktat arbete.
- Föräldrarådgivare knutna till förskola/skola.
- Mellanvårdsprojekt som snabbt kan ta emot enskilda och familjer på jouren.
- Tvångsinsatser – som omhändertaganden enligt lagen om vård av unga.
- Möjlighet att erbjuda boende med skydd utanför hemmet.

Utvecklings- och utbildningsbehov

Flera socialsekreterare efterfrågar utbildning för att höja den egna kompetensnivån vid riskbedömningar. Ungdomsarbetet generellt inom socialtjänsten handhar ofta tonåringars pubertetsrevolter. Att lära sig skilja mer traditionell pubertetsproblematik från allvarligt hedersrelaterade familjekonflikter ses som nödvändigt för flickors säkerhet.

Flera socialtjänster uppmärksammar behovet av att utveckla utredningsmetoder och behandlingsinsatser som bättre motsvarar behoven inom strängt patriarkala familjer. Det handlar om kvalificerat familjearbete med tyngdpunkt på dialog och förhandling med i första hand fadern. Arbetet med tjej- och killgrupper samt samtal och värderingsövningar i grupper där barn och föräldrar möts över generationsgränserna behöver också utvecklas.

Det finns socialsekreterare som vill lära sig tyda flickors signaler bättre men även utveckla arbetet med att nå pojkar, unga män samt fäder och äldre män i samtalsgrupper med fokus på attityder, värderingar, sex och samlevnad, barnuppfostran m.m. Om de unga pojkarnas socialisering i traditionella patriarkala mönster kan brytas finns möjlighet för flickorna att i framtiden leva jämställt.

Bättre samordning och mera samverkan mellan aktörer som idag är verksamma i arbetet med utsatta flickor och deras familjer efterfrågas. Inom verksamheternas interna utvecklingsarbete vill man utbyta erfarenheter med andra yrkesgrupper som möter flickorna i sin vardag. I jämställdhetsarbetet vill socialsekreterarna arbeta mer tillsammans med invandrarföreningar och frivilligorganisationer.

Synpunkter angående skyddat boende

Idag finns kvinnojourer för flickor över arton år. Någon form av skyddsbostad bör även finnas för flickor med allvarlig problematik under arton år. Jourbostäderna bör innehålla olika alternativ som kan anpassas till individuella planeringar för flickorna. Viktigt är att de är bemannade dygnet runt när flickorna vistas där. Förslag finns på att flera kommuner borde gå samman och hjälpas åt då enskilda kommuner utanför Göteborgs stad inte själva har tillräckligt stort underlag för att utveckla ett bra skyddat boende.

Det finns några kranskommuner samt även enstaka socialtjänster inom Göteborgs stad som anser att det inte behövs ett speciellt boende för utsatta flickor. De insatser som sker idag med placering på jourhem, kvinnojourer, kommunala och privata behandlingshem och statliga institutioner inom statens institutionsstyrelses (SiS) regi anses som tillräckliga. Risker med att skapa insatser och institutioner riktade enbart till ungdomar med utländsk bakgrund uppmärksammas.

Det stora flertalet socialtjänster anser emellertid att frågan bör ha högsta prioritet. De insatser som erbjuds idag fungerar oftast tillfredställande men blir sällan riktigt bra. Det räcker inte

med traditionella jour- och behandlingshem om flickorna ska få kvalificerad hjälp. Därför måste man skapa alternativ genom utveckling på resurs- och åtgärdssidan.

Med facit i hand ser flera socialtjänster kritiskt på de insatser som de själva varit med om att erbjuda flickor. Flickorna mår sällan bra av att bli helt separerade från sitt ursprung och sitt sammanhang. Värdet av att det skyddade boendet utformas så att man på sikt kan jobba för flickornas återförening med familjen poängteras. Insatserna behöver inte handla om att flickorna ska flytta hem. Men inriktningen bör vara att de ska få hjälp att utveckla relationerna till den övriga familjen. Flickorna brukar i samband med placeringar behöva behålla relationen med åtminstone modern eller någon syster, i de fall det är möjligt.

Jämsides med att flickor placeras utanför hemmet måste därför föräldrar erbjudas insatser som påskyndar förändringar i attityder och värderingar. Men för de flickor som lever i extrema sammanhang med dödshot hängande över sig måste tillräckligt skyddande jourbostäder skapas utifrån flickornas behov av totalt skydd.

Övriga synpunkter

Kommunerna måste sträva efter att få ett helhetsperspektiv i sitt arbete. Det handlar om att samordna resurser och kunskap runt könsstympling, tvångsgifte, kvinnofrid m.m. Risker och nackdelar kan finnas för den enskilde om kommunerna ”nischar” sig för mycket i sina verksamheter när det många gånger finns närmast sammanfallande behov utifrån problemområdena.

Huvudinriktning för ungdoms- och familjearbetet inom socialtjänst och skolor måste utgå från ett likartat synsätt på människor och deras behov. Det är viktigt att inte särskilja ungdomarna i speciella grupper. Men man ska också se det specifika som kan gälla för utsatta flickor i strängt patriarkala familjer. Hotbilden kan vara mycket mer extrem för flickor med utländsk bakgrund då rätten att döda för familjens och släktens heder kan förekomma. Denna kunskap måste finnas med i planeringen av separata insatser för de utsatta flickorna.

Svar från elevvårdsteamet

Sammanlagt 80 av 168 tillfrågade skolor har inkommit med svar. Det stora bortfallet beror delvis på att även mindre specialskolor med endast pojkar som elever har fått enkäterna samt att flera skolor inte har någon separat elevvård knuten till sina enheter. De har därför inte besvarat enkäten.

Det framgår återigen att det är stadsdelarna i nordöstra Göteborg som har flest kontakter med utsatta flickor. I dessa stadsdelar bor väldigt många familjer med utländsk bakgrund. Majoriteten nyanlända flyktingar i Göteborgs stad placeras i, eller söker sig själva till, dessa bostadsområden.

Bergsjöskolan i Göteborg och gymnasiet i Kungälv framhåller att det även kan finnas utsatta flickor som lever i familjer med starkt patriarkala värderingar där fäderna är av nordiskt ursprung.

Elevvård inom Göteborgs stad som har haft kontakt med utsatta flickor

Inom Göteborgs stad har 11 av 31 svarande högstadieskolor haft kontakt med sammanlagt cirka 29 flickor. Skolorna ligger inom SDN Styrso (1 fl.), Gunnared (10 fl.), Högsbo (minst 1 fl.), Lärjedalen (minst 4 fl.), Kortedala (1fl.), Biskopsgården (2 fl.) och Bergsjön (10 fl.).

7 gymnasieskolor av 12 som svarat har haft kontakt med sammanlagt 69 flickor.

Elevvård i kranskommuner som har haft kontakt med utsatta flickor

En högstadieskola i vardera Alingsås (2 fl.), Lerum (2 fl.), Kungsbacka (1 fl.) och Mölndal (2 fl.) har kommit i kontakt med totalt 7 flickor.

En gymnasieskola i var och en av de fem kranskommunerna Lerum (3 fl.), Härryda (3 fl.), Mölndal (5 fl.), Kungälv (1 fl.) och Alingsås (1 fl.) har kommit i kontakt med totalt 13 flickor under det gångna året. Ytterligare en flicka i en av dessa kranskommuner lever sedan lång tid under skyddad adress.

Flickornas ålder

Flickor som elevvården på högstadieskolorna kommit i kontakt med är mellan 12 – 16 år. Elevvården på gymnasieskolorna har haft kontakt med flickor i åldrarna 16 – 18 år. Många flickor är inte klara med skolan när de fyller 18. Angeredsgymnasiet i Göteborg anger att det finns än fler flickor som uppnått myndig ålder som behöver stöd. Det är alltså viktigt att uppmärksamma även unga kvinnor över 18 år.

Hur elevvården fått kontakt med flickorna

På både högstadie- och gymnasieskolor har oftast flickorna själva sökt upp elevvården för att samråda om sin situation. Bl.a. Angeredsgymnasiet i Göteborg, som har stor erfarenhet av att möta utsatta flickor, har en elevvård dit många flickor självmant vågar vända sig för att berätta om sin rädsla och utsatthet.

På andra gymnasieskolor finns flickor som även i vanliga hälsosamtal hos skolsköterskan vågat berätta om hur de mår. Vid några tillfällen har någon äldre syster, skolkamrater och flickors lärare sökt upp elevvården. I enstaka fall har flickors mammor och en flickas pojkvän sökt hjälp. I ett fall som handlade om att flickan bytte skola var det den överlämnande skolans personal som informerade elevvården på den nya skolan om elevens utsatta situation.

Anmälan till socialtjänsten

Inom Göteborgs stad har högstadieskolorna gjort 7 anmälningar till socialtjänsten under föregående år. Gymnasiernas elevvårdsteam har lämnat in 15 anmälningar.

I kranskommunerna har högstadieskolorna och gymnasierna lämnat in 4 anmälningar vardera till socialtjänsten.

Mörkertal, dolt behov av stöd och insatser

De flesta elevvårdsteam inom både högstadie- och gymnasieskolor anser att det finns ett stort dolt behov av stöd och ibland även skydd till utsatta flickor. Det handlar då om flickor som lever med olika grader av utsatthet från kontroll av utevistelse och telefonkontakter med skolkamrater till förväntningar om att gå med på tvångsgifte. Flickorna utsätts för allvarliga hot om att bli hemskickade till föräldrarnas hemländer om de inte gör som de blir tillsagda.

Även personal i kranskommuner som idag inte har haft många kontakter, eller inga alls, med utsatta flickor tror att det inom deras kommuner kan finnas många flickor i behov av stöd och skydd.

Vissa elevvårdsteam anser att det är svårt att dra gränser för vilka flickor som ska räknas till gruppen utsatta flickor: "Vi vet ju att många flickor lever i starkt patriarkala familjer. Om de utmanar sina familjer med att inte leva inom familjernas seder och bruk medför det hot och repressalier. Därför beror det på hur man väljer att se på dessa patriarkala levnadsförhållanden. Egentligen kan man säga att alla flickor som lever i strängt patriarkala familjer har ett

dolt behov av stöd. Flickornas utsatthet är ju dold, eftersom det ingår i själva familjemönstret att flickors behov av mer jämställdhet och frihet inte erkänns.”

Det finns både högstadie- och gymnasieskolor som anser att det är lättare att upptäcka pojkars utsatthet och behov då de har ett mer utagerande beteende. Det har oftast inte flickor. Flickor som vågar träda fram och söka hjälp måste vara väldigt starka för att orka med situationen. På Angeredsgymnasiet uppskattas mörkertalet till cirka 120 flickor. Denna siffra omfattar då även flickor i åldern upp till cirka 19 år.

Flera svarar att det är svårt att bedöma mörkertal men att elevvården upplever att det finns många flickor som inte mår psykiskt bra. Det är flickor som trots tvång, hot och våld aldrig ens vågar drömma om att gå emot sina föräldrars och släktingars förväntningar.

Aktuella insatser och åtgärder

I Länsstyrelsens kartläggning framgår att Bergsjöskolan, Gårdstensskolan och Hammarkulle-skolan i Göteborg är de högstadieskolor som under det gångna året mött flest utsatta flickor i sina verksamheter. Flera skolor har inte kunnat uppskatta antalet flickor som man har kommit i kontakt med. Bl.a. Hjällboskolan och Högsboskolan, Göteborg har inte angett antal flickor.

De gymnasieskolor som mött flest flickor är Vingagymnasiet Centrum/Väst, Angeredsgymnasiet och Burgårdens utbildningscenter i Göteborg.

Skydd och stöd för flickor ser förhållandevis lika ut i både Göteborgs stad och de kranskommuner som haft kontakt med utsatta flickor.

Vid akuta hot och våldssituationer sker anmälan till socialtjänst och polis och ofta förekommer samråd med kvinnojourer om lämpligt stöd. Flera elevvårdsteam har erfarenhet av flickor som socialtjänsten blivit tvungna att placera utanför den egna familjen. Vid enstaka placering har det förekommit behov av extra skydd genom hemlig identitet. Många insatser har varit avhängiga ett nära samarbete mellan elevvård, socialtjänst och polis. Genom att elevvården sedan tidigare har en utarbetad relation med flickorna har detta underlättat bedömningarna och bidragit till snabbare insatser. Det finns elevvårdspersonal som brukar följa med flickorna till polisen, socialtjänsten och jourboendet som stöd i den akuta situationen.

I den akuta konflikten har flera föräldrar erbjudits samtalsstöd. Men föräldrar reagerar oftast mycket negativt på att elevvården har kontaktat polis och socialtjänst innan de själva informerats. Det kan därför ta lång tid att bygga upp en förtroendefull relation med föräldrarna efter att en sådan anmälan skett.

I en kranskommun finns erfarenhet av en mycket allvarlig hotsituation. Efter att polisanmälan skett blev det nödvändigt att omgående på skolan hjälpa till att ordna skydd för flickan. Skolledning och berörda lärare informerades omedelbart.

Flera skolor har redan utformade risk- och handlingsplaner om någon icke önskvärd person skulle komma och söka flickan på skolan. Flera elevvårdsteam upplever att socialtjänstens och polisens otillräckliga resurser gör att de kan tveka att anmäla flickornas situation. Skulle fler och andra resurser finnas tillgängliga inom socialtjänsten skulle det vara enklare att i ett tidigare skede göra en anmälan.

Arbete på en förebyggande nivå handlar ofta om att socialtjänst, elevvård och polis samt i vissa fall även ungdomsmottagningar och barn/ungdomspsykiatri har ett strukturerat och fungerande samarbete. Flera elevvårdsteam anser att det behövs mer tid för att hinna utveckla förebyggande insatser och arbetsmetoder. De ser det som värdefullt att skolan utgör en arena där flickor kan få tidiga stödjande insatser. Det finns grundskolor som tillsammans med socialtjänsten arbetar med både tjej- och killgrupper samt bjudit in till Forumteater på skolorna. Studiebesök sker också på skolorna av tjej- och kvinnojourer samt Frizonen (en ideell förening till stöd för flickor/unga kvinnor) i Göteborg. Flickorna får på så sätt ”kontakter med den för dem stängda världen utanför sin hemmiljö”.

Flera elevvårdsteam anser att speciellt riktade insatser till föräldrarna medför det bästa förebyggande arbete som man indirekt kan erbjuda flickorna.

Styrkor och möjligheter i det pågående arbetet

Inom både högstadie- och gymnasieskolor upplever elevvårdsteamerna skolan som flickors frizon. Det är en arena där elevvård och lärare m.fl. kan fånga upp flickor i ett tidigare skede än vad många andra verksamheter/myndigheter kan. På grundskolan finns ämnet Livskunskap där eleverna - både pojkar och flickor - kan uppmärksammas på frågor om jämställdhet, samlevnad, sexualitet o dyl.

Det finns handlingsplaner vid akuta hot på bl. a. Schillerska gymnasiet och Flatåsskolan i Göteborg.

Följande punkter utgör särskilt viktiga omständigheter i arbetet med flickorna:

- Skolan är en frizon för flickorna. Här har de flesta flickor lov att vistas utan sträng kontroll. Flickorna får en möjlighet att etablera regelbundna och tillitsfulla relationer med både lärare och elevvårdspersonal.
- Skolans värld upplevs som mindre hotfull än t.ex. socialtjänstens. Föräldrarna har därför lättare att släppa in elevvårdsteamerna i förtroendefulla familjesamtal. Elevvårdsteamerna försöker under samtalen avdramatisera det svenska samhällets farligheter inför föräldrarna samt slå hål på myter och fördomar.
- Skolan måste ha hög status och respekt. Föräldrarna känner då tillit för att ta till sig skolpersonalens åsikter och värderingar vilket medför en större vilja till förståelse av det nya landets värderingar, attityder och seder.
- Stor erfarenhet av att arbeta med elever och föräldrar som kommer från andra kulturer ger säkerhet i mötet med familjerna.
- I tjejgrupper stärks flickornas självkänsla. Arbetet med tjejgrupper innehåller många jagstärkande övningar samt samtal och information om relationer, rättigheter och möjligheter till fortsatta studier.
- Flickorna känner till att elevvårdspersonalen har tystnadsplikt vilket gör att de vågar vända sig till elevvårdsteamerna med frågor och funderingar.
- Ett bra samarbete med t.ex. socialtjänsten, BUP, kvinnoforum, Terrafem, kvinnokliniken Östra sjukhuset i Göteborg leder till bättre bedömningar och snabbare insatser för flickorna vid akuta hotsituationer.

Utvecklings- och utbildningsbehov

Olika synpunkter finns på hur elevvården ska arbeta på skolorna. Flera skolor anser att det är socialtjänsten som bör ha ansvaret för familjearbete och arbete på en förebyggande nivå. Brist på resurser inom den egna verksamheten medför att man måste prioritera hårt mellan elevernas olika behov.

Elevvården uppmärksammar följande utvecklingsområden:

Större elevvårdsresurser behöver tillföras skolorna i allmänhet och förortsområdena i synnerhet. Om så sker blir det möjligt att avsätta mer tid till att möta även föräldrar och syskon i samtal. Många elevvårdsteam har en ambition om att utveckla arbetsmetoder som utgår från ett helhetsperspektiv på familjen. Flera elevvårdsteam vill bli bättre på att få med papporna i ett tidigare skede i arbetet.

Omvärldens brist på resurser uppmärksammas - både polisens och socialtjänstens. En resursbrist som bidrar till att elevvården ibland inte bryr sig om att anmäla flickornas utsatthet.

Ett informations- och erfarenhetsutbyte efterfrågas speciellt med socialtjänsten. Om elevvården vet vilka resurser socialtjänsten har för att hjälpa flickorna och hur de jobbar med frågan så underlättas det egna arbetet på skolorna.

Utbyte med andra skolor som har vana att arbeta med flickor och familjer i sitt elevvårdsarbete efterfrågas samt samverkan i familjearbetet med andra verksamheter.

I de elevvårdsteam som idag arbetar med tjejgrupper finns önskemål om att utveckla arbetsmetoderna. Även i elevvårdsteam som arbetar med tonårsföräldrar i dialoggrupper finns ambitioner om att utveckla metoderna i arbetet.

Det behövs kurser som belyser förebyggande arbete med familjerna och arbete med pojkar från patriarkala kulturer samt samtalstekniker som gör det möjligt att nå fram i möten med fäderna.

Även kulturkompetens mer generellt behöver tillföras elevvårdsteamerna. Det handlar om andra kulturers och gruppers traditioner och syn på barnuppfostran m.m..

Skyddat boende

Flera elevvårdsteam känner till flickor som trots att de bär en stor rädsla för hot och repressalier skulle våga bryta med sina familjer om de visste att de kunde få stöd och skydd. Men de flesta flickor man kommer i kontakt med vågar inte ta dessa steg. De fortsätter att bo kvar i hemmet trots att de ofta mår väldigt dåligt.

Det skyddade boendet måste innefatta ett fullgott skydd. Flera elevvårdsteam vet hur komplex problembilden kan vara när man bedömer insatser. I synnerhet när det gäller behovet av att skilja flickorna från sitt sammanhang.

Ett skyddat boende bör erbjudas i den akuta situationen men på lång sikt behövs ett arbete för att återknytta relationerna till föräldrarna. Om det är möjligt bör ett stödjande arbete erbjudas föräldrarna redan inledningsvis då flickorna erbjuds placering i det skyddade boendet.

I de minsta kommunerna finns inte underlag för eget skyddat boende. Flera kommuner bör därför kunna hjälpas åt då det trots litet underlag i varje enskild kommun ändå finns enstaka flickor i behov av skydd.

Övriga synpunkter

Flera *högstadieskolor* anser att situationen i patriarkala familjer inte får ses som enbart en kvinnofråga. Pojkarna i familjerna befinner sig också i en utsatt situation med hot och tvång om de försöker bryta familjemönstret.

Ett elevvårdsteam uppmärksammar att inte enbart familjer med utomeuropeisk bakgrund, företrädesvis från Mellanöstern och Nordafrika, är bärare av patriarkala värderingar. Liknande familjemönster kan förekomma även i vissa skandinaviska familjer.

För att stödja flickorna måste myndigheter gå varligt fram. Flickorna är väl förankrade i sin egen kultur och egentligen livrädda för att bli förskjutna av föräldrarna och släkten. Flickorna måste få klart för sig vad ett ställningstagande mot föräldrarna innebär.

Vid anmälan till polis får socialsekreterare inte tveka att fullfölja de steg man tagit som exempelvis kan handla om att delta i vittnesmål utifrån det man sett och hört. En skolkurator nämner att ” hennes flicka” blivit trodd just för att socialtjänsten och elevvården vågat stå på sig och vittna i rättegången – trots att de känt stort obehag i situationen - vilket medfört straff för fadern.

Det finns elevvårdsteam på *gymnasieskolor* som ser svårigheter med att koppla in socialtjänsten då denna anmälan i sig kan medföra att hoten mot flickan trappas upp. Familjehedern har hotats genom att flickan lämnat ut familjens situation. Strängt patriarkala familjeförhållanden handlar om mycket svåra problem med många aspekter att beakta.

Skyddat boende löser inte de grundläggande problemen utan det krävs även insatser på en rad andra samhällsområden. Samhället måste t.ex. ingripa mot könsstymning, som egentligen är ”en av de ultimata angreppen på flickornas mänskliga rättigheter”.

Ett elevvårdsteam i en av kranskommunerna anser att kommunala verksamheter överlag borde arbeta mer med jämställdhetsfrågor. Idag finns många framförallt landsbygdskommuner där föråldrade könsrolls - och familjemönster anses leva kvar.

5.3 Rådslag

I det följande presenteras de synpunkter som kommit fram under olika rådslag som genomförts; inledningsvis från Länsstyrelsens styr- och arbetsgrupper och därefter från kvinno- och mansnätverk.

Länsstyrelsens styr- och arbetsgrupper

Integration – segregation

Ett stort problem som bidrar till flickors utsatta situation är att stora grupper av människor med utländsk bakgrund lever i Göteborg med omnejd med väldigt liten eller ingen kontakt alls med det svenska majoritetssamhället. Många familjer lever därför kvar i sina gamla hemländers seder och bruk fast de bor i Sverige. Både föräldrar och barn är i regel okunniga om lagar och regler som gäller i Sverige och vilka rättigheter som t.ex. barn har.

Hedersbegreppet

Även i föräldrarnas f.d. hemländer, där män är integrerade i samhället, förekommer förtryck av flickor och kvinnor. Hederstraditionen är särskilt stark i vissa familjer med bakgrund företrädesvis i Mellanöstern. Även hedersmord kan förekomma. Flickorna är strängt bevakade för att de ska vara oskulder när de gifter sig.

Gamla seder och bruk

Jämsides med strängt patriarkala familjer finns en del invandrarföreningar som i sina verksamheter vårdar hemländernas gamla seder och bruk. När dessa traditioner främjar människors välmående bör majoritetssamhället stödja föreningarnas ambitioner. Men majoritetssamhället måste ge tydligare signaler om att tolerans inte finns för seder och bruk som medför att människor hotas och/eller kommer till skada.

Samordning

I Göteborgs stad sker idag speciellt riktade insatser för att motverka könsstympning, våld mot kvinnor och hedersmord. Samordning av insatserna bör ske så att man tar ett helhetsgrepp på problemet runt utsatta flickor i patriarkala familjer.

Skyddat boende, förebyggande insatser

Ett skyddat boende som stöd för flickor måste alltid betraktas som en nödlösning. Flickorna blir ofta mycket ensamma när de skiljs från sitt sammanhang. Helst bör man tidigt erbjuda hela familjen hjälp, som ett förebyggande arbete. Det är viktigt att tala med föräldrarna och då även mamman som ofta är delaktig i förtrycket. Man kan t.ex. ordna möten och förhandlingar mellan familjemedlemmarna för att diskutera och hantera generationskonflikter innan det går så långt att flickan rymmer hemifrån eller försöker begå självmord. Överhuvudtaget måste det svenska samhället utveckla nya radikalare metoder i stödet till flickorna. Sverige borde hämta inspiration och idéer till alternativa lösningar internationellt, t.ex. i Berlin där man arbetat med problemet sedan år 1986.

Individuella lösningar, professionell hjälp

Det finns både för- och nackdelar med speciallösningar för flickorna kontra generella åtgärder. Flickors behov av stöd och skydd måste kunna utformas individuellt utifrån varje enskild flickas behov. Idag finns erfarenhet av att vissa familje- och behandlingshem saknat tillräcklig kompetens för att hjälpa utsatta flickor vid flera placeringar. Ett alternativ är att organisera en lägenhetsbank – flera lägenheter som hyrs speciellt för ändamålet inom vissa geografiska områden. Det skulle innebära skyddade boenden där hotade flickor under en kort tid kan bo samt erbjudas professionell hjälp från mobila stöd – och kristeam.

Tid för integration

Den svenska familjesynen med fokus på den enskilda individen utgör en stor kontrast till den patriarkala familjens kollektiva syn. Det är svårt för många invandrade människor att i en nyorienteringsfas genast ta till sig den svenska familjeuppfattningen. Integrationen ska få ta tid men invandrade personer måste uppmärksammas på att utveckling pågår även i det gamla hemlandet.

Manliga integrationsfora

Många av de män som kommer från utomeuropeiska kulturer hamnar i kris när de varit i Sverige en tid. Fäderna har förväntat sig vissa rättigheter när de kommer till det nya landet men möter egentligen bara arbetslöshet och marginalisering. De förlorar sin tidigare ställning som familjeförsörjare och familjeöverhuvud och får problem med att vara sina barns förebilder.

Fora där män kan samtala om sin situation samt få stöd och råd bör etableras. Det gynnar flickornas situation på sikt.

Kvinno- och mansnätverk

Patriarkala familjer ingen homogen grupp

Misshandel av kvinnor och annat familjevåld förekommer även i traditionellt svenska familjer. Det är viktigt att balansera och inte överdriva problemen med patriarkala familjer. Idag förmedlas alldeles för stereotypa bilder i massmedia av invandrare i allmänhet och invandrar-män i synnerhet. Men de flesta familjer med utländsk bakgrund lever helt vanliga liv med bra familjerelationer. Den negativa uppmärksamhet som funnits i media sedan terrordåden i USA, speciellt riktad mot muslimska grupper, har ökat misstänksamheten mot de svenska myndigheterna inom dessa grupper.

Starkt patriarkala värderingar

Det går inte att blunda för att många flickor lever under hårt pressade villkor som inte handlar om brist på integration utan om mäns behov av att kontrollera kvinnorna. Det beror på patriarkala värderingar. Kvinnor och ungdomar mår dåligt i de flesta patriarkala samhällen. Det finns områden där hedersmord tolereras i så motto att de som utför dem får lindrigare straff än de annars skulle ha fått för motsvarande brott. Förtrycket går ut på att bevaka flickornas sexualitet och bevara flickornas oskuld tills de ingår äktenskap. Ofta finns tvångsgiften med i bilden. Då männen ofta använder sig av mammorna måste man rikta sig till alla i den patriarkala familjen. Redan idag finns exempelvis både irakiska och iranska föreningar som arbetar både med ungdomar, flickor och hela familjer.

Skyddat boende och utbildning

Skyddat boende måste kunna erbjudas de allvarligast hotade flickorna och kräver även internationellt samarbete. Jämsides med sådana insatser måste utbildning erbjudas socialtjänsten och alla verksamheter som idag möter utsatta flickor

Det ideella arbetet

Frivilligorganisationer och föreningar spelar en framträdande roll i de integrationssträvanden som finns inom Västra Götalands län. Ett arbete som medför att utsatta flickors situation kan förändras på sikt. Bl.a. organiseras dialoggrupper som i samtal över generationsgränser diskuterar barnuppfostran, sexualitet och samlevnad. Initiativet har uppkommit i samverkan mellan ideella organisationer som Bris och Rädda Barnen, trossamfund och invandrarföreningar samt olika stadsdels- och kommunförvaltningar.

Då det finns mycket bra förebyggande arbete både inom och utanför Göteborg måste samordning komma till stånd för erfarenhetsutbyte. Idag arbetar de flesta grupper helt ovetandes om varandra.

Samhällets sätt att hantera fördelning av resurser till frivilligorganisationer måste ses över. De flesta föreningar och frivilligorganisationer upplever att ”vi försöker leva och vara delaktiga i ett mångkulturellt samhälle men vi har ständig brist på pengar och andra resurser. Vi vet aldrig om vi ska kunna fortsätta på sikt. Vi kan inte göra allt ideellt. Vi saknar också svenska deltagare i våra aktiviteter som kan dela med sig av sina erfarenheter.”

Utbildning för religiösa företrädare m. fl.

Många religiösa ledare behöver utbildning. ”Ofta är de okunniga mullor som tolkar Koranen fel. Det är viktigt att de inte lär ut felaktiga saker till människor som kommer till dem för

råd.” Framträdande personer inom olika etniska och religiösa grupper som arbetar för integration och jämställdhet inom de egna grupperna måste få stöd av det svenska majoritetssamhället. Idag utsätts de ofta för hård psykisk press inom de egna grupperna.

Jämställdhetsarbete inom föreningarna

Att hitta vägar för diskussion genom invandrares egna organisationer är rätt men det måste komma tydliga signaler från majoritetssamhället om att inget stöd och inga uppdrag ges utan att föreningarna visar att de arbetar för jämställdhet mellan könen.

Även ungdomar måste väljas in i föreningarnas styrelser. Risken finns annars att den äldre och yngre generationen kommer att leva i skilda världar.

Tydlig information

När nya invandrare kommer till Sverige måste det tydligt framgå vilka lagar, rättigheter och skyldigheter som gäller i det nya landet. Genom att sprida information på de egna språken via de lokala TV-kanalerna kan man nå fler personer.

Manliga fora

Det finns många integrationsfora dit kvinnor och flickor kan vända sig som Agora och Kvinnofolkhögskolan i Göteborg. Även integrationsfora där män kan mötas bör finnas.

5.4 Intervjuer

I detta avsnitt presenteras det material som framkommit vid de intervjuer som genomförts i kartläggningsarbetet.

Företrädare för ideella kvinno- och tjejjourer

Personer på kvinnojourer har stor erfarenhet av att möta hotade flickor och unga kvinnor. Såväl socialtjänsten och elevvården som polisen vänder sig i första hand till kvinnojourerna för konsultation.

Flickor på kvinnojourerna

Kartläggningen visar att de personer som akut kommer i kontakt med en hotad flicka – inom socialtjänst, polis, elevvård, skolkamrater - vänder sig till kvinno- och tjejjourer för samråd. Kvinnojourers verksamhet riktar sig till kvinnor som uppnått myndig ålder. Men ibland får även flickor under 18 år – vid svåra hotsituationer - sova över på kvinnojourerna eller hos någon person i deras nätverk. Det kan handla om flera flickor per år. Det har hänt att kvinnojourer tvingats avvisa flickor då jourerna nästan alltid är fullbelagda. Att blanda flickor och äldre kvinnor med svår våldsproblematik i ett gemensamt boende är olämpligt. De utsatta flickorna riskerar att ta skada av negativa intryck kopplade till de äldre våldsutsatta kvinnornas situation.

Kvinnjourernas arbete

Det finns cirka 25 kvinnojourer i Västra Götalands län (Rapport från kvinnojourerna i Västra Götalands län, april 2001). I 8 av de kommuner som ingår i kartläggningen finns kvinnojourer. Härryda kommun samverkar med kvinnojouren i Mölndal. Lerums kommun är medfinansierad i Alingsås kvinnojour. Endast kommunerna Lilla Edet, Tjörn och Öckerö saknar kvinnojourer. De utsatta kvinnorna i dessa kommuner hänvisas:

- från Lilla Edets kommun till kvinnojouren i Trollhättan.
- från Tjörns kommun till kvinnojourerna i Stenungsund och Kungälv.
- från Öckerö kommun till kvinnojourerna i Göteborg.

Jourernas verksamhet som startade i slutet av 1970-talet består av att hålla telefonjourer öppna, ta emot besök samt erbjuda skyddat boende under en kortare tid. Representanter för kvinnojourerna gör även besök på skolor i syfte att informera eleverna om sin verksamhet. De kommunala bidragen till kvinnojourerna ser mycket olika ut i länet. Vissa jourer har möjlighet att ha en eller flera anställda medan andra arbetar helt ideellt. Alla kvinnojourer inom länet har idag tillgång till en lägenhet (ibid.).

Inom flera kommuner har det under senare år bildats speciella tjejjourer som riktar sig till flickor som inte uppnått myndig ålder. Tjejjourer finns bl.a. i Alingsås och Göteborg.

Flera flickor per år söker sig till kvinnojourerna för råd och stöd då de inte vet om någon annan hjälp. När representanter från kvinnojourer besöker skolor händer det ofta att flickor med utländsk bakgrund vill prata om sin situation. När Kvinnojourernas riksorganisation, ROKS, under 2001 gjorde en förfrågan om hur många flickor generellt som vänt sig till kvinnojourerna för stöd och hjälp var det cirka 60 flickor på 30 jourer.

Den erfarenhet som många personer på kvinnojourerna har är att flickorna inte får någon hjälp alls eller väldigt liten hjälp av de svenska myndigheterna. ”Det beror på vilken socialtjänsteman/kvinna flickan råkar träffa. Det finns de som har kunskap och civilkurage men många har varken det ena eller det andra.”

Internationellt samarbete

I Västra Götalands län finns representanter från kvinnojourer som deltar i utvecklingsarbete inom internationella nätverk. Bl.a. sker erfarenhetsutbyte med TDFB (Turkisch-Deutscher-Frauenverein, e. V., Berlin) – en allmännyttig förening i Tyskland som uppbär finansiella bidrag för utvecklingsarbete. Föreningen ägnar sig framförallt åt ”skyddet av flickor och unga kvinnor med familjärt våld från Turkiet”. Sedan år 1997 deltar TDFB också i Daphneprojektet som riktar sig till ”Skydd för flickor och unga kvinnor, av muslimsk härkomst, för våld i familjen” (Daphne 2002-2003 förlängningsansökan).

I många europeiska länder har kvinnojourer med hjälp av Daphneinitiativet byggt ett nätverk av organisationer som alla arbetar i sektorn ”Hjälp för flickor och unga kvinnor, speciellt ungdomliga migranter från islamiska kulturkretsar och andra etniska minoriteter.” TDFB driver också Papataya – en krisinrättning för flickor av övervägande turkisk (emellertid tilltagande multinationell) härkomst som sedan 1986 erbjuder skydd, tillflykt och rådgivning för minderåriga flickor och unga kvinnor som flyr från våld i familjen. Drygt 1 000 flickor har tagit sin tillflykt till Papataya. Även inrättandet av ett kvinnohus i Eskishelir i Turkiet har blivit ett konkret resultat av Daphneprojektet (ibid.).

Undvika lösningar enbart för invandrarflickor

Flera representanter för kvinnojourer anser att hjälpen till utsatta flickor i patriarkala familjer inte får verka segregering. Så långt det är möjligt bör man undvika att skapa lösningar enbart för invandrarflickor. Utsatta flickor med utländsk bakgrund ska behandlas precis som svenska omyndiga flickor som behöver hjälp; placering på ungdomshem, familjehem eller egen lägenhet med stöd och hjälp.

Utbildning för tjänstemän

Tjänstemän inom skola, socialtjänst, polis m.fl. måste erhålla särskild utbildning så att de kan bemöta och förstå flickornas situation rätt. Därefter har de att agera utifrån gemensamma direktiv och lagar som gäller alla i det svenska mångfaldssamhället.

Företrädare för kommunal, statlig och regional verksamhet samt behandlingshem i privat regi

Samråd vid behov av placeringar

Socialsekreterare inom Västra Götalands län som möter flickor med allvarlig hotbild vänder sig i regel till placeringsansvarig på statens institutionsstyrelse (SiS) för samråd om lämplig placering. Sedan årsskiftet 2001/2002 har minst tre flickor från kommuner inom länet, med mycket allvarliga hot riktade mot sig, haft socialsekreterare som samrått om placeringar med SiS. Placeringar på SiS ordinarie institutioner har i dessa fall, utifrån både säkerhets- och kompetensaspekter, bedömts som omöjliga och olämpliga. Några alternativa skyddsboenden, eller andra resurser som stöd för flickorna, har inte funnits att hänvisa till. Socialsekreterarna har rekommenderats att vända sig till advokat Elisabeth Fritz för ytterligare samråd.

Utvecklingsbehov i länet

Elisabeth Fritz, själv kvinna med utländsk bakgrund, har under senare år i sitt arbete hjälpt många hotade och utsatta flickor som växt upp i strängt patriarkala miljöer. Genom Elisabeth Fritz kontaktnät blev det möjligt att erbjuda de 3 flickorna trygga skyddsboenden på hemliga orter.

Elisabeth Fritz har i sin roll som anlita expert inom Västra Götaland erfarenhet av att många verksamheter behöver utvecklas inom länet med tanke på utsatta flickors behov. Framförallt måste tjänstemän inom myndigheter höja sin förståelse för att det finns flickor som lever i hederskulturer där hedersmord kan vara accepterat. Dessutom måste socialtjänsten förändra sin utredningsmetodik. Idag placeras flickor bara på annan ort utan att socialtjänsten hjälper till att bygga upp kringresurserna, t.ex. ekonomi, studier eller annan sysselsättning. Om socialtjänsten utvecklar sina arbetsmetoder till att innehålla sådan övergripande planering i samband med det skyddade boendet kan många flickor säkert komma att känna sig mindre isolerade i sitt nya sammanhang.

Elisabeth Fritz förvånas över den ekonomiskt snåla inställning som råder inom vissa socialtjänster i länet. Ibland kan flickornas placeringar överskuggas av tidskrävande diskussioner med ekonomienheterna om vilka bidrag flickorna har rätt till. Då de inte är myndiga ska de egentligen få ekonomiskt stöd tillsammans med sina föräldrar. För att slippa hamna i sådana diskussioner föreslår Elisabeth Fritz att administrativa rutiner med checklistor, för handläggning vid allvarliga hot, arbetas fram inom verksamheterna.

Familjer i extremt slutna system

Företrädare för barn- och ungdomspsykiatri har inte uppmärksammat flickor från strängt patriarkala familjer som någon speciell målgrupp. En del av de flickor med depressioner, självmordsförsök, ätstörningar o.dyl. som idag får hjälp kan leva under sådana omständigheter. Familjerna lever i regel i extremt slutna system vilket gör att de sannolikt inte vänder sig till psykiatri i första hand. Inom familjerna finns starka tabun mot att visa eventuella svagheter utåt vilket bidrar till att föräldrarna inte självmant söker hjälp om problem skulle uppstå med barnen. Det troliga är att flickor som lever i strängt patriarkala familjer söker hjälp hos elevvården eller socialtjänsten i första hand. Men det finns sannolikt många flickor med stora behov av stöd som inte kommer till myndigheternas kännedom därför att familjerna är så slutna.

Behandlingshem för familjer med utländsk bakgrund

I Göteborg – med upptagningsområde även i kranskommunerna - finns bl.a. privata behandlingsalternativ som Integration och Rehabilitering AB samt vårdkedjan Baggium AB. Dessa

verksamheter är inriktade på att hjälpa ungdomar och familjer med utländsk bakgrund. Personal på enheterna har erfarenhet av att behandlingsarbetet i patriarkala familjer bör ske på andra sätt än vad som är brukligt i traditionellt behandlingsarbete. Framförallt måste terapeuterna ha kunskap och förmåga att gå in i respektfulla förhandlingar med fadern.

Pojkars och mäns roller inom patriarkala familjer lyfts fram. Både söner och fäder är många gånger hårt pressade av de förväntningar som mödrar och andra släktingar har eller uppfattas ha. Om fäderna misslyckas med att fostra döttrarna efter traditionens alla regler så innebär det en skam inte bara för familjen utan för hela släkten.

Förhandlingar med männen

Personal inom Baggium AB, Integration och Rehabilitering AB, Kriscentrum för män samt Björkbackens skol- och behandlingshem i Göteborg har positiva erfarenheter av att arbeta med fäder från strängt patriarkala familjer. I några fall har man genom många, långa och tålmodiga förhandlingar kunnat skapa så tillitsfulla relationer att de lett till en förändring för flickorna.

Skyddat boende - individuell planering - SiS - institution

Flickor som utsätts för allvarliga hot måste erbjudas hjälp i form av bra skyddat boende. Så långt det är möjligt bör det ske med individuell planering utifrån respektive flickas behov. Hjälpen ska också – om det går – erbjudas inom den vanliga ungdomsvården. Men man får inte blanda utsatta flickor med andra ungdomar med drog- och kriminella problem.

Utveckling av de insatser som idag finns kan ske genom att spets- och kulturkompetens tillförs redan existerande jour-, familje-, utrednings- och behandlingshem. Inom statens institutionsstyrelse borde en speciell enhet inrättas för arbete med flickorna och eventuellt hela familjerna.

Tjejrums - arbete för jämställdhet

Jämsides med åtgärder för de mest utsatta flickorna måste jämställdhetsarbetet förstärkas kraftigt i de offentliga miljöer där barn och ungdom vistas. Idag möter flickor en extremt sexistisk jargong på både fritidsgårdar och i skolor.

Det finns fritidsgårdar som försökt ta sig an situationen genom att skapa speciella tjejrums. Detta gynnar alla flickor då det finns föräldrar med patriarkala värderingar som tack vare detta kan tillåta sina döttrar att besöka sådana fritidsgårdar.

Mångfaldssamhället kräver tydlig lagstiftning och effektiv tillsyn

Det svenska samhället är idag ett mångfaldssamhälle. Ett hållbart mångfaldssamhälle med trygga medborgare förutsätter tydliga generella ramar för alla. Resurser behöver avsättas både för att göra samhällets regler tydliga, informera om vad som gäller samt följa upp att reglerna följs på alla nivåer i samhället.

Företrädare för rättsvårdande instanser – polis, åklagare och rättsgrupp inom socialtjänsten

Minst 3 allvarligt hotade och gömda flickor inom länet

Inom polisdistriktet Västra Götaland finns tre polisområden. På grund av behovet av hög anonymitet har flera tjänstemän haft svårt att lämna ut uppgifter om allvarligt hotade flickor men ansvarig för skydd av bevispersoner uppger att det finns minst 3 allvarligt hotade flickor/unga kvinnor inom länet. Två flickor är gömda. Den tredje unga kvinnan hålls gömd inom det egna

nätverket men har fått hjälp från polismyndigheten med kvarskrivning, skyddad identitet, larmtelefon m.m. Inom länet ges också stöd och skydd till minst en flicka från en kommun i ett annat län. Enligt uppgift från Länskriminalen är skyddad identitet i regel inte ett skydd som fungerar på unga utsatta flickor. Identiteten blir lätt röjd då de ofta ”pratar bredvid mun”.

Endast de allvarligast hotade flickorna får hjälp

Idag är delar av det polisiära arbetet onödigt tidskrävande och splittrat. Handläggningen drar ofta ut på tiden och flickornas ärenden hamnar lätt ”mellan stolarna” när de flyttas inom eller mellan kommunerna. Då bara de allra mest hotade flickorna kan få hjälp är behovet av stöd till utsatta flickor troligen betydligt större än det som idag erbjuds. Inom polismyndigheten i Västra Götaland skulle man behöva inrätta en tjänst som kontaktperson/samordnare med specialisering på problematiken och insatsbehoven.

Närpolisen i nordöstra Göteborg välkomnar kartläggningen

Poliser i kranskommunerna har i regel inte kommit i kontakt med utsatta flickor i sina verksamheter. Endast poliser i Mölndal, Kungälv och Partille har i liten omfattning stött på problemet. Närpolisen i Göteborgs nordöstra stadsdelar välkomnar däremot regeringens initiativ att kartlägga utsatta flickors situation. De har under lång tid själva funderat på att lyfta frågan till regeringen.

Idag finns uppskattningsvis 10 – 15 flickor som lever i direkt förtryck i området. Det är troligt att allvarligt riktade hot med starka våldsinslag tillhör vardagen för en del av dessa flickor. Polisen räknar även in flickor som lever med risk för att bli könsstympade till denna grupp. Utöver de allvarligast utsatta flickorna finns väldigt många som lever starkt inskränkta liv. Det kan handla om allt från att inte få se på TV eller delta i andra vanliga vardagsaktiviteter till att bli inlåsta när någon förälder går ut. Många flickor orkar inte protestera. ”En del flickor kan till viss del trivas med den tydliga strukturen. Men det stora flertalet förlikar sig inte med att se klasskamrater leva fria liv.” Flera flickor lurar sina familjer och lever dubbelliv. Ett liv i hemmet med traditionella seder och bruk. Ett annat liv i skolan som bygger på det svenska samhällets värderingar. Ett tydligt exempel är att många flickor när de går hemifrån bär slöja men på väg till skolan ”åker den av”.

Polisingripanden och förhör räcker inte

Polisingripanden och förhör räcker inte för att få ordning på situationen. Flickorna tar ofta tillbaka sina anmälningar och det finns inte någon som vågar vittna om hur flickorna har det. För att få vittnesskydd måste ett tydligt brott kunna påvisas. För barn under femton år är det föräldrarna som bestämmer om barnen får höras eller ej. När polisen möter flickorna i förhör ”krävs det mycket kraft och tid för att bygga upp förtroendefulla samtal innan de vågar avslöja något som de upplever som hemskt. De flesta är så vana vid hot och våld att de ser det som något naturligt då de levt med detta i ett helt liv.”

Företrädare för polisen i Angered, Göteborg ger följande förslag på insatser som kan bidra till att situationen förbättras på sikt:

Skapa fler integrationsfora där även svenskar medverkar. Idag finns ”ett ruskigt stort behov” hos personer/familjer med utländsk bakgrund av att träffa svenskar för att diskutera barnuppföstran mm.

Stöd de kvinnor med utländsk bakgrund som inom de egna grupperna arbetar med jämställdhetsfrågor och integrationsarbete. Ofta utsätts de för hot och ibland även våld av både män och andra kvinnor inom de egna grupperna.

Rättssamhällets regler måste nå ut även i förortsområdena. Idag utvecklas egna ”rättsregler” i områdena.

Omhändertaganden enligt LVU

Inom SDF Lärjedalens socialtjänst i nordöstra Göteborg finns en rättsgrupp som arbetar med utredningar som kan leda till tvångsingripanden. Några fall per år med utsatta flickor i patriarkala familjer brukar leda till omhändertaganden enligt LVU. Ibland fattas även beslut om att hemlighålla vistelseadress utifrån § 14 LVU punkt 2. Sådant skydd måste omprövas var tredje månad.

Svårigheter under utredningsprocessen

Arbetet med att utreda förhållanden runt flickorna försvåras många gånger av att föräldrarnas berättelser ofta skiljer sig helt från flickornas. Inom rättsgruppen har socialsekreterare erfarenheter av tunga och tidskrävande förhandlingar med flickornas fäder och även religiösa ledare om behovet av placeringar för döttrarna. Ibland har dessa förhandlingar bidragit till konstruktiva lösningar men lika ofta har de strandat då männen varit villkorslösa i sin syn på att döttrarna ska hem.

Fortsatt hot i rättssalen

Inom rättsgruppen har man kommit i kontakt med modiga flickor som trots pågående hot vågat stå på sig och vittna i rättegångar om vad de utsatts för. Uppseendeväckande har då varit att föräldrar och släktingar under pågående rättegång kunnat fortsätta hota och kränka flickan utan att någon i rättssalen avbrutit förhandlingarna. ”Det som skett borde ha rubricerats övergrepp i rättssal men då ingen förstod det språk hoten skreks på fick flickan fortsätta vittna under oerhörd psykisk press.”

Kulturkompetensen bör höjas inom alla yrkesgrupper som möter utsatta flickor – även inom rättsväsendets alla led – så att ett bättre bemötande och säkrare hantering av flickors situation sker. I Göteborg förekommer visst samarbete mellan rättsgrupp och åklagare.

Ingen vågar vittna

Åklagarmyndigheten uppger att problemet i utsatta flickors situation är att i regel ingen vågar ställa upp för flickorna och vittna. ”Det som hänt Fadime Sahindal skulle kunna hända även inom Västra Götalands län.” Att inrätta trygga skyddade boenden ses därför som en viktig fråga.

Företrädare för ideella organisationer, föreningar och enskilda personer med utländsk bakgrund

Stor okunskap om svenska rättsregler

Många familjer med flyktningbakgrund som under senare år kommit till Sverige måste få bättre kunskap om gällande lagar och regler. Den information som lämnats familjerna vid ankomsten har varit otillräcklig vilket bidragit till att många familjer lever i ett ”rättsvakuum”. De flesta flyktningfamiljer bor i segregerade förortsområden där de enda svenskar de kommer i kontakt med är tjänstemännen på socialkontoret, vårdcentralen, skolan eller försäkringskassan m.fl.. Detta medför att en stor okunskap och ibland även vanföreställningar råder om svenskar och svenskars syn på barnuppfostran, sex och samlevnad m.m.

Skrämmande skrönor

Vanföreställningar och skrämmande skrönor skapar en rädsla för att tvingas inrätta sig i nya, främmande livsmönster. Exempelvis finns det familjer som tror att svenska föräldrar föraktar

att flickor har kvar sin mödomshinna. Rykten säger att när svenska flickor fyller tolv år ser föräldrarna till att de läggs in på sjukhus för att operera bort mödomshinnan. Ett annat rykte handlar om att svenskar anser att det är socialtjänsten som ska uppfostra barnen och inte föräldrarna. För att motverka sådan okunskap måste svenskar och människor med utländsk bakgrund mötas mera i vardagen som grannar, föräldrar, arbetskamrater o.s.v.

Ömsesidig dialog

Även svenskar måste lära sig att relatera till andra kulturers seder och bruk. Integration kan aldrig vara ensidig utan innebär en ömsesidig dialog mellan de gamla och de nya svenskarna. Men det är viktigt att det svenska majoritetssamhället tar ställning till skydd för utsatta flickor och kvinnor och inte fortsätter gömma sig bakom en alltför kulturtolerant hållning när människor, i synnerhet barn, riskerar att komma till skada. Många anser att lagstiftningen behöver ses över så att inte flickor och kvinnor kan fortsätta utsättas för patriarkalt förtryck.

Våga se flickorna

”Om man bara ser dem så finns de” säger en kvinna verksam i Ale kommun. Hon tillägger att om man inte alls har kunskap om eller erfarenhet av flickornas situation och målgruppens livsvillkor så har man inte heller någon beredskap för att se dem.

Det stora flertalet flickor i behov av hjälp har inte det mod och den psykiska styrka som krävs för att utmana det traditionella värdesystemet inom familjen och släkten. I stället finns de kvar i hemmet - uppgivna och deprimerade och utan egna ekonomiska resurser att ta sig ur sitt familjesammanhang. I dessa fall är flickornas enda frizon i tillvaron skolan.

Otillgängligt kommunalt hjälpsystem

Samtliga intervjuade nyckelpersoner, utom vissa företrädare för trossamfund och föreningar med religiös prägel, ger en samstämmig bild av att den hjälp och det stöd som flickor kan få är både begränsad och svårtillgänglig. Flickorna måste ”kunna stå på sig” och verbalisera sin utsatthet till bristningsgränsen för att överhuvudtaget bli trodda av myndigheterna. Alltför ofta väljer socialtjänsten att tolka flickornas berättelser som vanliga pubertetsrevolter som handlar om att flickorna egentligen är ute efter eget boende i förtid. Många tjänstemän möter flickorna med att övertala dem att återvända hem till den egna familjen. De kan också kalla flickor och deras familjer till gemensamma samtal för att försöka lösa konflikten. Om flickorna redan är hotade riskerar detta att förvärra deras situation. Traditionella arbetsmetoder inom socialtjänsten som idag mest handlar om nätverksarbete och att stärka föräldrarollen ifrågasätts därför.

Obyråkratiska insatser

Flickorna behöver möta sakkunniga och kulturkompetenta personer som talar deras eget hemspråk. Förslag finns om en verksamhet i form av ett tjejhuis som komplement till de kommunala myndigheternas insatser. Verksamheten måste utformas så att den känns legitim. Föräldrar måste uppleva insatsen som ett stöd och inte ett hot för familjerna.

Svårt klara sig i eget boende

Man ska inte i onödan separera flickor från sitt sammanhang. Flickorna blir väldigt isolerade utan sitt kollektiva familje- och släktsammanhang eftersom de fått en ”beroendeuppfostran” som gör att de får svårt att klara sig på egen hand.

Anonymt skydd

Det finns vissa flickor som – p.g.a. att de är extremt hotade - måste tas till anonym, säker plats långt från hemmet och kanske få skyddad identitet för alltid. En frivilligorganisation har inom

sin verksamhet nyligen hjälpt en dödshotad flicka från en annan storstadskommun med stöd och skydd.

Flickor som lärt sig utnyttja det svenska systemet

Endast vid intervjuer med företrädare för uttalat religiösa samfund/föreningar har det framkommit synpunkter på att utsatta flickor i patriarkala familjer många gånger är flickor som lärt sig att utnyttja det svenska systemet. Företrädarna för samfunden menar att flickorna mer eller mindre far med osanningar om familjen och föräldrarna. De intervjuade tycker att det är viktigt att svenska myndigheter lär sig se igenom denna bedräglighet då flickornas framtid på sikt missgynnas av att de separeras från familjerna. Man anser att myndigheterna måste samråda med företrädare för familjernas religiösa samfund eller speciella kulturföreningar. Därmed skulle missförstånden kunna uppdagas och flickorna bo kvar hemma hos familjerna. En av de intervjuade berättar om ett fall där en flicka anmält sin pappa till polisen. Som religiös företrädare för den församling som familjen tillhörde påverkade han åklagaren att inte tro på flickans berättelse. Pappan frigavs därmed från häktet och flickan fick återvända hem.

Marginaliserade fäder ökar kontrollen

I grund och botten utgör de strängt patriarkala familjernas situation ett samhällsproblem. I många fall kan familjernas utsatthet handla om misslyckad integration - fäder som känner sig marginaliserade då de inte kommit in på den svenska arbetsmarknaden. Känslan av att vara marginaliserad kan bidra till att föräldrarna stänger sig mot det samhälle som inte släpper in dem. Ofta ökar de kontrollen av barnens liv. Fortsatt arbete får att få in de nya svenskarna på arbetsmarknaden är därför nödvändigt.

Hjälp som finns idag

Flickor som behöver samråda om sin situation kan, förutom att vända sig till kvinno- och tjejjourer, även kontakta andra ideella organisationer. Enklast för dem är att ringa till Bris eller Terrafems hjälptelefoner. Terrafem är en nationell telefonjour som på tjugo olika språk kan förmedla råd och information till flickor och kvinnor. Jouren har ett brett förankrat nätverk bland många kvinnoorganisationer i Göteborg med omnejd. Båda hjälptelefonerna har fått ta emot ett ökat antal samtal från flickor och unga kvinnor med utländsk bakgrund under senare år. Flickor kan också kontakta organisationer och föreningar via Internet.

Det finns ett stort antal föreningar och projekt som arbetar med integration och jämställdhet. I Göteborg finns Kurdiska ungdomsföreningen, Kommittén för försvaret av Iranska Kvinnors Rättigheter, Integrationscenter för kvinnor, barn och ungdomar, Kvinnohuset Linnea, Agora m.fl. Sådana föreningar finns även i flera kranskommuner som Ale, Alingsås, Lerum, Partille och Mölndal.

Både Kommittén för Försvaret av Iranska Kvinnors Rättigheter och Kurdiska ungdomsföreningen driver också radiokanaler där man på de egna hemspråken ger samhällsinformation samt debatterar aktuella teman, bl.a. rådande attityder och värderingar.

Integrationscentret för kvinnor, barn och ungdomar bildades på Hisingen i Göteborg år 1998 i samband med insatser som skedde till hjälp för familjer och ungdomar efter den tragiska katastrofbranden. Idag har föreningen vuxit till ett etablerat integrationscenter känt över hela Sverige. Flickor och kvinnor från hela Göteborg samt kranskommunerna Kungälv, Kungsbacka, Mölndal, Lerum, Partille och Stenungsund vänder sig till centret för råd och stöd. Centret har som metod att alltid hjälpa utifrån det individuella behovet. Många gånger kan det handla om

att slussa flickor och kvinnor vidare till andra instanser i samhället. Cirka 500 kvinnor i veckan har kontakt med centret. Av dessa är cirka 5–6 utsatta flickor som söker råd och stöd. Typiskt för flickorna är att trots att många av dem lever under svåra förhållanden vill de inte anmäla sina föräldrar eller bröder.

På centret arbetar man, förutom med rådgivning, även med utbildning och information på olika nivåer för kvinnor med utländsk bakgrund. Från 1999 har centret varit initiativtagare till byggandet av kvinno nätverket Horizont som idag består av 80 kvinnoorganisationer från Göteborg och andra delar av länet. Även politiker och tjänstemän ingår i nätverket. Centret har även planer på att starta grupper för stöd till män. Redan idag händer det att män med utländsk bakgrund vänder sig till centret för att få stöd och hjälp.

Fem tonårsflickor med utländsk bakgrund

Tre samtal med fem flickor som lever i familjer med starkt patriarkala värderingar genomfördes under kartläggningen. Alla flickorna ville vara anonyma av säkerhetsskäl. Tre av dem levde under mycket stark press i dagsläget. Den fjärde flickan hade redan fått hjälp av socialtjänsten att flytta till familjehem. Den femte flickan berättade om hur hennes familj kommit att utvecklas mot en friare syn på flickors rättigheter vilket gynnat hennes situation. Intervjuerna är avkodade så att flickornas identitet inte kan röjas.

Första träffen

Två äldre tonåringar som stöttar varandra då de i skolan förstått att de lever under lika pressade villkor. Båda flickorna har bott minst 10 år i Sverige. De har olika födelseland. Båda flickorna har sedan cirka 14 års ålder blivit bortlovade till kusiner i födelseländerna. Det är föräldrarna som gjort överenskommelserna och som nu förväntar sig lydning av sina döttrar. Föräldrarna har under hotfulla samtal låtit flickorna förstå att oskulden är helig och utgör familjens heder. Flickorna vill så snart det blir möjligt lämna sina familjer då de inte orkar leva upp till föräldrars och släktingars förväntningar. Tillsammans har de båda vid olika tillfällen sökt hjälp hos kurator, kvinnojour och socialtjänst.

Samtalet med flickorna kommer omgående att handla om oskuld och mödomshinna. Den ena flickan är inte längre oskuld. Hon har ”legat med en kille” som hon älskar och själv valt. Hon oroas nu över att giftas bort till sommaren i föräldrarnas hemland. När föräldrarna och släktingarna upptäcker hennes hemlighet tror hon att det finns risk för att de dödar henne. Flickorna funderar över: ”Har alla flickor mödomshinnor? Vad menas egentligen med att ha mödomshinnan kvar? Kan någon hjälpa till så att en ny mödomshinna kan opereras in?” Båda flickorna har hört att ungdomsmottagningar vet mycket om sådana ingrepp men de vågar själva inte gå dit.

Den andra flickan berättar gråtande om en flicka inom slakten som förskjutits från familjen efter sitt bröllop. Mamman hade på morgonen efter bröllopsnatten varit mycket besviken då hon visat upp brudlakanet för familj och släktingar. Samtliga ansåg att det funnits för lite blod på lakanet. Flickan hade skämt ut familjen då det sparsamma blodet sågs som ett bevis för att hon inte varit oskuld innan bröllopet. Trots hotbilden vet flickorna ingen annan råd än att stanna kvar hos sina familjer. De har hört att det inte finns någon hjälp att få i samhället och själva vet de inte hur det ska bli möjligt att rymma. När de tidigare sökt hjälp hos socialtjänsten har socialsekreteraren sagt att de måste träffas tillsammans med föräldrarna. ”Så ser hjälpen ut på socialkontoret.” De är båda upprörda över att socialsekreteraren inte förstått allvaret i deras berättelser. Båda flickorna har under lång tid varit livrädda för att socialtjänsten ska kontakta föräldrarna utan deras vetskap. Om så skulle ske finns risk för att de omgående gifts bort och skickas till sina kommande mäns hemländer. Flickorna säger att de redan tidigare

hört av skolkamrater att det inte är någon idé att gå till socialtjänsten men de hade ändå hoppats att socialsekreterarna i deras fall skulle ha agerat annorlunda. ”Man ger upp hoppet om socialen. De lyssnar men tror inte på det man berättar.”

Andra träffen

En ung kvinna – fyllda arton år - har tagit kontakt med skolkuratoren efter flera års överväganden. Först försökte hon tala med klassföreståndaren som inte ville ta hennes berättelse på allvar. ”Nej men så kan det väl inte vara - det tror jag inte kan vara sant” blev klassföreståndarens enda reaktion. Flickan har fortfarande inte kommit över hur kränkt hon kände sig när hon äntligen vågat berätta om sin situation. Flickan berättar att det krävdes mycket mod för att överhuvudtaget ta kontakten med klassföreståndaren. Egentligen är hon livrädd för att lämna ut familjen och de sju syskonen.

Om någon vecka kommer hon att ta examen med bra betyg. Hon vill läsa vidare på gymnasiet och drömmer om att arbeta på laboratorium. Inför skolavslutningen är hon extremt pressad. På examensdagen kommer föräldrarna och hämtar henne enligt schema och sedan kommer hennes framtid att handla om hushållsgöromål och mycket hård kontroll när hon vistas utanför hemmet. Om hon inte får hjälp att omgående komma bort från familjen så är det slut med den lilla frihet hon har som handlar om att gå i skolan. Föräldrarna håller f.n. på att förhandla med släktingar om lämplig man och giftermål. Flickan berättar närmast skräckslagen om detta framtidsscenario. Hon har redan kontaktat en kvinnojour. De har hjälpt henne till kontakt med socialtjänsten. Flickan blev besviken på socialtjänsten. Inför besöket på socialkontoret hade hon bett den chef som hon talade med på telefon från kvinnojouren att slippa träffa samma socialsekreterare som handlägger föräldrarnas ekonomiska bistånd. Det blev hon lovad men när hon kom till socialkontoret var det ändå föräldrarnas socialsekreterare som hon mötte. Flickan gick från mötet utan att våga tala om sin hemsituation. Hon var rädd för att socialtjänsten skulle informera föräldrarna. Kvinnojouren har nu åter hjälpt henne till ny kontakt med socialkontoret. Flickan oroas över att socialtjänsten inte kommer att hinna höra av sig till henne före examensdagen.

Flickan har sju syskon - fyra bröder och tre systrar. Alla systrarna måste gå raka vägen hem från skolan varje dag. Pappan kan flickornas scheman nästan utantill. Vid enstaka tillfällen har flickorna fått gå till biblioteket. Föräldrarna kom till Sverige under 60-talet och pappan har alltid haft jobb inom industrin. Familjen lever trots detta helt i sina gamla traditioner och umgås bara med andra människor som har samma värderingar som de själva har. Flickan har försökt förhandla sig till att gå och handla inne i stan men pappans inställning är klar: ”Min dotter går inte omkring i stan som en annan hora”.

Tredje träffen

Yngre tonårsflicka som bor i ett familjehem som socialtjänsten erbjudit henne. Under tre års tid funderade hon på att rymma hemifrån då hon inte kunde leva upp till förväntningar som funnits inom släkten. Hon hade då redan bortförlovats med pappans 25-åriga kusin. Ofta kände hon sig hotad av både pappan och brodern. Flickan började agera aggressivt och slog andra elever i skolan då hon upplevt att ”allt samlats inom mig och jag kände mig så hemskt instängd”. Flickan började även använda droger och begå kriminella handlingar innan någon vuxen insåg att hon behövde hjälp. De samtal hon i början hade med socialsekreterare handlade bara om att de ville få henne att flytta hem. Både flickan och föräldrarna deltog i många träffar på socialkontoret. Föräldrarna ”fjäskade” väldigt mycket på dessa träffar enligt flickan men själv visste hon att det bara handlade om att ”visa sig för socialen.” Flickan upplever att hon fick kämpa länge innan hon till slut blev erbjuden att bo i ett familjehem. I familjehem-

met finns också regler och tider som hon måste passa men det trivs hon med då det inte är regler som handlar om att bevaka henne utifrån släktens gamla traditioner.

Att ha levt i två skilda världar under många år har inneburit en oerhörd psykisk press. Hon upplever det lättare nu när hon vågat ta egen ställning, inför sig själv och andra, att hon vill leva som svensk. ”Efter alla år i den svenska skolan är jag svensk och kan inte välja bort denna del av mig själv.”

En yngre kvinna, fyllda arton år, som sitter med i samtalet berättar att hon studerar på högskolan. Hon har bott nästan hela sin uppväxt i Sverige. Idag accepterar föräldrarna att hon studerar och kommer att flytta till en egen lägenhet. Det var inte självklart för några år sedan. Hennes föräldrar ”utvecklas över tid”. ”De måste för att inte allvarliga konflikter ska uppstå mellan dem och barnen.” Men fortfarande är de hårt kontrollerande vad det gäller sexualitet och oskuld. ”Det handlar givetvis om flickors oskuld. Pojkarna har alltid haft det mycket friare i sina liv.”

Gemensamma erfarenheter:

Samtliga flickor känner skolkamrater som lever under hot, kontroll och även våld inom sina familjer. De flesta av dessa flickor vågar inte ens drömma om att säga emot sin familj. Några flickor har redan blivit bortskickade utomlands.

Då människor från samma traditioner och hemländer samlas i speciella bostadsområden i Sverige blir behovet av att kontrollera flickorna starkare. Det händer att grannar hjälper till att bevaka flickorna så att de ska leva enligt gamla seder och bruk. Har flickorna exempelvis korta kjolar stämplas de genast som horor och har därmed utsatt familjens heder för skam. I bostadsområden där det även bor många svenskar får sådana värderingar inte samma genomslagskraft. Flickorna vill därför att det ska bo fler svenskar inom invandrartäta bostadsområden.

Samtliga intervjuade flickor talar om svårigheter med att leva i två skilda kulturer. I hemmet gäller familjens och släktens gamla värderingar och traditioner från föräldrarnas hemländer. I skolan lär man sig mer moderna värderingar som det svenska samhället har. Att som barn försöka vara till lags i båda kulturerna blir psykiskt pressande och det är därför inte ovanligt att flickor mår dåligt och får svårt att koncentrera sig på skolan och studierna. En av flickorna säger: ”Fattar du? Jag är svensk och ska gifta mig med en kusin. Det är ju äckligt.”

Flickorna tror att det kan vara enklare att gå med på stränga regler, och att flickor inte har frihet, om man växt upp så med dessa värderingar i det gamla landet. Alla flickor och kvinnor lever då under samma förutsättningar i samhället. Sådana förhållanden råder inte i Sverige. Här ser man friheter och möjligheter som flickor från svenska familjer har. Då känner flickorna än mer av den egna familjens kontroll och instängdheten blir oerhört kvävande.

Tidigare kan det ha fungerat även i Sverige för flickor med utländsk bakgrund som tvingades att gifta sig mot sin vilja. De trivdes med att ta hand om barnen och hemmet och lyda sin man när de väl gift sig. Det fungerar inte längre i dagens samhälle då fler flickor är medvetna om att man i Sverige kan leva ett jämställt liv. Flickorna har kompisar som gift sig utifrån familjens krav men blivit mycket olyckliga och upplevt sitt liv som ren fångenskap. De känner även flickor som inte orkat med föräldrarnas hårda krav och därför valt att försöka begå självmord.

Flickornas förslag på förbättringar till stöd och skydd för utsatta flickor:

- Det svenska samhället måste göra klart för sig hur man rent konkret ska hjälpa utsatta flickor. Det är viktigt för flickorna att det blir möjligt att snabbt lösa allt praktiskt; hur de ska klara sig ekonomiskt, var de kan bo samt till vem/vilka de ska vända sig för att få hjälp och stöd. Det bör finnas konkreta råd i informativa broschyrer som flickorna själva kan läsa.
- Personal inom socialtjänsten eller någon annan hjälpande myndighet måste ha kunskap om vad som gäller när flickor kommer till dem för hjälp. Det får inte uppstå situationer där flickorna först får information om sina rättigheter och när de sedan kommer för att få hjälp finns det ingen sådan att få. Idag drabbas många flickor av detta när de söker hjälp hos myndigheter; ”Inte ens de som ska hjälpa brukar veta vilken hjälp som kan finnas. Idag finns många formella rättigheter enligt lag men i verkligheten förhåller det sig inte så.”
- När flickorna kommer för att söka hjälp måste tjänstemännen tro på dem. Flickorna behöver omgående få kvalificerad hjälp utifrån den okända och otrygga situation som de befinner sig i. Flickor som bestämt sig för att lämna sin egen familj har kämpat under lång tid för att skaffa sig mod nog att ta ett sådant avgörande steg. Detta måste tjänstemän förstå.
- Ett boende långt från det egna hemmet med bra skyddad identitet kan bli nödvändigt vid allvarliga hot. Man kan t.o.m. behöva överväga att skicka flickorna utomlands. ”Även om pappan dör kommer någon annan person i släkten få i uppgift att söka efter flickan.”
- Tjänstemän får inte vara naiva i kontakten med föräldrarna. Det finns föräldrar som ”fjäskar” och vill visa tjänstemän att de ändrat sig bara för att få med sig flickorna hem. I regel tar det lång tid för föräldrar att ändra sin uppfattning. Om flickor känner sig pressade av att sitta i samtal med föräldrarna hamnar de lätt i skuld känslor till sin familj. Flickor är uppfostrade till att lyda sina föräldrar och mår ofta dåligt av vetskapen om att de lämnat ut familjen som ”nu fått myndigheterna på sig”. Det finns uppenbar risk för att de flesta flickor i sådana sammanhang känner att ”det blir enklast för alla om jag flyttar hem”.

6. Bostadssituationen

6.1 Bakgrund

Företrädare för kvinnojourer i Väst och kriscentrum för kvinnor i Göteborg har uppmärksammat Länsstyrelsen på att bostadssituationen i regionen idag fungerar dåligt med tanke på snabba insatser för hotade och våldsutsatta kvinnor och flickor. I praktiken har dessa inte förtur till boende trots akut behov av egen lägenhet.

Den ansträngda bostadsmarknaden - endast ett fåtal nya bostäder byggs samtidigt som det sker en stor nettoinflyttning till storstadsområdet - medför att nästan inga lägenheter finns att tillgå i Göteborgs stad eller dess närmaste kranskommuner som Mölndal och Partille m.fl. I några kommuner har man försökt lösa situationen genom att tilldela kvinnojourer evakueringslägenheter för tillfälligt bruk under kort tid.

Enligt uppgift finns det troligtvis lediga lägenheter i kommuner som ligger något längre från Göteborg som Lilla Edet, Mark och Borås. En samlad överblick över tillgången på befintliga lägenheter i länet saknas och det är svårt att ta in uppgifter om lediga lägenheter eftersom de flesta kommuner inte har kommunala bostadsförmedlingar.

Inom Göteborgs stad finns ett samarbetsavtal från år 1996 - "Kommunens samarbetsavtal om anskaffning av bostäder" – som undertecknats av Göteborgs Fastighetsnämnd, flera kommunala och privata bostadsföretag samt representanter från Kooperationen och Hyresgästföreningen. I avtalets § 4 står att läsa: *"Av socialtjänstlagen följer att kommunen ytterst ansvarar för att tillförsäkra den enskilde stöd till egen bostad och ett självständigt liv. I första hand är detta en uppgift för stadsdelsnämnderna. Fastighetsnämnden har därutöver kommunfullmäktiges uppdrag att handlägga ansökningar om bostad samt att förmedla bostäder i de fall som omfattas av detta avtal. Kommunens medverkan till bostadsanskaffning kan den få som på styrkta medicinska eller sociala grunder har ett akut behov av bostad och ej har kunnat lösa det på egen hand."*

Flertalet fastighetsägare i Göteborg - Fastighetsägarna Göteborg Första regionen, Förvaltnings AB Framtiden, HSB i Göteborg samt Riksbyggen i Väst – anser att arbetet med att fördela bostäder åt personer med särskilda behov och sättet att organisera bostadsmarknaden i Göteborg fungerat väl fram till för några år sedan. Men efter hand som den ordinarie bostadsmarknaden blivit alltmer ansträngd och svårigheterna att få en bostad ökat får detta direkta konsekvenser för den särskilda bostadsmarknaden och för bostadssökande med särskilda behov. Tydligt är att det i Göteborg saknas en samlad bild av behoven av särskilt boende samt antal bostäder som finns att tillgå.

Från koncernen Förvaltnings AB Framtidens översyn av bostadsmarknaden för bostadskonsumenter med särskilda behov år 2001 finns uppgifter om att det befintliga antalet platser är mellan 2 500 – 3 000 och att dessa är geografiskt koncentrerade till de nordöstra stadsdelarna. Bostäderna hanteras till en mindre del av fastighetskontoret och en stor del av resterande bostäder hanteras på något sätt av respektive stadsdelsförvaltning. Behovet av nytillskott uppskattades till cirka 550 platser/lägenheter. Vidare anser man att hela bostadsmarknaden bör ha delat ansvar för bostäder som fördelas utifrån särskilda grunder. Den i särklass viktigaste upplåtelseformen inom det särskilda boendet är idag hyresrätt men bostadsrätt och småhusboendet borde också vara representerade. Detta anses tala för att revidera avtalet från år 1996. Det finns en ambition att förhandla fram ett nytt samarbetsavtal som ska börja gälla runt årsskiftet 2002/2003.

Behovet av att skapa ett enhetligt system för hanteringen av bostäder så att man inom kommunen kan upprätthålla en god kvalitet och ett gott resursutnyttjande har uppmärksammats i kommunstyrelsen som redan i januari 2002 gav stadskansliet i uppdrag att i samverkan med fastighetsnämnden redovisa och samordna åtgärdsförslag till boendelösningar för personer/hushåll som på grund av sociala och/eller medicinska skäl inte själva kan ordna boende. Fastighetsnämnden gavs också ett utökat ansvar för att samla behovsbilden för de behövande grupperna och en kommuncentral beställning för att möta behovet skulle arbetas fram.

Under våren 2002 har en arbetsgrupp med tjänstemän från stadskansliet och fastighetskontoret regelbundet träffat representanter från de 21 stadsdelsförvaltningarna, de kommunala och privata bostadsföretagen samt frivilligorganisationer för att diskutera den rådande situationen. Arbetsgruppen ger i juni 2002 följande lägesbeskrivning:

- Avsaknaden av central samordning för kommunens bostadssociala åtaganden utgör grunden för en stor del av de problem som finns ute på de enskilda stadsdelsförvaltningarna idag. Inom stadsdelarna löser man boendefrågorna på en rad olika sätt. En del stadsdelar tecknar själva hyresavtal för lägenheter vilka de sedan hyr ut till behövande i andra hand. Det förekommer även att stadsdelar äger bostadsrätter. Vanligast är dock någon form av köpt boende.
- Bristen på samordning leder till en koncernmässig suboptimering av resurser och kompetens. Genom att samla behovsbild, beställningar av upphandlingar, förvaltande/ ägande av hyresrätter/bostadsrätter och övriga åtgärder på ett ställe skapas förutsättningar för samordningsvinster till gagn för såväl den enskilde som för kommunens ekonomi som helhet.

6.2 Samordning av boendesociala frågor i Göteborg

För att komma till rätta med boendet för personer med särskilda behov ger stadskansliet i tjänsteutlåtandet Rnr 209/02 ”Åtgärdsförslag för bättre samordning av kommunens insatser på det boendesociala området ” följande förslag till uppdrag för fastighetsnämnden:

- Kontinuerligt kartlägga behovet av boende för svaga bostadskonsumenter. Detta ska ske via inrapporteringsrutiner i samverkan med stadsdelsförvaltningarna: behovet ska sedan analyseras varefter åtgärder föreslås eller vidtas.
- De hyresrätter och bostadsrätter som stadsdelsnämnderna inhyrt/köpt överförs till fastighetsnämnden.
- Fastighetsnämnden ges i uppdrag att inrätta en ”lägenhetsbank” för de bostadsrätter och hyresrätter som kommunen förfogar över.
- Fastighetsnämnden ska vara den instans i kommunen dit fastighetsägarna kan vända sig med frågor och synpunkter i boendestödsfrågor.
- Fastighetsnämnden ska ansvara för övergripande kvalitetsarbete och utvärdering av kommunens boendestöd.
- Fastighetsnämnden ska vara kommunens part gentemot Göteborgs stads Upphandlings AB i frågor som rör köpt boende. Samtliga boenden ska beställas av samordningskansliet dock genomföras av Göteborgs stads Upphandlings AB.

En representant från allmännyttans moderbolag Förvaltnings AB Framtiden har tagit del av Länsstyrelsens åtgärdsförslag och framhåller att de utsatta flickornas situation är väldigt allvarlig och att man därför snabbt behöver hitta praktiska lösningar.

Förvaltnings AB Framtiden vill gärna medverka i arbetet med att ta fram skyddat boende, men för att kunna garantera de utsatta flickorna och övriga hyresgästers säkerhet ser man det

som nödvändigt att djupgående analysera hur arbetet kan organiseras och struktureras. Först efter denna analys blir det möjligt att ta ställning till en mer permanent lösning för att kunna tillgodose behovet av korttidsplaceringar vid akuta skyddsbehov.

Man anser vidare att det inte är självklart hur en lägenhetsbank ska organiseras. Bör den organiseras inom befintliga strukturer eller genom en särlösning? Gruppens extrema sekretessbehov skulle kunna tala för en särskild lösning, men det finns också skäl som talar för det motsatta. Det är också viktigt att åstadkomma bostäder inom olika områden och med olika upplåtelseformer. Andra viktiga frågor att ta ställning till är:

- Hur ska övriga hyresgästers/grannars säkerhet säkerställas?
- I vilka fall är det lämpligt att använda sig av en ordinarie lägenhet i ett flerfamiljshus?
- Hur ska bostadsföretagen kunna upprätthålla den mycket starka sekretessen?
- Vilka kringresurser/stöd behövs för att hantera denna typ av boende?

Från stadskansliet framförs också synpunkter på att man måste beakta att lagen om offentlig upphandling inte ger sekretesskydd.

Det är angeläget att flera bostadsföretag – i Göteborgsområdet och eventuellt också resten av Västra Götaland - involveras i planeringen av skyddat boende för utsatta flickor. Samråd bör även ske med de övriga storstadslänen.

Enligt beslut i kommunfullmäktige har fastighetsnämnden i Göteborg fått i uppdrag att samordna de boendesociala frågorna i kommunen. I detta ingår att löpande hålla sig informerad om behoven, även av skyddat boende för utsatta flickor. I uppdraget ingår att se över olika typer av boendeformer och boendestöd.

Bostadssituationen och möjligheterna att ordna en lägenhetsbank för skyddat boende behöver analyseras ytterligare i särskild ordning.

7. Avslutning

7.1 Inledning

Genom att uppmärksamma ”utsatta flickor i strängt patriarkala familjer” som målgrupp har behovet av insatser till stöd för dessa flickor synliggjorts. Enligt samstämmiga uppgifter finns det även ett stort dolt behov av sådana insatser. Det är viktigt att veta för att bedöma det totala resursbehovet.

Flera tillfrågade menar att det efter regeringens initiativ att uppmärksamma flickornas situation nu blir möjligt att prata om behoven utifrån en problemsyn. Tidigare har kulturella övertolkningar ofta medfört att bedömningar runt familjernas problematik försvårats. Fortfarande är emellertid frågan om flickornas situation komplex och inga lätta analyser låter sig göras. Uppmärksamhet bör också riktas på att även pojkar har en utsatt situation som behöver förändras.

Kartläggningens fokus har kommit att riktas på patriarkala familjer med utomeuropeisk bakgrund då flickor med traditionellt svensk bakgrund inte riskerar att hotas till sina liv utifrån liknande hedersproblematik. Under arbetet med kartläggningen har flera personer uppmärksammat att detta kan leda till, och kanske t.o.m. förstärka, ett ”vi-/domtänkande”. Många familjer och grupper med annan bakgrund än traditionellt svensk kan därmed känna sig orättvist utpekade.

Men patriarkala familjer utgör inte någon homogen grupp och alla patriarkala familjer lever inte i en vardag där hot, våld, tvångshandlingar eller hedersmord förekommer. Tvärtom framgår det i flera intervjuer att majoriteten familjer med utländsk bakgrund och traditionellt svenska familjer har mer som förenar än skiljer dem åt. Man vill sina tonåringars bästa och försöker få dem att undvika nedbrytande sammanhang och miljöer där bl.a. missbruk av droger och alkohol, kriminalitet och sexuellt utnyttjande kan råda.

Ökad kunskap och medvetenhet om utsatta flickors situation – bl.a. att den sannolikt är svår för fler än vi tidigare anat – är bra förutsatt att man gör något åt den. Förhoppningsvis kan det leda till utbildning, utveckling och nya behandlingsinsatser framför allt på kommunal nivå. Bl.a. har Socialstyrelsen redan under våren 2002 tagit fram ett informationsmaterial till samtliga kommuners socialtjänst som kan leda till säkrare riskbedömningar.

I dagens situation finns elevvårdspersonal som avstår från att göra anmälningar till polis och socialtjänst då tillräckliga resurser för hjälp till flickorna saknas inom de båda verksamheterna. Erfarenheter finns också av att hoten kan bli värre efter att anmälan gjorts. Denna situation måste förändras och för detta krävs att man skyndsamt utbildar och utvecklar kommunala verksamheter liksom samhällets rättsvårdande instanser till att bättre svara mot flickornas behov. Under en övergångsperiod, då flickor får vetskap om att samhället kan erbjuda dem trygga insatser, kommer troligtvis efterfrågan på sådana att öka.

De goda initiativ inom det förebyggande arbetet som redan tagits inom frivilligorganisationer samt vissa skolor och socialtjänster bör förstärkas och utvecklas vidare. Det finns vinster att göra på ökad samordning och samverkan mellan separata frivilliginsatser samt arbetet inom kommunala verksamheter.

Jämställdhetsaspekten är viktig i integrationsarbetet med familjerna. Jämsides med samtal och dialoggrupper till stöd för pojkarna och männen måste även samhällets värderingar i form av

lagar och regler tydliggöras. Här finns mycket att vinna på internationellt samarbete eftersom flickor och kvinnor i patriarkala familjer är ett närmast globalt problem även om graden av utsatthet varierar.

Flera tjänstemän önskar att frågan hur man går vidare efter kartläggningen inte läggs över på enskilda verksamheter utan jämsides med arbetet i enskilda fall måste det pågå en ständig debatt i olika samhällsfora. Detta ser man som ett stöd för att orka med det annars svåra och riskfyllda arbetet i varje enskild familjekonflikt.

Det är angeläget att forska mer kring behovet av insatser till flickor och även pojkar i strängt patriarkala familjer. På grundval av denna kan stöd för både flickorna och deras familjer utformas. Förhoppningsvis kan det leda till att familjerna lättare integreras i det svenska mångfaldssamhället.

Slutligen bör det åter betonas att de åsikter och synpunkter som refereras i kartläggningen kommer från de organisationer och personer som idag möter flickorna och deras familjer och som Länsstyrelsen haft kontakt med. Detta material utgör sedan underlag för Länsstyrelsens iakttagelser och förslag, som framgår av den inledande sammanfattningen.

7.2 Frågor som har väckts under kartläggningens gång

- Vilken hänsyn tas till barnperspektivet när myndigheterna arbetar med utsatta flickors situation? Det kan t.ex. gälla praxis kring flickors deltagande i gymnastik- och sex-/samlevnadsundervisning i skolorna samt vid socialtjänstens bedömning av insatsbehov och förhandlingar med fäderna.
- Hur gynnas eller drabbas flickorna av att religiösa och kulturella företrädare – nästan alltid män - anlitas av myndigheter vid bedömning av insatsbehov och familjearbete? Finns inte en stor risk för att föräldraperspektivet blir dominerande? Detta uppmärksammas bl.a. i intervjuer med flickorna.
- Vad menas med att personer har kulturkompetens? Vissa intervjuade framhåller att kulturkompetens innebär något utöver att vara född och uppvuxen i ett annat land. Kulturkompetens kan också förvärfvas utifrån intresse och att man aktivt söker kunskap.
- Hur ofta missgynnas flickor av särbehandling då myndigheter tolkar, och accepterar, olika former av hot och tvång som tillhörande kulturella seder och bruk?

Skolor och socialtjänster som har deltagit i enkätundersökningen

Enkäter har besvarats av socialtjänsten inom 20 SDN i Göteborg (endast Lundby socialtjänst har inte svarat) samt socialtjänsten i kommunerna Ale, Alingsås, Härryda, Kungälv, Kungsbacka, Mölndal, Mölnlycke, Stenungsund, Partille, Lerum, Tjörn, Öckerö.

Elevvårdsteam som har besvarat enkäten

Göteborgs stad

Grundskolor:

Nygårdsskolan, Gubbekulla, Fiskebäcksskolan, Styröskolan, Nya Lövgårdsskolan, Gårdstensskolan, Vättleskolan, Sannaskolan, Karl Johansskolan, Kärraskolan, Vasaskolan, Projektcentrum Karlaskolan, Nylöse Kristna skola, Källtorpsskolan, Högsboskolan, Flatåsskolan, Särskolan, Hammarkulleskolan, Lärjeskolan, Hjällboskolan, Bräckeskolan, Glöstorpskolan, Skälltorpskolan, Sambuh Halleskolan, Ryaskolan, Tynneredsskolan, Drakbergsskolan, Bergsjöskolan, Kristinaskolan.

Gymnasieskolor:

Polhemsgymnasiet, Hvitfeldtska gymnasiet, Angeredsgymnasiet, Munkebäcksgymnasiet, SKFs Tekniska gymnasium, Burgårdens utbildningscentrum, Lindholmens gymnasium, Vingagymnasiet, Schillerska gymnasiet, Portalens gymnasium, Mobila gymnasiet.

Kranskommuner

Grundskolor:

Ale kommun: Bohusskolan, Ledetskolan, Aroseniussskolan
Lilla Edets kommun: Tingbergsskolan
Lerums kommun: Torpskolan, Hjällnässkolan
Tjörns kommun: Bleketskolan, Häggvallsskolan
Härryda kommun: Djupedalskolan, Rävlanda skola, Båtmansskolan, Ekdalaskolan
Kungsbacka kommun: Specialpedagogiskt centrum, Bukärrsskolan, Kullaviks
Montessoriskola, Varla skolan, Smedingeskolan, Centralskolan
Mölndals kommun: Lindhagaskolan, Streteredsskolan, Kvarnbyskolan
Alingsås kommun: Gustav Adolfsskolan, Nohagaskolan
Stenungsunds kommun: Stenungsskolan, Ucklumskolan
Öckerö kommun: Brattebergsskolan

Gymnasieskolor:

Ale kommun: Ale gymnasium
Lilla Edet kommun: Individuella programmet
Lerums kommun: Lerums gymnasieskola
Tjörns kommun: Tjörns gymnasium
Härryda kommun: Hulebäcksgymnasiet
Kungälv kommun: Kongahällagymnasiet
Kungsbacka kommun: Elof Lindälvs gymnasium, Kungsbacka Kulturskola
Mölndals kommun: Vårdgymnasiet
Alingsås kommun: Alströmergymnasiet
Partille kommun: Porthällagymnasiet

Kartläggningens styr- och arbetsgrupp

Styrgrupp:

Landshövding Göte Bernhardsson, Länsstyrelsen Västra Götaland
Göran Nordenstam, Polismyndigheten Västra Götaland
Gustav Höjer, GöteborgsRegionens kommunalförbund
Ingrid Larsson, Göteborgs stadskansli
Nigar Ibrahim, BRIS Göteborg
Cenap Turunc, Centrum för studier av Kulturkontakt och Internationell Migration,
Göteborgs universitet
Angela Beausang, Nationella rådet för kvinnofrid

Arbetsgrupp:

Marianne Bernhardt, Göteborgs stadskansli
Birgitta Nyzell, Göteborgs stadskansli
Ulla Staaf, Polismyndigheten Kortedala/Bergsjön, Göteborg
Elvy Persson, GöteborgsRegionens kommunalförbund
Börje Rådesjö, GöteborgsRegionens kommunalförbund
Git Metze, Kvinnojourer i Väst
Carina Stridh, Kriscentrum för kvinnor, Göteborg
Tommy Sjölund, Kriscentrum för män, Göteborg
Siw Åkesson, Agora, Göteborg
Lars Johansson, kurator, Angeredsgymnasiet, Göteborg
Stina Sundberg, Kvinnofolkhöskolan, Göteborg
Helena Thalén, Frizonen, Göteborg

Organisationer och verksamheter som Länsstyrelsen har haft kontakt med

- Kurdiska ungdomsföreningen, Göteborg
- KFKI; Kommitten för försvaret av Iranska Kvinnors Rättigheter, Göteborg
- Projekt för äldre invandrarkvinnor, Göteborg
- Kvinnoprojektet i Hjällboforum, Göteborg
- Integrationscentrum för kvinnor, barn och ungdomar, Göteborg
- Kvinnohuset Linnea, Lövgärdet/ Somaliska kvinnor i Lövgärdet, Göteborg
- Basketklubben Libertad, Göteborg
- Agora, Göteborg
- Västra Götalandsregionens integrationsprojekt barn/ ungdomar och föräldrar/via BRIS, Göteborg
- Sesamhuset (ett kunskaps hus för frågor kring sex och samlevnad och förebyggande hälsofrågor), Göteborg
- Skandia Liv, Göteborg
- Föreningen Frizonen, Göteborg
- BRIS, Göteborg
- Nätverket Horizont i Västra Götaland
- Stadsmissionen, Göteborg
- Räddningsmissionen, Göteborg
- Missionsförbundet, Göteborg
- Syrianska ortodoxa kyrkan, Göteborg
- Islamiska Informationsföreningen, Göteborg
- Arabiska bokstavscentret, Göteborg
- Rädda barnen, Göteborg, Stockholm
- Terrafem, telefonjour, Göteborg
- Kvinnojouren Olivia - Alingsås, Lerum
- Partille kvinnojour
- Kvinnojourer i Väst
- Kvinnojouren Ada, Göteborg
- Kvinnojouren Stenungssund
- Mångkulturella alliansen, Ale
- EU-finansierat projekt för flickor, Fritidsförvaltningen, Ale
- Kristeamet för kvinnor, Östra sjukhuset, Göteborg
- Kriscentrum för män, Göteborg
- Kriscentrum för kvinnor, Göteborg
- Mångfaldsenheten, Göteborg
- Björkbackens skol- och behandlingshem, Göteborg
- Vårdkedjan Baggium AB, Göteborg
- Jourbyrån, Göteborgs stad
- Integration och Rehabilitering i Göteborg och Stockholm AB
- Kvinnofolkhögskolan, Göteborg,
- Ungdomsteamet Mini-Maria Nordost, Göteborg
- Ungdomsmottagningen Nordost, Göteborg

Bilaga 2b

- Ungdomshälsan Nordost, Göteborg
- Barn och ungdomspsykiatri, BUP Nordost, Göteborg
- Primärvård Nordost, Psykologteamet, Mödra- och barnhälsovården, Göteborg
- Göteborgs stads samordning flyktingintroduktion, Göteborg
- Enheten för mångkulturell utveckling, Göteborg
- Konststymningsgruppen, Göteborg
- Resursteamet, Förebyggandeenhet, SDF Lärjedalen, Göteborg
- Rättsgruppen, Socialtjänsten i Lärjedalen, Göteborg
- Angeredsgymnasiet, Göteborg
- Hjällboskolan, Göteborg
- Åklagarmyndigheten, Göteborg
- Länskriminalen, Västra Götalands län
- Polismyndigheten i Västra Götaland:
 - Trygghetspaket inom polisen, Göteborg
 - Skydd av bevispersoner, Göteborg
 - Kvinnofridssamordnare, Göteborg
- Närpolis i Göteborg; Angered, Västra Frölunda, Kortedala
- Närpolisen i Ale, Alingsås, Kungsbacka, Kungälv, Lerum, Lilla Edet (hänvisning till Trollhättan under semestern), Stenungsund, Tjörn (hänvisning till Stenungsund under semestern), Partille, Mölndal, Öckerö
- Invandrarbyrån, Alingsås
- Flyktingenheten, Ale
- Advokatbyrån Elisabeth Fritz AB, Stockholm
- Statens institutionsstyrelse, utvecklingsavdelningen, Stockholm
- Statens institutionsstyrelse, placeringsansvarig för Västsverige, Stockholm
- Socialstyrelsen, Individ och familjeomsorgens utvecklingsavdelning, Stockholm

Beräknade kostnader för Mobilt team, som kan bistå utsatta flickor i skyddat boende

Kalkylen bygger på följande förutsättningar:

- Teamet är tillgängligt dygnet runt. En ensam person är igång den mesta tiden. Denna samverkar med annan personal. Personal är igång mellan kl. 8.00 och 24.00. Resten av tiden är det beredskap.
- Spetskompetens förutsätts. Löneläge: 26 000 kr/månad.
- Det finns en chef/samordnare på heltid som också har en del konsultativa uppdrag. Om teamet knyts till befintlig verksamhet kan behovet av chef/samordnare minska/tas bort.
- Ersättning för obekväm arbetstid och beredskap ingår.
- Övriga kringkostnader redovisas separat liksom övriga personalkostnader som handledning/utbildning.
- Over head-kostnader ingår med 2 procent.

Överslagsberäkning av kostnader för mobilt team

KR

Månadslön 4,0 åa	1 268 400	Beräkn. 26,0 i månadslön. Sem.ers. är inräknad.
OB	120 900	Endast en person i tjänst på OB-tid
Beredskap	54 600	Innebär 4 pers delar på beredskapstid mellan
sjukvik	40 000	24-08 = 7 nätter beredsk per 4 veckor
semvik.	128 000	Beräkn. 10 sjukdgr / pers.
12%semers.	15 400	
vik utb/plandgr	128 000	Beräkn. 10 dagar/pers
summa lön	1 755 300	
PO 40,62%	713 000	
byråass 0,25 åa	51 900	
PO 40,62%	21 100	
Chef/samordnare 1,0 åa	365 800	
PO 40,62%	148 600	
Summa personalkostn.	3 055 700	
leasing bil	54 000	
bensin	12 000	
skadekostn fordon	5 000	
parkering	10 000	
personallarm	10 000	Mycket grovt uppskattat, behöver kollas ytterligare
telefonkostn	20 000	
övrigt material/förbrukning	30 000	
leasing kopieringsapp.	10 000	
datakomm+drift	20 000	Mycket grovt uppskattat
litteratur	5 000	
Summa övriga kostn.	176 000	
utb/kurs	30 000	
handledning	65 000	
plandgr	10 000	
Summa övr. personalkostn.	105 000	
Lokalkostnad	120 000	Svårt att uppskatta, har räknat med 10000/mån i hyra
OH 2%	69 200	
TOTAL SUMMA	3 525 900	

Kostnader för kompetensutveckling för personal om:**”Utsatta flickor i patriarkala miljöer”**

Göteborgsregionens kommunalförbund har 13 medlemskommuner, där Göteborg är en av dem och består i sin tur av 21 stadsdelar. Totalt antal kommuner/stadsdelar är 33.

Målgrupp för kompetensutveckling: Socialsekreterare från socialtjänsten och elevvårdspersonal från skolan.

Hur många ska utbildas?: 33 socialsekreterare och 33 elevvårdspersoner, en från varje kommun/stadsdel samt från de mest utsatta kommuner/stadsdelar ytterligare 1 person från varje verksamhetsområdet. Total omfattning 100 personer.

Vilken typ av utbildning?: På högskola eller annan utbildningsanordnare. Ett basutbildning för alla och en påbyggnadsutbildning för ungefär hälften. Utbildningen ska innehålla:

1. Identifikation – Lära sig att upptäcka flickorna
2. Kommunikation – Lära sig att prata med flickorna
3. Riskbedömning – Lära sig bedöma när man ska agera
4. Förhandling – Lära sig när ska man förhandla med familjen eller inte
- 5.Handledning med praktiskt tillämpning – ”Case”-arbete

Alternativ 1 – Kalkyler i bilaga 1-2**Högskoleutbildning 5 p med möjlighet till påbyggnad med 5 p**

Förslaget för högskoleutbildning beräknas på att utbildningen genomförs på kvartsfart för 100 personer i grupper om 25 kursdeltagare (4 utbildningar under fem månader vardera med 2 utbildningsdagar per månad) samt 1 handledningstillfälle (2x40 min per tillfälle) per månad i grupper om 6-7 personer. Påbyggnadsutbildningen är beräknad med samma förutsättningar men för 50 personer. I högskoleutbildningen ingår lokalkostnaden i priset för utbildningen dock inte lunch och fika, vilket deltagarna själva ansvarar för.

Fördelen med högskoleutbildning är att det ger en hög status till utbildningen och ett tydligt bevis på kompetensutveckling. Nackdelen kan vara att det blir mycket teoretiskt samt att då lunch och fika inte arrangeras gemensamt kan möjligheten till utbytet mellan deltagarna och nätverksbildandet bli mindre.

Kalkylerna är uppdelade på utbildningskostnad, administrativ kostnad och undanträngningskostnad. Undanträngningskostnader innehåller lönekostnad (månadslön 21 000 kr samt sociala avgifter), ev. vikariekostnad är inte medräknad.

10 utbildningsdagar + 5 handledningstillfällen 5 Högskolepoäng				
Se bilaga 1-2 för kalkyl	Kostnad per deltagare	Kostnad per utbildning	Kostnad totalt	Därav undanträngningskostnader
Basutbildning för 100 personer	37 175 kr	929 375 kr	3 717 500 kr	1 687 500 kr
Påbyggnadsutbildning för 50 personer	37 575 kr	939 375 kr	1 878 750	843 750 kr
Summa			5 596 250 kr	2 531 250 kr

Alternativ 2 – Kalkyler i bilaga 3-6

Annan utbildningsanordnare – inga högskolepoäng

Förslaget för utbildning som inte genomförs inom högskolan beräknas också att genomföras under fem månader, med 1 eller 2 utbildningsdagar samt 1 handledningstillfälle per månad. Kalkylerna visar beräkningar på 5 eller 10 utbildningsdagar samt 5 handledningstillfällen per utbildning. Utbildningen är beräknad för 100 personer i grupper om 25 kursdeltagare (4 utbildningar under fem månader vardera med 1 eller 2 utbildningsdagar per månad) samt 1 handledningstillfälle (2x40 min per tillfälle) per månad i grupper om 6-7 personer.

Fördelen med utbildning som inte genomförs inom högskolan är att den kan göras mer praktiskt inriktad och antalet utbildningsdagar är mer flexibelt. I en sådan utbildning kan deltagarna erbjudas gemensam lunch och fika som en del i utbildningen vilket ökar möjligheterna för nätverksbyggande och kontakter deltagarna emellan. Nackdelen är att utbildningen inte ger samma status som en högskoleutbildning eller lika omfattande teoribildning.

Kostnad för den här typen av utbildning är dock svår att beräkna då föreläsarnas arvode kan variera från ca 50.000 kr per dag till 0 kr per dag (om det genomförs inom ordinarie tjänst). Kalkylen här är ett därför ett exempel med troliga arvodesnivåer.

Kalkylerna är uppdelade på utbildningskostnad, administrativ kostnad och undanträngningskostnad. Undanträngningskostnader innehåller lönekostnad (månadslön 21 000 kr samt sociala avgifter), ev. vikariekostnad är inte medräknad.

5 dagars utbildning + 5 dagars handledning, ej högskoleutbildning				
Se bilaga 3-4 för kalkyl	Kostnad per deltagare	Kostnad per utbildning	Kostnad totalt	Därav undanträngningskostnader
Basutbildning för 100 personer	19 030 kr	475 750 kr	1 903 000 kr	1 012 500 kr
Påbyggnadsutbildning för 50 personer	19 115 kr	477 875 kr	955 750 kr	506 250 kr
Summa			2 858 750 kr	1 518 750 kr

10 dagars utbildning + 5 dagars handledning, ej högskoleutbildning				
Se bilaga 5-6 för kalkyl	Kostnad per deltagare	Kostnad per utbildning	Kostnad totalt	Därav undanträngningskostnader
Basutbildning för 100 personer	30 380 kr	759 500 kr	3 038 000 kr	1 687 500 kr
Påbyggnadsutbildning för 50 personer	30 685 kr	767 125 kr	1 534 250 kr	843 750 kr
Summa			4 572 250 kr	2 531 250 kr

Bilaga 3b

Bilaga 1: Projektkalkyl för bas högskoleutbildning 5 p					
Kalkyl för 4 utbildningar med 25 personer per utbildning, totalt 100 personer					
Kalkyl för utbildning:	<i>Flickor i Patriarkala miljöer</i>				
			Antal kurser	à kronor	Kronor
25 pers per utbildning	På Högskolan		4	400 000	1 600 000
2*40min, 6-7 /grupp	Handledning		80	3 000	240 000
4 grupper & 5 tillfällen per utbildning					
	S:a utbildningskostnader				1 840 000
				à kronor	
Litteratur kostnad	per deltagare			1500	
	S:a litteratur kostnad				150 000
			Antal timmar	à kronor	
Upphandlingsarbete	Förarbete, värdering, beslut, uppföljning		40	500	20 000
	S:a upphandlingskostnader				20 000
			Antal timmar	à kronor	
Administrativa kostnader	Uppföljning, avstämning, ekonomi		20	500	10 000
	Övrigt (porto, kopiering m.m)				10 000
	S:a administrationskostnader				20 000
			Antal dagar	à kronor	
Undanträngningskostnader	21 000 kr i månadslön		12,5	1 000	1 250 000
	Sociala avg. (J=1/N=0)		1	0,35	437 500
	S:a undanträngningskostnader				1 687 500
Summa kostnader					3 717 500
Antal deltagare:	100	personer			
Kostnad per deltagare:	37 175	kr/deltagare			
Kostnad per utbildning:	929 375	kr/utbildning			

Bilaga 3b

Bilaga 2: Projektkalkyl för påbyggnad högskoleutbildning 5 p, 2 utbildningar					
Kalkyl för 2 utbildningar med 25 personer per utbildning, totalt 50 personer					
Kalkyl för utbildning:	<i>Flickor i Patriarkala miljöer</i>				
			Antal kurser	à kronor	Kronor
25 pers per utbildning	På Högskolan		2	400 000	800 000
2*40min, 6-7 /grupp	Handledning		40	3 000	120 000
2 grupper & 5 tillfällen per utbildning					
	S:a utbildningskostnader				920 000
				à kronor	
Litteratur kostnad	per deltagare			1500	
	S:a litteratur kostnad				75 000
			Antal timmar	à kronor	
Upphandlingsarbete	Förarbete, värdering, beslut, uppföljning		40	500	20 000
	S:a upphandlingskostnader				20 000
			Antal timmar	à kronor	
Administrativa kostnader	Uppföljning, avstämning, ekonomi		20	500	10 000
	Övrigt (porto, kopiering m.m)				10 000
	S:a administrationskostnader				20 000
			Antal dagar	à kronor	
Undanträngningskostnader	21 000 kr i månadslön		12,5	1 000	625 000
	Sociala avg. (J=1/N=0)		1	0,35	218 750
	S:a undanträngningskostnader				843 750
Summa kostnader					1 878 750
Antal deltagare:	50	personer			
Kostnad per deltagare:	37 575	kr/deltagare			
Kostnad per utbildning:	939 375	kr/utbildning			

Bilaga 3b

Bilaga 3: Annan utbildningsanordnare				
Projektkalkyl för bas 5 utbildnings- samt 5 handledningsdagar				
Kalkyl för 4 utbildningar med 25 personer per utbildning, totalt 100 personer				
Kalkyl för utbildning:	<i>Flickor i Patriarkala miljöer</i>			
		Tillfällen	à kronor	Kronor
Arvode till föreläsare:	föreläsare 1: tre dagar per utbildning	12	12 000	144 000
Arvode till föreläsare:	föreläsare 2: en dag per utbildning	4	20 000	80 000
Arvode till föreläsare:	föreläsare 3: en dag per utbildning	4	5 000	20 000
	Sociala avg. (J=1/N=0)	1	0,35	7 000
		Tillfällen	à kronor	
2*40min, 6-7 /grupp	Handledning	80	3000	240 000
4 grupper & 5 tillfällen per utbildning	S:a utbildningskostnader			491 000
			à kronor	
Litteratur kostnad	per deltagare		800	
	S:a litteratur kostnad			80 000
		Antal ggr	Kurser	à kronor
Lokalkostnader	Lokal för 25 personer	5	4	2600
	Rum för handledning för 6-7 personer	20	4	750
	S:a lokalkostnader			112 000
		Antal ggr	Deltagare	à kronor
Serveringskostnader	Fika + lunch	5	100	300
	Mat o fika till föreläsare/värd	20	2	300
	S:a serveringskostnader			162 000
			Ant. tim	à kronor
Admin. kostnader	Utbildningsadministratör		60	500
	Tillsyn och uppföljning		30	350
	S:a arbetskostnader			40 500
	Övrigt (porto, kopiering etc.)			5 000
	S:a administrationskostnader			5 000
			Antal dagar	à kronor
Undanträngningskostnader	21 000 kr i månadslön		7,5	1 000
	Sociala avg. (J=1/N=0)		1	0,35
	S:a undanträngningskostnader			1 012 500

Bilaga 3b

Summa kostnader				1 903 000
Antal deltagare:	100	personer		
Kostnad per deltagare:	19 030	kr/deltagare		
Kostnad per utbildning:	475 750	kr/utbildning		

Bilaga 4: Annan utbildningsanordnare				
Projektkalkyl för påbyggnad 5 utbildnings- samt 5 handledningsdagar				
Kalkyl för 2 utbildningar med 25 personer per utbildning, totalt 50 personer				
Kalkyl för utbildning:	<i>Flickor i Patriarkala miljöer</i>			
		Tillfällen	à kronor	Kronor
Arvode till föreläsare:	föreläsare 1: tre dagar per utbildning	6	12 000	72 000
Arvode till föreläsare:	föreläsare 2: en dag per utbildning	2	20 000	40 000
Arvode till föreläsare:	föreläsare 3: en dag per utbildning	2	5 000	10 000
	Sociala avg. (J=1/N=0)	1	0,35	3 500
		Tillfällen	à kronor	
2*40min, 6-7 /grupp	Handledning	40	3000	120 000
4 grupper & 5 tillfällen per utbildning	S:a utbildningskostnader			245 500
			à kronor	
Litteratur kostnad	per deltagare		800	
	S:a litteratur kostnad			80 000
		Antal ggr	Kurser	à kronor
Lokalkostnader	Lokal för 25 personer	5	2	2600
	Rum för handledning för 6-7 personer	20	2	750
	S:a lokalkostnader			56 000
		Antal ggr	Deltagare	à kronor
Serveringskostnader	Fika + lunch	5	50	300
	Mat o fika till föreläsare/värd	10	2	300
	S:a serveringskostnader			81 000
			Ant. tim	à kronor
Admin. kostnader	Utbildningsadministratör		30	500
	Tillsyn och uppföljning		20	350
	S:a arbetskostnader			22 000
	Övrigt (porto, kopiering etc.)			5 000
	S:a administrationskostnader			5 000
		Antal dagar	à kronor	
Undanträngningskostnader	21 000 kr i månadslön	7,5	1 000	375 000
	Sociala avg. (J=1/N=0)	1	0,35	131 250
	S:a undanträngningskostnader			506 250

Bilaga 3b

Summa kostnader				955 750
Antal deltagare:	50	personer		
Kostnad per deltagare:	19 115	kr/deltagare		
Kostnad per utbildning:	477 875	kr/utbildning		

Bilaga 5: Annan utbildningsanordnare					
Projektkalkyl för bas 10 utbildnings- samt 5 handledningsdagar					
Kalkyl för 4 utbildningar med 25 personer per utbildning, totalt 100 personer					
Kalkyl för utbildning:	<i>Flickor i Patriarkala miljöer</i>				
		Tillfällen	à kronor	Kronor	
Arvode till föreläsare:	föreläsare 1: tre dagar per utbildning	24	12 000	288 000	
Arvode till föreläsare:	föreläsare 2: en dag per utbildning	8	20 000	160 000	
Arvode till föreläsare:	föreläsare 3: en dag per utbildning	8	5 000	40 000	
	Sociala avg. (J=1/N=0)	1	0,35	7 000	
		Tillfällen	à kronor		
2*40min, 6-7 /grupp	Handledning	80	3000	240 000	
4 grupper & 5 tillfällen per utbildning	S:a utbildningskostnader			742 000	
			à kronor		
Litteratur kostnad	per deltagare		800		
	S:a litteratur kostnad			80 000	
		Antal ggr	Kurser	à kronor	
Lokalkostnader	Lokal för 25 personer	10	4	2600	104 000
	Rum för handledning för 6-7 personer	20	4	750	60 000
	S:a lokalkostnader				164 000
		Antal ggr	Deltagare	à kronor	
Serveringskostnader	Fika + lunch	10	100	300	300 000
	Mat o fika till föreläsare/värd	20	2	300	12 000
	S:a serveringskostnader				312 000
			Ant tim	à kronor	
Admin. kostnader	Utbildningsadministratör		60	500	30 000
	Tillsyn och uppföljning		30	350	17 500
	S:a arbetskostnader				47 500
	Övrigt (porto, kopiering etc.)				5 000
	S:a administrationskostnader				5 000
		Antal dagar	à kronor		
Undanträngningskostnader	21 000 kr i månadslön	12,5	1 000	1 250 000	
	Sociala avg. (J=1/N=0)	1	0,35	437 500	
	S:a undanträngningskostnader			1 687 500	

Bilaga 3b

Summa kostnader				3 038 000
Antal deltagare:	100	personer		
Kostnad per deltagare:	30 380	kr/deltagare		
Kostnad per utbildning:	759 500	kr/utbildning		

Bilaga 6: Annan utbildningsanordnare					
Projektkalkyl för påbyggnad 10 utbildnings- samt 5 handledningsdagar					
Kalkyl för 2 utbildningar med 25 personer per utbildning, totalt 50 personer					
Kalkyl för utbildning:	<i>Flickor i Patriarkala miljöer</i>				
			Tillfällen	à kronor	Kronor
Arvode till föreläsare:	föreläsare 1: tre dagar per utbildning		12	12 000	144 000
Arvode till föreläsare:	föreläsare 2: en dag per utbildning		4	20 000	80 000
Arvode till föreläsare:	föreläsare 3: en dag per utbildning		4	5 000	20 000
	Sociala avg. (J=1/N=0)		1	0,35	7 000
			Tillfällen	à kronor	
2*40min, 6-7 /grupp	Handledning		40	3000	120 000
4 grupper & 5 tillfällen per utbildning	S:a utbildningskostnader				371 000
				à kronor	
Litteratur kostnad	per deltagare			800	
	S:a litteratur kostnad				40 000
		Antal ggr	Kurser	à kronor	
Lokalkostnader	Lokal för 25 personer	10	2	2 600	52 000
	Rum för handledning för 6-7 personer	20	2	750	30 000
	S:a lokalkostnader				82 000
		Antal ggr	Deltagare	à kronor	
Serveringskostnader	Fika + lunch	10	100	300	150 000
	Mat o fika till föreläsare/värd	20	2	300	12 000
	S:a serveringskostnader				162 000
			Ant tim	à kronor	
Admin. kostnader	Utbildningsadministratör		40	500	20 000
	Tillsyn och uppföljning		30	350	10 500
	S:a arbetskostnader				30 500
	Övrigt (porto, kopiering etc.)				5 000
	S:a administrationskostnader				5 000
			Antal dagar	à kronor	
Undanträngningskostnader	21 000 kr i månadslön		12,5	1 000	625 000
	Sociala avg. (J=1/N=0)		1	0,35	217 750
	S:a undanträngningskostnader				843 750

Bilaga 3b

Summa kostnader				1 534 250
Antal deltagare:	50	personer		
Kostnad per deltagare:	30 685	kr/deltagare		
Kostnad per utbildning:	767 125	kr/utbildning		

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Antagen den 10 december 1948.

enär erkännandet av det inneboende värdet hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och oförytterliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen, **enär** ringaktning och förakt för de mänskliga rättigheterna lett till barbariska gärningar, som upprört mänsklighetens samvete, och **enär** skapandet av en värld, där människorna åtnjuta yttrandefrihet, trosfrihet samt frihet från fruktan och nöd, kungjorts som folkens högsta strävan,

enär det är väsentligt, för att icke människan skall tvingas att som en sista utväg tillgripa uppror mot tyranni och förtryck, att de mänskliga rättigheterna skyddas genom lagens överhöghet,

enär det är väsentligt att främja utvecklandet av vänskapliga förbindelser mellan nationerna, **enär** Förenta Nationernas folk i stadgan ånyo uttryckt sin tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, den enskilda människans värdighet och värde samt männens och kvinnornas lika rättigheter, ävensom beslutat främja socialt framåtskridande och bättre levnadsvillkor under större frihet,

enär medlemsstaterna åtagit sig att i samverkan med Förenta Nationerna säkerställa allmän och effektiv respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna,

enär en gemensam uppfattning av dessa fri- och rättigheters innebörd är av största betydelse för uppfyllande av detta åtagande, kungör

Generalförsamlingen denna allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna såsom en gemensam riktlinje för alla folk och alla nationer, på det att varje individ och varje samhällsorgan må med denna förklaring i åtanke ständigt sträva efter att genom undervisning och uppfostran befordra respekten för dessa fri- och rättigheter samt genom framstegsfrämjande inhemska och internationella åtgärder säkerställa deras allmänna och verksamma erkännande och tillämpning såväl bland folken i medlemsstaterna som bland folken i deras överhöghet.

Artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De är utrustade med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av broderskap.

Artikel 2

Envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Ingen åtskillnad må vidare göras på grund av den politiska, juridiska eller internationella ställning, som intages av det land eller område, till vilket en person hör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

Artikel 3

Envar har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 4

Ingen må hållas i slaveri eller trældom; slaveri och slavhandel i alla dess former är förbjudna.

Artikel 5

Ingen må utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 6

Envar har rätt att allestädes erkännas som person i lagens mening.

Artikel 7

Alla är lika inför lagen och är utan åtskillnad berättigade till lika skydd från lagens sida. Alla är berättigade till lika skydd mot varje åtskillnad i strid med denna förklaring och mot varje framkallande av sådan åtskillnad.

Artikel 8

Envar har rätt till verksam hjälp från sitt lands behöriga domstolar mot handlingar, som kränker de grundläggande rättigheter, vilka tillkommer honom genom lag eller författning.

Artikel 9

Ingen må godtyckligt anhållas, fängslas eller landsförvisas.

Artikel 10

Envar är under full likställdhet berättigad till rättvis och offentlig rannsaking inför oavhängig och opartisk domstol vid fastställandet av såväl hans rättigheter och skyldigheter som varje anklagelse mot honom för brott.

Artikel 11

1. Envar, som blivit anklagad för straffbar gärning, har rätt att betraktas som oskyldig, till dess hans skuld blivit lagligen fastställd vid offentlig rättegång, under vilken han åtnjuter alla för sitt försvar nödiga garantier.

2. Ingen må dömas för handling eller underlåtenhet, som vid tidpunkten för dess begående icke var straffbar enligt inhemsk eller internationell rätt. Ej heller må högre straff utmätas än vad som var tillämpligt vid tidpunkten för den straffbara gärningens begående.

Artikel 12

Ingen må utsättas för godtyckliga ingripanden i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens, ej heller angrepp på heder och anseende. Envar har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

Artikel 13

1. Envar har rätt att inom varje stats gränser fritt förflytta sig och välja sin vistelseort.

2. Envar har rätt att lämna varje land, inbegripet sitt eget, och att återvända till sitt eget land.

Artikel 14

1. Envar har rätt att i andra länder söka och åtnjuta fristad från förföljelse.

Bilaga 4a

2. Denna rätt må icke åberopas vid laga åtgärder, reellt grundade på icke-politiska brott eller på handlingar, som strider mot Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 15

1. Envar har rätt till en nationalitet.
2. Ingen må godtyckligt berövas sin nationalitet eller förmenas rätten att ändra nationalitet.

Artikel 16

1. Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning på grund av sin ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. De äger lika rättigheter vid giftermål, under äktenskap och vid äktenskaps upplösning.
2. Äktenskap må ingås endast med de blivande makarnas fria och fullständiga samtycke.
3. Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och äger rätt till skydd från samhället och staten.

Artikel 17

1. Envar har rätt att äga egendom såväl ensam som i förening med andra.
2. Ingen må godtyckligt berövas sin egendom.

Artikel 18

Envar har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion eller tro och att ensam eller i gemenskap med andra offentligt eller enskilt utöva sin religion eller tro genom undervisning, andaktsövningar, gudstjänst och iakttagande av religiösa sedvänjor.

Artikel 19

Envar har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet för envar att utan ingripanden hysa åsikter och frihet att söka, mottaga och sprida upplysningar och tankar genom varje slags uttrycksmedel och utan hänsyn till gränser.

Artikel 20

1. Envar har rätt till frihet i fråga om fredliga möten och sammanslutningar.
2. Ingen må tvingas att tillhöra en sammanslutning.

Artikel 21

1. Envar har rätt att ta del i sitt lands styrelse direkt eller genom fritt valda ombud.
2. Envar har rätt till lika tillträde till allmän tjänst i sitt land.
3. Folkets vilja skall utgöra grundvalen för statsmakternas myndighet. Denna vilja skall uttryckas i periodiska och verkliga val, vilka skall äga rum med tillämpning av allmän och lika rösträtt samt hemlig röstning eller likvärdiga fria röstningsförfaranden.

Artikel 22

Envar äger i sin egenskap av samhällsmedlem rätt till social trygghet och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som är oundgängliga för hans värdighet och för en fri utveckling av hans personlighet, förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete med hänsyn tagen till varje stats organisation och resurser.

Artikel 23

1. Envar har rätt till arbete, till fritt val av sysselsättning, till rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden och till skydd mot arbetslöshet.

2. Envar har utan åtskillnad rätt till lika lön för lika arbete.

3. Envar, som arbetar, har rätt till rättvis och tillfredsställande ersättning, som tillförsäkrar honom själv och hans familj en människovärdig tillvaro och som, där så är nödvändigt, kompletteras med andra medel för socialt skydd.

4. Envar har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar till skydd för sina intressen.

Artikel 24

Envar har rätt till vila och fritid, innefattande rimlig begränsning av arbetstiden och regelbunden semester med bibehållen lön.

Artikel 25

1. Envar har rätt till en levnadsstandard, som är tillräcklig för hans egen och hans familjs hälsa och välbefinnande, däri inbegripet föda, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala förmåner, vidare rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter, över vilka han icke kunnat råda.

2. Mödrar och barn är berättigade till särskild omvårdnad och hjälp. Alla barn, vare sig födda inom eller utom äktenskap, skall åtnjuta samma sociala skydd.

Artikel 26

1. Envar har rätt till undervisning. Undervisningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära undervisningen skall vara obligatorisk. Yrkesundervisning och teknisk undervisning skall vara allmänt tillgänglig. Den högre undervisningen skall stå öppen i lika mån för alla på grundval av deras duglighet.

2. Undervisningen ska syfta till personlighetens fulla utveckling och till att stärka respekten för människans grundläggande fri- och rättigheter. Undervisningen skall främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt befordra Förenta Nationernas verksamhet för fredens bevarande.

3. Rätten att välja den undervisning, som skall ges åt barnen, tillkommer i främsta rummet deras föräldrar.

Artikel 27

1. Envar har rätt att fritt ta del i samhällets kulturella liv, att njuta av konsten samt att bli delaktig av vetenskapens framsteg och dess förmåner.
2. Envar har rätt till skydd för de moraliska och materiella intressen, som härrör från varje vetenskapligt, litterärt eller konstnärligt verk, till vilket han är upphovsman.

Artikel 28

Envar har rätt till en social och internationell ordning, i vilken de fri- och rättigheter, som uttalas i denna förklaring, till fullo kan förverkligas.

Artikel 29

1. Envar har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans personlighet ensamt är möjlig.
2. Vid utövandet av sina fri- och rättigheter må envar underkastas endast sådana inskränkningar, som blivit fastställda i lag i uteslutande syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras fri- och rättigheter samt för att tillgodose det demokratiska samhällets rättmätiga krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd.
3. Dessa fri- och rättigheter må i intet fall utövas i strid med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 30

Intet i denna förklaring må tolkas såsom innebärande rättighet för någon stat, grupp eller person att ägna sig åt verksamhet eller utföra handling, som syftar till att omintetgöra någon av häri uttalade fri- och rättigheter.

Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter

Konventionsstaterna

som anser att, i enlighet med de principer som proklamerats i Förenta Nationernas stadga, erkännandet av den inneboende värdigheten hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika och oförytterliga rättigheter utgör grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen, **som beaktar** att Förenta Nationernas folk i stadgan på nytt bekräftat sin tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna och på den enskilda människans värdighet och värde och beslutat främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet, **som erkänner** att Förenta Nationerna i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och i de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter proklamerat och kommit överens om att envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter som däri anges, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt, **som erinrar om** att Förenta Nationerna i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna proklamerat att barn har rätt till särskild omvårdnad och hjälp, **som är övertygade om** att familjen, såsom den grundläggande enheten i samhället och den

Bilaga 4b

som tar vederbörlig hänsyn till vikten av varje folks traditioner och kulturella värden när det gäller barnets skydd och harmoniska utveckling,
som erkänner betydelsen av internationellt samarbete för att förbättra barns levnadsvillkor i varje land, särskilt i utvecklingsländerna -
har kommit överens om följande:

Artikel 1

I denna konvention avses med barn varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller för landet.

Artikel 2

1. Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess förälders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

2. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

Artikel 3

1. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

2. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.

3. Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal och lämplighet samt behörig tillsyn.

Artikel 4

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete.

Artikel 5

Konventionsstaterna skall respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar eller, där så är tillämpligt, medlemmar av den utvidgade familjen eller gemenskapen enligt lokal sedvänja, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande

utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention.

Artikel 6

1. Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet.
2. Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.

Artikel 7

1. Barnet skall registreras omedelbart efter födelsen och skall ha rätt från födelsen till ett namn, rätt att förvärva ett medborgarskap och, så långt det är möjligt, rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdad av dem.
2. Konventionsstaterna skall säkerställa genomförandet av dessa rättigheter i enlighet med sin nationella lagstiftning och sina åtaganden enligt tillämpliga internationella instrument på detta område, särskilt i de fall då barnet annars skulle vara statslös.

Artikel 8

1. Konventionsstaterna åtar sig att respektera barnets rätt att behålla sin identitet, innefattande medborgarskap, namn och släktförhållanden såsom dessa erkänns i lag, utan olagligt ingripande.
2. Om ett barn olagligt berövas en del av eller hela sin identitet, skall konventionsstaterna ge lämpligt bistånd och skydd i syfte att snabbt återupprätta barnets identitet.

Artikel 9

1. Konventionsstaterna skall säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i de fall då behöriga myndigheter, som är underställda rättslig överprövning, i enlighet med tillämplig lag och tillämpliga förfaranden, finner att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa. Ett sådant beslut kan vara nödvändigt i ett särskilt fall, t ex vid övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida eller då föräldrarna lever åtskilda och ett beslut måste fattas angående barnets vistelseort.
2. Vid förfaranden enligt punkt 1 i denna artikel skall alla berörda parter beredas möjlighet att delta i förfarandet och att lägga fram sina synpunkter.
3. Konventionsstaterna skall respektera rätten för det barn som är skilt från den ena eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.
4. Då ett sådant åtskiljande är följden av åtgärder som en konventionsstat tagit initiativet till, t ex frihetsberövande, fängslande, utvisning, förvisning eller dödsfall (innefattande dödsfall oavsett orsak medan personen är frihetsberövad) gentemot den ena eller båda föräldrarna eller barnet, skall den konventionsstaten på begäran ge föräldrarna, barnet eller, om så är lämpligt, någon annan medlem av familjen de väsentliga upplysningarna om den/de frånvarande familjemedlemmarnas vistelseort, såvida inte lämnandet av upplysningarna skulle vara till skada för barnet. Konventionsstaterna skall vidare säkerställa att framställandet av en sådan

Bilaga 4b

begäran inte i sig medför negativa följder för den/de personer som berörs.

Artikel 10

1. I enlighet med konventionsstaternas förpliktelse under artikel 9, punkt 1, skall ansökningar från ett barn eller dess föräldrar om att resa in i eller lämna en konventionsstat för familjeåterförening behandlas på ett positivt, humant och snabbt sätt av konventionsstaterna. Konventionsstaterna skall vidare säkerställa att framställandet av en sådan begäran inte medför negativa följder för de sökande och medlemmar av deras familj.

2. Ett barn vars föräldrar är bosatta i olika stater skall ha rätt, utom i undantagsfall, att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna. Konventionsstaterna skall för detta ändamål och i enlighet med sin förpliktelse under artikel 9, punkt 1, respektera barnets och dess föräldrars rätt att lämna vilket land som helst, innefattande sitt eget, och att resa in i sitt eget land. Rätten att lämna ett land skall vara underkastad endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen (ordre public), folkhälsan eller den allmänna sedligheten eller andra personers fri- och rättigheter samt är förenliga med övriga i denna konvention erkända rättigheter.

Artikel 11

1. Konventionsstaterna skall vidta åtgärder för att bekämpa olovligt bortförande och kvarhållande av barn i utlandet.

2. För detta ändamål skall konventionsstaterna främja ingåendet av bilaterala eller multilaterala överenskommelser eller anslutning till befintliga överenskommelser.

Artikel 12

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Artikel 13

1. Barnet skall ha rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.

2. Utövandet av denna rätt får underkastas vissa inskränkningar men endast sådana som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga

(a) för att respektera andra personers rättigheter eller anseende; eller

(b) för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen (ordre public) eller folkhälsan eller den allmänna sedligheten.

Artikel 14

1. Konventionsstaterna skall respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.

2. Konventionsstaterna skall respektera föräldrarnas och, i förekommande fall, vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt.

3. Friheten att utöva sin religion eller tro får underkastas endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna säkerheten, ordningen, folkhälsan eller den allmänna sedligheten eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

Artikel 15

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till föreningsfrihet och till fredliga sammankomster.

2. Utövandet av dessa rättigheter får inte underkastas andra inskränkningar än sådana som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna säkerheten, den allmänna ordningen (ordre public), för skyddandet av folkhälsan eller den allmänna sedligheten eller av andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 16

1. Inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens och inte heller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende.

2. Barnet har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

Artikel 17

Konventionsstaterna erkänner den viktiga uppgift som massmedier utför och skall säkerställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga och moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa. Konventionsstaterna skall för detta ändamål

(a) uppmuntra massmedier att sprida information och material av socialt och kulturellt värde för barnet och i enlighet med andan i artikel 29;

(b) uppmuntra internationellt samarbete vad gäller produktion, utbyte och spridning av sådan information och sådant material från olika kulturer och nationella och internationella källor;

(c) uppmuntra produktion och spridning av barnböcker;

(d) uppmuntra massmedier att ta särskild hänsyn till de språkliga behoven hos ett barn som tillhör en minoritetsgrupp eller en urbefolkning;

(e) uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd, med beaktande av bestämmelserna i artiklarna 13 och 18.

Bilaga 4b

Artikel 18

1. Konventionsstaterna skall göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Föräldrar eller, i förekommande fall, vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling. Barnets bästa skall för dem komma i främsta rummet.

2. För att garantera och främja de rättigheter som anges i denna konvention skall konventionsstaterna ge lämpligt bistånd till föräldrar och vårdnadshavare då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran och skall säkerställa utvecklingen av institutioner, inrättningar och tjänster för vård av barn.

3. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barn till förvärvsarbetande föräldrar har rätt att åtnjuta den barnomsorg som de är berättigade till.

Artikel 19

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.

2. Sådana skyddsåtgärder bör, på det sätt som kan vara lämpligt, innefatta effektiva förfaranden för såväl upprättandet av sociala program som syftar till att ge barnet och dem som har hand om barnet nödvändigt stöd, som för andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa samt, om så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande.

Artikel 20

1. Ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö skall ha rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida.

2. Konventionsstaterna skall i enlighet med sin nationella lagstiftning säkerställa alternativ omvårdnad för ett sådant barn.

3. Sådant omvårdnad kan bl a innefatta placering i fosterhem, kafalah i islamsk rätt, adoption eller, om nödvändigt, placering i lämpliga institutioner för omvårdnad om barn. Då lösningar övervägs skall vederbörlig hänsyn tas till önskvärdheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund.

Artikel 21

Konventionsstater som erkänner och/eller tillåter adoption skall säkerställa att barnets bästa främst beaktas och skall

(a) säkerställa att adoption av ett barn godkänns endast av behöriga myndigheter, som i enlighet med tillämplig lag och tillämpliga förfaranden och på grundval av all relevant och tillförlitlig information beslutar att adoptionen kan tillåtas med hänsyn till barnets ställning i

Bilaga 4b

förhållande till föräldrar, släktingar och vårdnadshavare och att, om så krävs, de personer som berörs har givit sitt fulla samtycke till adoptionen på grundval av sådan rådgivning som kan behövas;

(b) erkänna att internationell adoption kan övervägas som en alternativ form av omvårdnad om barnet, om barnet inte kan placeras i en fosterfamilj eller adoptivfamilj eller inte kan tas om hand på lämpligt sätt i sitt hemland;

(c) säkerställa att det barn som berörs av internationell adoption åtnjuter garantier och normer som motsvarar dem som gäller vid nationell adoption;

(d) vidta alla lämpliga åtgärder för att vid internationell adoption säkerställa att placeringar inte leder till otillbörlig ekonomisk vinst för de personer som medverkar i denna;

(e) främja, där så är lämpligt, målen i denna artikel genom att ingå bilaterala eller multilaterala arrangemang eller överenskommelser och inom denna ram sträva efter att säkerställa att placeringen av barnet i ett annat land sker genom behöriga myndigheter eller organ.

Artikel 22

1. Konventionsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att ett barn som söker flyktingstatus eller anses som flykting i enlighet med tillämplig internationell eller nationell rätt och tillämpliga förfaranden, och oberoende av om det kommer ensamt eller är åtföljt av sina föräldrar eller någon annan person, erhåller lämpligt skydd och humanitärt bistånd vid åtnjutandet av de tillämpliga rättigheter som anges i denna konvention och i andra internationella instrument rörande mänskliga rättigheter eller humanitär rätt, som nämnda stater tillträtt.

2. För detta ändamål skall konventionsstaterna, på sätt de finner lämpligt, samarbeta i varje ansträngning som görs av Förenta Nationerna och andra behöriga mellanstatliga organisationer eller icke-statliga organisationer, som samarbetar med Förenta Nationerna, för att skydda och bistå ett sådant barn och för att spåra föräldrarna eller andra familjemedlemmar till ett flyktingbarn i syfte att erhålla den information som är nödvändig för att barnet skall kunna återförenas med sin familj. I fall då föräldrar eller andra familjemedlemmar inte kan påträffas, skall barnet ges samma skydd som varje annat barn som varaktigt eller tillfälligt berövats sin familjemiljö av något skäl, i enlighet med denna konvention.

Artikel 23

1. Konventionsstaterna erkänner att ett barn med fysiskt eller psykiskt handikapp bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.

2. Konventionsstaterna erkänner det handikappade barnets rätt till särskild omvårdnad och skall, inom ramen för tillgängliga resurser, uppmuntra och säkerställa att det berättigade barnet och de som ansvarar för dess omvårdnad får ansökt bistånd som är lämpligt med hänsyn till barnets tillstånd och föräldrarnas förhållanden eller förhållandena hos andra som tar hand om barnet.

3. Med hänsyn till att ett handikappat barn har särskilda behov skall det bistånd som lämnas enligt punkt 2 i denna artikel vara kostnadsfritt, då så är möjligt, med beaktande av föräldrarnas ekonomiska tillgångar eller de ekonomiska tillgångarna hos andra som tar hand om barnet och skall syfta till att säkerställa att det handikappade barnet har effektiv tillgång

Bilaga 4b

till och erhåller undervisning och utbildning, hälso- och sjukvård, rehabilitering, förberedelse för arbetslivet och möjligheter till rekreation på ett sätt som bidrar till barnets största möjliga integrering i samhället och individuella utveckling, innefattande dess kulturella och andliga utveckling.

4. Konventionsstaterna skall i en anda av internationellt samarbete främja utbyte av lämplig information på området för förebyggande hälsovård och medicinsk, psykologisk och funktionell behandling av handikappade barn, innefattande spridning av och tillgång till information om rehabiliteringsmetoder, skol- och yrkesutbildning, i syfte att göra det möjligt för konventionsstater att förbättra sina möjligheter och kunskaper och vidga sin erfarenhet på dessa områden. Särskild hänsyn skall härvid tas till utvecklingsländernas behov.

Artikel 24

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt att åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering. Konventionsstaterna skall sträva efter att säkerställa att inget barn är berövat sin rätt att ha tillgång till sådan hälso- och sjukvård.

2. Konventionsstaterna skall sträva efter att till fullo förverkliga denna rätt och skall särskilt vidta lämpliga åtgärder för att

(a) minska spädbarns- och barnadödligheten;

(b) säkerställa att alla barn tillhandahålls nödvändig sjukvård och hälsovård med tonvikt på utveckling av primärhälsovården;

(c) bekämpa sjukdom och undernäring, däri inbegripet åtgärder inom ramen för primärhälsovården, genom bl.a utnyttjande av lätt tillgänglig teknik och genom att tillhandahålla näringsrika livsmedel i tillräcklig omfattning och rent dricksvatten, med beaktande av de faror och risker som miljöförstöring innebär;

(d) säkerställa tillfredsställande hälsovård för mödrar före och efter förlossningen;

(e) säkerställa att alla grupper i samhället, särskilt föräldrar och barn, får information om och har tillgång till undervisning om barnhälsovård och näringslära, fördelarna med amning, hygien och ren miljö och förebyggande av olycksfall samt får stöd vid användning av sådana grundläggande kunskaper;

(f) utveckla förebyggande hälsovård, föräldrarådgivning samt undervisning om och hjälp i familjeplaneringsfrågor.

3. Konventionsstaterna skall vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa.

4. Konventionsstaterna åtar sig att främja och uppmuntra internationellt samarbete i syfte att gradvis uppnå det fulla förverkligandet av den rätt som erkänns i denna artikel. Särskild hänsyn skall härvid tas till utvecklingsländernas behov.

Artikel 25

Konventionsstaterna erkänner rätten för ett barn som har omhändertagits av behöriga myndigheter för omvårdnad, skydd eller behandling av sin fysiska eller psykiska hälsa till regelbunden översyn av den behandling som barnet får och alla andra omständigheter rörande barnets omhändertagande.

Artikel 26

1. Konventionsstaterna skall erkänna rätten för varje barn att åtnjuta social trygghet, innefattande socialförsäkring, och skall vidta nödvändiga åtgärder för att till fullo förverkliga denna rätt i enlighet med sin nationella lagstiftning.

2. Förmånerna skall, där så är lämpligt, beviljas med hänsyn till de resurser som barnet och de personer som ansvarar för dess underhåll har och deras omständigheter i övrigt samt med hänsyn till varje annat förhållande som är av betydelse i samband med en ansökan om en sådan förmån från barnet eller för dess räkning.

Artikel 27

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för varje barn till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.

2. Föräldrar eller andra som är ansvariga för barnet har, inom ramen för sin förmåga och sina ekonomiska resurser, huvudansvaret för att säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnets utveckling.

3. Konventionsstaterna skall i enlighet med nationella förhållanden och inom ramen för sina resurser vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrar och andra som är ansvariga för barnet att genomföra denna rätt och skall vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och utarbeta stödprogram, särskilt i fråga om mat, kläder och bostäder.

4. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa indrivning av underhåll för barnet från föräldrar eller andra som har ekonomiskt ansvar för barnet, både inom konventionsstaten och från utlandet. Särskilt i de fall då den person som har det ekonomiska ansvaret för barnet bor i en annan stat än barnet skall konventionsstaterna främja såväl anslutning till internationella överenskommelser eller ingående av sådana överenskommelser som upprättande av andra lämpliga arrangemang.

Artikel 28

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till utbildning och i syfte att gradvis förverkliga denna rätt och på grundval av lika möjligheter skall de särskilt:

- (a) göra grundutbildning obligatorisk och kostnadsfritt tillgänglig för alla;
- (b) uppmuntra utvecklingen av olika former av undervisning som följer efter grundutbildningen, innefattande såväl allmän utbildning som yrkesutbildning, göra dessa tillgängliga och åtkomliga för varje barn samt vidta lämpliga åtgärder såsom införande av kostnadsfri utbildning och ekonomiskt stöd vid behov;
- (c) göra högre utbildning tillgänglig för alla på grundval av förmåga genom varje lämpligt medel;
- (d) göra studierådgivning och yrkesorientering tillgänglig och åtkomlig för alla barn;
- (e) vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott.

2. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan upprätthålls på ett sätt som är förenligt med barnets mänskliga värdighet och i överensstämmelse med denna konvention.

Bilaga 4b

3. Konventionsstaterna skall främja och uppmuntra internationellt samarbete i utbildningsfrågor, särskilt i syfte att bidra till att avskaffa okunnighet och analfabetism i hela världen och för att underlätta tillgång till vetenskaplig och teknisk kunskap och moderna undervisningsmetoder. Särskild hänsyn skall härvid tas till utvecklingsländernas behov.

Artikel 29

1. Konventionsstaterna är överens om att barnets utbildning skall syfta till att:

- (a) utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga;
- (b) utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna samt för de principer som uppställts i Förenta Nationernas stadga;
- (c) utveckla respekt för barnets föräldrar, för barnets egen kulturella identitet, eget språk och egna värden, för vistelselandets och för ursprungslandets nationella värden och för kulturer som skiljer sig från barnets egen;
- (d) förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämställdhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör urbefolkningar;
- (e) utveckla respekt för naturmiljön.

2. Ingenting i denna artikel eller i artikel 28 får tolkas så att det medför inskränkning i den enskildes och organisationers rätt att inrätta och driva utbildningsanstalter, dock alltid under förutsättning att de i punkt 1 i denna artikel uppställda principerna iakttas och att kraven uppfylls på att undervisningen vid dessa anstalter skall stå i överensstämmelse med vad som från statens sida angivits som minimistandard.

Artikel 30

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör en urbefolkning skall ett barn som tillhör en sådan minoritet eller urbefolkning inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Artikel 31

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

2. Konventionsstaterna skall respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och skall uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt för rekreations- och fritidsverksamhet.

Artikel 32

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och mot att utföra arbete som kan vara skadligt eller hindra barnets utbildning eller äventyra barnets hälsa eller fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling.

2. Konventionsstaterna skall vidta lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i upplysningssyfte för att säkerställa genomförandet av denna artikel. För detta

ändamål och med beaktande av tillämpliga bestämmelser i andra internationella instrument skall konventionsstaterna särskilt

- (a) fastställa en minimiålder eller minimiåldrar som minderåriga skall ha uppnått för tillträde till arbete;
- (b) föreskriva en lämplig reglering av arbetstid och arbetsvillkor;
- (c) föreskriva lämpliga straff eller andra påföljder i syfte att säkerställa ett effektivt genomförande av denna artikel.

Artikel 33

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder, innefattande lagstiftningsåtgärder, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i upplysningssyfte, för att skydda barn från olaglig användning av narkotika och psykotropa ämnen såsom dessa definieras i tillämpliga internationella fördrag och för att förhindra att barn utnyttjas i den olagliga framställningen av och handeln med sådana ämnen.

Artikel 34

Konventionsstaterna åtar sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål skall konventionsstaterna särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra

- (a) att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling;
- (b) att barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet;
- (c) att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material.

Artikel 35

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra bortförande och försäljning av eller handel med barn för varje ändamål och i varje form.

Artikel 36

Konventionsstaterna skall skydda barnet mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende.

Artikel 37

Konventionsstaterna skall säkerställa att:

- (a) inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Varken dödsstraff eller livstids fängelse utan möjlighet till frigivning får ådömas för brott som begåtts av personer under 18 års ålder;
- (b) inget barn får olagligt eller godtyckligt berövas sin frihet. Gripande, anhållande, häktning, fängslande eller andra former av frihetsberövande av ett barn skall ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid;
- (c) varje frihetsberövat barn skall behandlas human och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i dess ålder. Särskilt skall varje frihetsberövat barn hållas åtskilt från vuxna, om det inte anses vara till barnets bästa att inte göra detta, och skall, utom i undantagsfall, ha rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök;
- (d) varje frihetsberövat barn skall ha rätt att snarast få tillgång till såväl juridiskt biträde och annan lämplig hjälp som rätt att få lagligheten i sitt frihetsberövande prövad av en domstol

Bilaga 4b

eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet samt rätt till ett snabbt beslut i saken.

Artikel 38

1. Konventionsstaterna åtar sig att respektera och säkerställa respekt för regler i internationell humanitär rätt som är tillämpliga på dem i väpnade konflikter och som är relevanta för barnet.

2. Konventionsstaterna skall vidta alla tänkbara åtgärder för att säkerställa att personer som inte uppnått 15 års ålder inte deltar direkt i fientligheter.

3. Konventionsstaterna skall avstå från att rekrytera en person som inte har uppnått 15 års ålder till sina väpnade styrkor. Då rekrytering sker bland personer som fyllt 15 men inte 18 år, skall konventionsstaterna sträva efter att i första hand rekrytera dem som är äldst.

4. Konventionsstaterna skall i enlighet med sina åtaganden enligt internationell humanitär rätt att skydda civilbefolkningen i väpnade konflikter vidta alla tänkbara åtgärder för att säkerställa skydd och vård av barn som berörs av en väpnad konflikt.

Artikel 39

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av ett barn som utsatts för någon form av vanvård, utnyttjande eller övergrepp; tortyr eller någon annan form av grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning; eller väpnade konflikter. Sådan rehabilitering och sådan återanpassning skall äga rum i en miljö som befrämjar barnets hälsa, självrespekt och värdighet.

Artikel 40

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för varje barn som misstänks eller åtalas för eller befunnits skyldigt att ha begått brott att behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde, som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och som tar hänsyn till barnets ålder och önskvärdheten att främja att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället.

2. För detta ändamål och med beaktande av tillämpliga bestämmelser i internationella instrument skall konventionsstaterna särskilt säkerställa att

(a) inget barn skall misstänkas för eller åtalas för eller befinnas skyldigt att ha begått brott på grund av en handling eller underlåtenhet som inte var förbjuden enligt nationell eller internationell rätt vid den tidpunkt då den begicks;

(b) varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott skall ha åtminstone följande garantier:

(i) att betraktas som oskyldigt innan barnets skuld blivit lagligen fastställd;

(ii) att snarast och direkt underrättas om anklagelserna mot sig och, om lämpligt, genom sina föräldrar eller vårdnadshavare, och att få juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar;

(iii) att få saken avgjord utan dröjsmål av en behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättskipande organ i en opartisk förhandling enligt lag och i närvaro av juridiskt eller annat lämpligt biträde och, såvida det inte anses strida mot barnets bästa, särskilt med beaktande av barnets ålder eller situation, barnets föräldrar eller vårdnadshavare;

(iv) att inte tvingas att avge vittnesmål eller erkänna sig skyldigt; att förhöra eller låta förhöra

Bilaga 4b

vittnen som åberopas mot barnet samt att på lika villkor för egen räkning få vittnen inkallade och förhörda;

(v) att, om barnet anses ha begått brott, få detta beslut och beslut om åtgärder till följd därav omprövade av en högre behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättskipande organ enligt lag;

(vi) att utan kostnad få hjälp av tolk, om barnet inte kan förstå eller tala det språk som används;

(vii) att få sitt privatliv till fullo respekterat under alla stadier i förfarandet.

3. Konventionsstaterna skall söka främja införandet av lagar och förfaranden samt upprättandet av myndigheter och institutioner som är speciellt anpassade för barn som misstänks eller åtalas för eller befins skyldiga att ha begått brott och skall särskilt

(a) fastställa en lägsta straffbarhetsålder;

(b) vidta åtgärder, då så är lämpligt och önskvärt, för behandling av barn under denna ålder utan att använda domstolsförfarande, under förutsättning att mänskliga rättigheter och rättsligt skydd till fullo respekteras.

4. Olika åtgärder som t ex vård, ledning och före skrifter om tillsyn, rådgivning, övervakning, vård i fosterhem, program för allmän utbildning och yrkesutbildning och andra alternativ till anstaltsvård skall finnas tillgängliga för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välfärd och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet.

Artikel 41

Ingenting i denna konvention skall inverka på bestämmelser som går längre vad gäller att förverkliga barnets rättigheter och som kan finnas i

(a) en konventionsstats lagstiftning; eller

(b) för den staten gällande internationell rätt.

DEL II

Artikel 42

Konventionsstaterna åtar sig att genom lämpliga och aktiva åtgärder göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn.

Artikel 43

1. För att granska de framsteg som gjorts av konventionsstaterna i fråga om förverkligandet av skyldigheter enligt denna konvention skall en kommitté för barnets rättigheter upprättas, vilken skall utföra de uppgifter som föreskrivs i det följande.

2. Kommittén skall vara sammansatt av tio experter med högt moraliskt anseende och erkänd sakkunskap på det område som denna konvention omfattar. Kommitténs medlemmar skall väljas av konventionsstaterna bland deras medborgare och skall tjänstgöra i sin personliga egenskap, varvid avseende skall fästas vid en rättvis geografisk fördelning och de viktigaste rättssystemen.

3. Kommitténs medlemmar skall väljas genom hemlig omröstning från en förteckning över

Bilaga 4b

personer som föreslagits av konventionsstaterna. Varje konventionsstat kan föreslå en kandidat bland sina egna medborgare.

4. Det första valet till kommittén skall hållas senast sex månader efter dagen för denna konventions ikraftträdande och därefter vartannat år. Senast fyra månader före dagen för varje val skall Förenta Nationernas generalsekreterare skriftligen uppmana konventionsstaterna att inom två månader inkomma med sina förslag. Generalsekreteraren skall sedan upprätta och till konventionsstaterna överlämna en förteckning i alfabetisk ordning över samtliga föreslagna personer och ange vilka konventionsstater som föreslagit dem.

5. Val skall hållas vid möten med konventionsstaterna, som sammankallats av Förenta Nationernas generalsekreterare, i Förenta Nationernas högkvarter. Vid dessa möten, som är beslutsmässiga när två tredjedelar av konventionsstaterna är närvarande, skall de kandidater inväljas i kommittén som uppnår det högsta antalet röster och absolut majoritet av de närvarande och röstande konventionsstaternas röster.

6. Kommitténs medlemmar skall väljas för en tid av fyra år. De kan återväljas, om de föreslagits till återval. För fem av de medlemmar som utsetts vid det första valet skall mandattiden utlöpa efter två år. Omedelbart efter det första valet skall namnen på dessa fem medlemmar utses genom lottdragning av ordföranden vid mötet.

7. Om en kommittémedlem avlider eller avsäger sig sitt uppdrag eller förklarar att han eller hon av någon annan anledning inte längre kan fullgöra sitt uppdrag inom kommittén, skall den konventionsstat som föreslog medlemmen, med förbehåll för kommitténs godkännande, utse en annan expert bland sina medborgare, som skall inneha uppdraget under återstoden av mandattiden.

8. Kommittén skall själv fastställa sin arbetsordning.

9. Kommittén skall välja sitt presidium för en tvåårsperiod.

10. Kommitténs möten skall vanligtvis hållas i Förenta Nationernas högkvarter eller på en annan lämplig plats, som kommittén bestämmer. Kommittén skall i regel sammanträda varje år. Kommittémötenas längd skall bestämmas och, om det är nödvändigt, omprövas vid möte med konventionsstaterna, med förbehåll för generalförsamlingens godkännande.

11. Förenta Nationernas generalsekreterare skall tillhandahålla erforderlig personal och övriga resurser för att möjliggöra för kommittén att effektivt utföra sitt uppdrag enligt denna konvention.

12. Medlemmarna av den enligt denna konvention upprättade kommittén skall med godkännande av generalförsamlingen erhålla ersättning från Förenta Nationerna på sådana villkor som generalförsamlingen beslutar.

Artikel 44

1. Konventionsstaterna åtar sig att genom Förenta Nationernas generalsekreterare avge rapporter till kommittén om de åtgärder som de vidtagit för att genomföra de rättigheter som

erkänns i denna konvention och om de framsteg som gjorts i fråga om åtnjutandet av dessa rättigheter

- (a) inom två år efter konventionens ikraftträdande för den berörda staten,
- (b) därefter vart femte år.

2. Rapporter enligt denna artikel skall ange eventuella förhållanden och svårigheter som påverkar i vilken utsträckning åtagandena enligt denna konvention har uppfyllts. Rapporterna skall även innehålla tillräcklig information för att ge kommittén en god uppfattning om genomförandet av konventionens bestämmelser i det berörda landet.

3. En konventionsstat som har tillställt kommittén en utförlig första rapport behöver inte i sina följande rapporter, som avges enligt punkt 1 (b) i denna konvention, upprepa tidigare lämnad grundläggande information.

4. Kommittén kan begära ytterligare information från konventionsstaterna om genomförandet av konventionens bestämmelser.

5. Kommittén skall vartannat år genom ekonomiska och sociala rådet tillställa generalförsamlingen rapporter om sin verksamhet.

6. Konventionsstaterna skall göra sina rapporter allmänt tillgängliga för allmänheten i sina respektive länder.

Artikel 45

För att främja ett effektivt genomförande av konventionens bestämmelser och internationellt samarbete på det område som konventionen avser gäller följande

- (a) Fackorganen, FN:s barnfond och andra FN-organ skall ha rätt att vara representerade vid granskningen av genomförandet av sådana bestämmelser i denna konvention som faller inom ramen för deras mandat. Kommittén kan inbjuda kompetenta organ och organisationer, som den finner lämpligt, att komma med expertråd angående genomförandet av konventionen på områden som faller inom ramen för deras respektive verksamhetsområden. Kommittén kan inbjuda fackorganen, FN:s barnfond och andra FN-organ att inlämna rapporter om konventionens tillämpning inom områden som faller inom ramen för deras verksamhet;
- (b) Kommittén skall, såsom den finner lämpligt, till fackorganen, FN:s barnfond och andra kompetenta organ och organisationer överlämna rapporter från konventionsstaterna som innehåller en begäran om eller anger behov av teknisk rådgivning eller tekniskt bistånd jämte kommitténs synpunkter och eventuella förslag beträffande sådan begäran eller sådant behov;
- (c) Kommittén kan rekommendera generalförsamlingen att framställa en begäran till generalsekreteraren om att för kommitténs räkning företa studier angående särskilda frågor som rör barnets rättigheter;
- (d) Kommittén kan avge förslag och allmänna rekommendationer på grundval av den information som erhållits enligt artiklarna 44 och 45 i denna konvention. Sådana förslag och allmänna rekommendationer skall tillställas varje konventionsstat som berörs samt rapporteras till generalförsamlingen tillsammans med eventuella kommentarer från konventionsstaterna.

Bilaga 4b

DEL III

Artikel 46

Denna konvention skall vara öppen för undertecknande av alla stater.

Artikel 47

Denna konvention skall ratificeras. Ratifikationsinstrumenten skall deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

Artikel 48

Denna konvention skall förbli öppen för anslutning av vilken stat som helst. Anslutningsinstrumenten skall deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

Artikel 49

1. Denna konvention träder i kraft den trettionde dagen efter dagen för deponeringen av det tjugonde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

2. I förhållande till varje stat som ratificerar eller ansluter sig till konventionen efter deponeringen av det tjugonde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet träder konventionen i kraft den trettionde dagen efter det att en sådan stat deponerat sitt ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 50

1. En konventionsstat kan föreslå en ändring av konventionen och överlämna förslaget till Förenta Nationernas generalsekreterare. Generalsekreteraren skall sedan översända ändringsförslaget till konventionsstaterna med en begäran om att dessa anger om de tillstyrker att en konferens med konventionsstaterna sammankallas för att behandla och rösta om förslagen. Om minst en tredjedel av staterna inom fyra månader efter förslagets översändande tillstyrker en sådan konferens, skall generalsekreteraren sammankalla konferensen i Förenta Nationernas regi. Ändringsförslag som antagits av en majoritet av de vid konferensen närvarande och röstande konventionsstaterna skall underställas generalförsamlingen för godkännande.

2. En ändring som antagits enligt punkt (1) i denna artikel träder i kraft när den har godkänts av Förenta Nationernas generalförsamling och antagits av konventionsstaterna med två tredjedels majoritet.

3. När en ändring träder i kraft skall den vara bindande för de konventionsstater som har antagit den, medan övriga konventionsstater fortfarande är bundna av bestämmelserna i denna konvention och eventuella tidigare ändringar, som de antagit.

Artikel 51

1. Förenta Nationernas generalsekreterare skall motta och till alla stater sända texten till reservationer som staterna gjort vid ratifikationen eller anslutningen.

2. En reservation som strider mot denna konventions ändamål och syfte skall inte tillåtas.

Bilaga 4b

3. Reservationer kan återtats vid vilken tidpunkt som helst genom notifikation till Förenta Nationernas generalsekreterare, som därefter skall underrätta alla stater. Notifikationen skall gälla från den dag då den mottogs av generalsekreteraren.

Artikel 52

En konventionsstat kan säga upp denna konvention genom skriftlig notifikation till Förenta Nationernas generalsekreterare. Uppsägningen träder i kraft ett år efter den dag då notifikationen mottogs av generalsekreteraren.

Artikel 53

Förenta Nationernas generalsekreterare utses till depositarie för denna konvention.

Artikel 54

Originalen till denna konvention, vars arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter har lika giltighet, skall deponeras hos Förenta Nationernas generalsekreterare.

Till bekräftelse härav har undertecknade ombud, därtill vederbörligen befullmäktigade av sina respektive regeringar, undertecknat denna konvention.

Bilaga 4c

Konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor

New York den 18 december 1979

De stater som har anslutit sig till denna konvention (konventionsstaterna)

konstaterar att Förenta nationernas stadga bekräftar tron på grundläggande mänskliga rättigheter, på människans värdighet och värde samt på lika rättigheter för män och kvinnor, **konstaterar** att den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna slår fast principen om icke-diskriminering och förklarar att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter samt att var och en är berättigad till alla de fri- och rättigheter som anges däri, utan åtskillnad av något slag, inbegripet åtskillnad på grund av kön,

konstaterar att de stater som tillträtt de internationella konventionerna om de mänskliga rättigheterna är skyldiga att säkerställa lika rätt för män och kvinnor att åtnjuta alla ekonomiska, sociala, kulturella, medborgerliga och politiska rättigheter,

åberopar de internationella konventioner som antagits inom FN och dess fackorgan och som främjar lika rättigheter för män och kvinnor,

uppmärksammar även de resolutioner, deklARATIONER och rekommendationer som antagits av FN och dess fackorgan och som främjar lika rättigheter för män och kvinnor,

ser dock med oro att det trots dessa olika instrument fortfarande förekommer en utbredd diskriminering av kvinnor,

erinnrar om att diskriminering av kvinnor kränker principerna om lika rättigheter och respekt för människans värdighet, är ett hinder för kvinnors deltagande, på samma villkor som män, i sina länders politiska, sociala, ekonomiska och kulturella liv, hindrar ett ökat välbefinnande för samhälle och familj och försvårar den fulla utvecklingen av kvinnors möjligheter i sitt lands och mänsklighetens tjänst,

ser med oro att där fattigdom råder är det kvinnorna som har minsta tillgången till föda, hälsovård, utbildning av olika slag samt till anställningsmöjligheter och till tillfredsställelse av andra behov,

är övertygad om att upprättandet av den nya ekonomiska världsordningen grundad på rätt och rättvisa, på ett betydelsefullt sätt kommer att bidra till främjandet av jämställdhet mellan män och kvinnor,

betonar att utplånandet av apartheid, alla former av rasism, rasdiskriminering, kolonialism, nykolonialism, aggression, utländsk ockupation och utländskt herravälde samt av inblandning i staters inre angelägenheter är av största vikt för att män och kvinnor till fullo skall kunna åtnjuta sina rättigheter,

slår fast att stärkandet av internationell fred och säkerhet, internationell avspänning, ömsesidigt samarbete mellan alla stater oberoende av deras sociala och ekonomiska system, allmän och fullständig nedrustning och särskilt kärnvapenedrustning under sträng och effektiv internationell kontroll, befastande av principerna om rättvisa, jämlikhet och ömsesidiga fördelar i förbindelserna mellan länder samt förverkligande av de under främmande och koloniala herravälde och utländsk ockupation stående folkens rätt till självbestämmande och oberoende samt respekt för nationell suveränitet och territoriell integritet kommer att främja socialt framåtskridande och utveckling och som en följd härav medverka till uppnåendet av full jämställdhet mellan män och kvinnor.

är övertygade om att en fullständig och allsidig utveckling av ett land, välfärden i världen samt fredens sak kräver att kvinnorna deltar i största möjliga utsträckning på alla områden och på samma villkor som männen,

betänker kvinnornas stora, hittills inte fullt erkända bidrag till familjens välfärd och samhällets utveckling, moderskapets sociala betydelse och båda föräldrarnas roll inom familjen och när det gäller barnens uppfostran, och är medvetna om att kvinnornas roll som barnaföderekor inte får vara en grund för diskriminering utan att ansvaret för barnuppfostran måste delas mellan män och kvinnor samt hela samhället,

är medvetna om att en ändring av mannens traditionella roll liksom av kvinnans roll inom samhället och familjen är nödvändig för att full jämställdhet mellan män och kvinnor skall uppnås,

är beslutna att genomföra principerna i deklARATIONEN om avskaffande av diskriminering av kvinnor och vidta de åtgärder som krävs för avskaffandet av sådan diskriminering i alla dess former och yttringar

och kommer överens om följande:

Del I

Artikel 1

I denna konvention avser uttrycket »diskriminering av kvinnor» varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av kön som har till följd eller syfte att begränsa eller omintetgöra erkännandet av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på det politiska, ekonomiska, sociala, kulturella eller medborgerliga området eller något annat område för kvinnor, oberoende av civilstånd och med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, eller åtnjutandet eller utövandet av dessa rättigheter och friheter.

Artikel 2

Konventionsstaterna fördömer diskriminering av kvinnor i alla dess former, är eniga om att på lämpligt sätt och utan dröjsmål inrikta sin politik på att avskaffa diskriminering av kvinnor och åtar sig i detta syfte att

- a) införa principen om jämställdhet mellan män och kvinnor i sina nationella grundlagar eller andra lämpliga författningar, om så inte redan skett, och säkerställa att denna princip genomförs i praktiken genom författningar och andra lämpliga medel;
- b) vidta lämpliga lagstiftnings och andra åtgärder, vid behov innefattande påföljder, som förbjuder all diskriminering av kvinnor;
- c) skapa rättsligt skydd för kvinnors rättigheter på samma grunder som för män och att genom behöriga nationella domstolar och andra offentliga institutioner säkerställa ett effektivt skydd för kvinnor mot varje diskriminerande handling;
- d) avstå från varje diskriminerande handling eller förfarande mot kvinnor och säkerställa att myndigheter och offentliga institutioner handlar i överensstämmelse med denna skyldighet;
- e) vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor från enskilda personers, organisationers eller företags sida;
- f) vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att ändra eller upphäva gällande lagar och förordningar, sedvänjor eller bruk som innebär diskriminering av kvinnor;
- g) upphäva alla nationella straffbestämmelser som innebär diskriminering av kvinnor.

Bilaga 4c

Artikel 3

Konventionsstaterna skall på alla områden, och särskilt på de politiska, sociala, ekonomiska och kulturella områdena, vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att säkerställa full utveckling och framsteg för kvinnorna och därmed garantera dem utövande och åtnjutande av mänskliga rättigheter och grundläggande friheter på grundval av jämställdhet med männen.

Artikel 4

1. Konventionsstaternas vidtagande av tillfälliga särskilda åtgärder för att påskynda faktisk jämställdhet mellan män och kvinnor skall inte betraktas såsom diskriminering enligt denna konvention, men får inte medföra ett bibehållande av olikvärdiga eller skilda normer; dessa åtgärder skall upphöra när jämställdhet i fråga om möjligheter och behandling har uppnåtts.
2. Konventionsstaternas vidtagande av särskilda åtgärder, inklusive de åtgärder som nämns i denna konvention, för att skydda moderskapet, skall inte anses vara diskriminerande.

Artikel 5

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att

- a) ändra mäns och kvinnors sociala och kulturella beteendemönster för att därmed avskaffa fördomar samt seder och bruk som grundar sig på föreställningen om det ena könets underlägsenhet eller på stelnade roller för män och kvinnor;
- b) säkerställa att familjeutbildningen bibringar en riktig uppfattning om moderskapet såsom social funktion och erkänner att män och kvinnor har ett gemensamt ansvar för sina barns uppfostran och utveckling, varvid barnens bästa alltid skall komma i första hand.

Artikel 6

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder, inklusive lagstiftning, för att bekämpa alla former av handel med kvinnor och utnyttjande av kvinnoprostitution.

Del II

Artikel 7

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor i landets politiska och offentliga liv och särskilt säkerställa kvinnornas rätt att, på samma villkor som gäller för män,

- a) rösta vid alla val och folkomröstningar samt vara valbara till alla genom allmänna val tillsatta organ;
- b) delta i utformningen av de styrande samhällsorganens politik och i förverkligandet av denna samt inneha ämbeten och fullgöra alla officiella åligganden på alla nivåer inom förvaltningen;
- c) delta i icke-statliga organisationer och sammanslutningar inom landets offentliga och politiska liv.

Artikel 8

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att tillförsäkra kvinnor på samma villkor som män och utan någon diskriminering möjligheten att företräda sina regeringar på internationell nivå och delta i arbetet i internationella organisationer.

Artikel 9

1. Konventionsstaterna skall ge kvinnor samma rätt som män att förvärva, byta eller behålla sitt medborgarskap. De skall särskilt säkerställa att varken äktenskap med en utlänning eller makens byte av medborgarskap under äktenskapet automatiskt skall medföra ändring av hustruns medborgarskap, göra henne statslös eller påtvinga henne makens medborgarskap.
2. Konventionsstaterna skall ge kvinnor samma rättigheter som män i fråga om deras barns medborgarskap.

Del III

Artikel 10

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor för att tillförsäkra dem samma rättigheter som män när det gäller utbildning och särskilt, med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, säkerställa

- a) samma villkor för yrkesvägledning, tillträde till studier och erhållande av diplom från utbildningsanstalter av alla slag, såväl på landsbygden som i städerna; denna jämställdhet skall säkerställas i förskolor och i allmän, teknisk och högre teknisk utbildning liksom i all yrkesutbildning;
- b) tillträde till samma studiekurser och examina, tillgång till lärarpersonal med lika höga kvalifikationer samt skollokaler och utrustning av samma standard;
- c) avskaffandet, på alla nivåer och inom alla former av utbildning, av stelnade uppfattningar av mans- och kvinnorollerna genom att främja samundervisning och annat slags undervisning som kan bidra till att detta syfte uppnås och särskilt genom att se över läroböcker och läroplanen samt anpassa undervisningsmetoderna;
- d) samma möjligheter att få stipendier och andra studiebidrag;
- e) samma möjligheter till återkommande utbildning, inklusive alfabetiseringsprogram för vuxna, särskilt sådana som syftar till att så snabbt som möjligt minska klyftan i utbildning mellan män och kvinnor;
- f) en minskning av antalet kvinnliga elever som avbryter sina studier och upprättande av studievägar för flickor och kvinnor som har slutat skolan i förtid;
- g) samma möjligheter att delta aktivt i idrott och gymnastikundervisning;
- h) tillgång till detaljerad pedagogisk information för att bidra till att säkerställa familjernas hälsa och välbefinnande, inklusive information och rådgivning om familjeplanering.

Artikel 11

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor på arbetsmarknaden för att, med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, säkerställa samma rättigheter särskilt
 - a) rätten till arbete såsom en oförtytterlig rätt som tillkommer alla människor;
 - b) rätten till samma anställningsmöjligheter, inklusive användning av samma urvalskriterier vid anställning;
 - c) rätten till fritt val av yrke och anställning, rätten till befordran, anställningstrygghet samt alla anställningsförmåner och tjänstevillkor, liksom rätten till yrkesutbildning och omskolning, inklusive lärlingsutbildning, högre yrkesutbildning och återkommande utbildning;

Bilaga 4c

- d) rätten till lika lön, inklusive förmåner, och till lika behandling vad beträffar arbete av lika värde liksom till lika behandling i fråga om arbetsvärdering;
 - e) rätten till social trygghet, särskilt då det är fråga om pensionering, arbetslöshet, sjukdom, invaliditet och ålderdom samt annan arbetsoförmåga liksom rätten till betald semester;
 - f) rätten till arbetarskydd, inklusive skydd för fortplantningsfunktionen.
2. För att förhindra diskriminering av kvinnor på grund av äktenskap eller moderskap och för att säkerställa kvinnors faktiska rätt till arbete, skall konventionsstaterna vidta lämpliga åtgärder för att
- a) förbjuda, med stöd av rättsliga påföljder, avskedande på grund av graviditet eller moderskapsledighet, liksom också diskriminering vid avskedande grundad på civilstånd;
 - b) införa moderskapsledighet med lön eller jämförbara sociala förmåner utan förlust av anställning, kvalifikationstid eller sociala bidrag;
 - c) främja nödvändig social service som gör det möjligt för föräldrar att förena familjeplikter med yrkesansvar och deltagande i det offentliga livet, särskilt genom att verka för att ett system för barnomsorg skapas och byggs ut;
 - d) ge särskilt skydd för gravida kvinnor i arbeten som visat sig ha skadlig inverkan på dem.
3. Skyddslagstiftning i frågor som behandlas i denna artikel skall regelbundet omprövas mot bakgrund av vetenskaplig och teknologisk kunskap och skall vid behov ändras, upphävas eller utvidgas.

Artikel 12

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor när det gäller hälsovård för att, med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, säkerställa tillgång till hälso- och sjukvård, inklusive sådan som avser familjeplanering.

2. Utan hinder av bestämmelserna i punkt 1 ovan skall konventionsstaterna tillförsäkra kvinnor lämplig vård vid havandeskap och förlossning samt under tiden efter nedkomsten, varvid fri vård skall stå till förfogande när det är nödvändigt, liksom även lämplig kost under havandeskapet och amningstiden.

Artikel 13

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor inom andra områden av det ekonomiska livet och samhällslivet för att med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund tillförsäkra dem samma rättigheter, särskilt

- a) rätten till familjeförmåner;
- b) rätten till banklån, hypotekslån och andra former av kredit;
- c) rätten att delta i fritidsverksamhet, i idrott och i kulturlivet i alla dess former.

Artikel 14

1. Konventionsstaterna skall ta hänsyn till de särskilda problem som möter kvinnorna på landsbygden och den viktiga roll dessa kvinnor spelar för sina familjens försörjning,

Bilaga 4c

särskilt genom sitt arbete i sektorerna utanför penninghushållningen, och skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att bestämmelserna i denna konvention tillämpas på landsbygdens kvinnor.

2. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor på landsbygden för att säkerställa att de, med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, deltar i och drar fördel av landsbygdens utveckling, och skall särskilt tillförsäkra dessa kvinnor rätt att
 - a) delta i utarbetandet och genomförandet av utvecklingsplanen på alla nivåer;
 - b) få tillgång till tillfredsställande hälso- och sjukvård, inklusive upplysning, rådgivning och hjälp i familjeplaneringsfrågor;
 - c) direkt dra nytta av program för social trygghet;
 - d) få teoretisk och praktisk utbildning av alla slag, inklusive sådan som avser läs- och skrivkunighet, samt dra nytta av bl a alla former av lokala samhällsliga tjänster och rådgivningsverksamhet för att öka sitt tekniska kunnande;
 - e) organisera självhjälpsgrupper och kooperativer för att uppnå lika möjligheter på det ekonomiska planet genom anställning eller egen verksamhet;
 - f) delta i alla slag av samhällsaktiviteter;
 - g) få tillgång till krediter och lån för jordbruksändamål, anordningar för marknadsföring och lämplig teknologi samt att få lika behandling vid land- och jordbruksreformen liksom vid nyodlingsprogram;
 - h) ha tillfredsställande levnadsförhållanden, särskilt i fråga om bostäder, sanitära anläggningar, elektricitets- och vattenförsörjning samt transporter och kommunikationer.

Del IV

Artikel 15

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra män och kvinnor likhet inför lagen.
2. Konventionsstaterna skall på det civilrättsliga området tillförsäkra kvinnor samma rättsliga befogenheter som män och samma möjligheter att utöva dessa befogenheter. De skall särskilt ge kvinnor samma rätt att ingå avtal och förvalta egendom samt lika behandling under hela förfarandet inför domstol.
3. Konventionsstaterna kommer överens om att alla avtal och alla andra privata skriftliga handlingar med rättsverkan som syftar till att inskränka kvinnors rättsliga handlingsförmåga skall anses ogiltiga.
4. Konventionsstaterna skall tillförsäkra män och kvinnor samma lagliga rättigheter såvitt avser rätten att resa och friheten att välja bostad och hemvist.

Artikel 16

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att avskaffa diskriminering av kvinnor och i alla frågor som gäller äktenskap och familjeförhållanden samt skall särskilt, med jämställdheten mellan män och kvinnor som grund, säkerställa
 - a) lika rätt att ingå äktenskap;

Bilaga 4c

- b) lika rätt att fritt välja make och ingå äktenskap endast med sitt eget fria och fulla medgivande;
- c) lika rättigheter och skyldigheter under äktenskapet och vid dess upplösning;
- d) lika rättigheter och skyldigheter som föräldrar, oberoende av civilstånd, i frågor som gäller barnen, varvid dock barnens bästa alltid skall komma i första hand;
- e) lika rätt att fritt och under ansvar bestämma om antalet barn och tidrymden mellan havandeskapen samt att få tillgång till upplysning och utbildning liksom till de medel som erfordras för att kunna utöva denna rätt;
- f) lika rättigheter och skyldigheter när det gäller förmyndarskap eller godmanskap för barn, vårdnad om barn och adoption eller liknande, om sådana begrepp förekommer i nationell lag, varvid dock barnens bästa alltid skall komma i första hand;
- g) lika rättigheter i personligt hänseende som man och hustru, inklusive rätten att välja familjenamn, yrke och sysselsättning;
- b) lika rättigheter för båda makarna i fråga om ägande, förvärv, skötsel, förvaltning, förfogande och avyttring av egendom, vare sig detta sker utan kostnad eller mot vederlag.

2. Barns trolovning och giftermål skall inte ha någon rättslig verkan och alla nödvändiga åtgärder, inklusive lagstiftning, skall vidtas för att fastställa en minimiålder för äktenskap och för att göra officiell registrering av äktenskap obligatorisk.

Del V

Artikel 17

1. För att granska vilka framsteg som gjorts vid tillämpningen av denna konvention skall en kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor (härefter kallad kommittén) tillsättas, som vid denna konventions ikraftträdande skall bestå av 18 och efter den trettiofemte medlemsstatens ratifikation eller anslutning av 23 moraliskt högtstående sakkunniga med stor kompetens på det område konventionen behandlar. Konventionsstaterna skall utse de sakkunniga bland sina egna medborgare och dessa skall fullgöra uppdraget i sin personliga egenskap; hänsyn bör härvid tas till en rättvis geografisk fördelning och till att såväl olika kulturtyper som de viktigaste rättssystemen blir representerade.

2. Kommitténs ledamöter skall utses genom hemlig omröstning från en lista över personer som föreslagits av konventionsstaterna. Varje konventionsstat kan föreslå en kandidat bland sina egna medborgare.

3. Det första valet skall hållas sex månader efter dagen för denna konventions ikraftträdande. Senast tre månader före varje valdag skall FN:s generalsekreterare skriftligen uppmana konventionsstaterna att inom två månader sända in sina förslag. Generalsekreteraren skall göra en alfabetisk förteckning över alla de föreslagna personerna med angivande av vilka konventionsstater som föreslagit dem och sända förteckningen till konventionsstaterna.

4. Val av kommitténs ledamöter skall förrättas vid ett möte med konventionsstaterna som generalsekreteraren sammankallat i FN:s högkvarter. Vid detta möte, som är beslutsmässigt när två tredjedelar av konventionsstaterna är närvarande, skall de kandidater som fått det högsta antalet röster och absolut majoritet av närvarande och röstande konventionsstaters röster utses till ledamöter i kommittén.

Bilaga 4c

5. Kommitténs ledamöter skall väljas för en period av fyra år. För nio av de ledamöter som utsetts vid det första valet skall mandatet dock upphöra efter två år. Omedelbart efter det första valet skall dessa nio ledamöter utses genom lottdragning av kommitténs ordförande.

6. Val av ytterligare fem kommittéledamöter skall förrättas i enlighet med bestämmelserna i punkterna 2, 3 och 4 i denna artikel sedan den trettiofemte ratifikationen eller anslutningen ägt rum. För två av de ledamöter som utsetts vid detta tillfälle skall mandatet upphöra efter två år; dessa båda ledamöter utses av kommitténs ordförande genom lottdragning.

7. För att besätta tillfälliga vakanser skall den konventionsstat vars sakkunnige har upphört att vara ledamot av kommittén utse en annan sakkunnig bland sina medborgare med förbehåll för kommitténs godkännande.

8. Kommitténs ledamöter skall, med generalförsamlingens godkännande, få arvoden från FN på de villkor som generalförsamlingen bestämmer med hänsyn till vikten av de uppgifter som åligger kommittén.

9. FN:s generalsekreterare skall tillhandahålla den personal och de anordningar som är nödvändiga för att kommittén på ett effektivt sätt skall kunna fullgöra sina uppgifter enligt denna konvention.

Artikel 18

1. Konventionsstaterna åtar sig att, för granskning av kommittén, till FN:s generalsekreterare sända en rapport om lagstiftning och andra rättsliga, administrativa eller övriga åtgärder som de har vidtagit för att genomföra konventionens bestämmelser samt de framsteg som gjorts i detta hänseende

- a) inom ett år efter ikraftträdandet för vederbörande stat och
- b) därefter minst vart fjärde år och vidare när kommittén så begär.

2. Rapporterna kan ange faktorer och svårigheter som påverkar den utsträckning i vilken åtagandena enligt denna konvention har uppfyllts.

Artikel 19

1. Kommittén skall själv anta sin arbetsordning.

2. Kommittén skall välja sitt presidium för en period av två år.

Artikel 20

1. Kommittén skall normalt sammanträda under en period av högst två veckor årligen för att behandla de rapporter som kommit in enligt artikel 18 i denna konvention.

2. Kommitténs möten skall normalt hållas i FN:s högkvarter eller på annan lämplig, av kommittén angiven plats.

Artikel 21

1. Kommittén skall genom ekonomiska och sociala rådet årligen rapportera till FN:s generalförsamling om sin verksamhet. Kommittén kan lägga fram förslag och allmänna rekommendationer grundade på de rapporter som granskats och information som erhållits från

Bilaga 4c

konventionsstaterna. Sådana förslag och allmänna rekommendationer skall ingå i kommitténs rapport tillsammans med eventuella kommentarer från konventionsstaterna.

2. Generalsekreteraren skall överlämna kommitténs rapporter till kommissionen för kvinnans ställning för kännedom.

Artikel 22

Fackorganen skall ha rätt att vara företrädare då genomförandet av de bestämmelser i denna konvention som faller inom ramen för deras verksamhet behandlas. Kommittén kan uppmana fackorganen att komma in med rapporter om tillämpningen av konventionen på områden som faller inom ramen för deras verksamhet.

Del VI

Artikel 23

Ingenting i denna konvention skall inverka på bestämmelser som i högre grad främjar jämställdheten mellan män och kvinnor och som återfinns

- a) i en konventionsstats lagstiftning, eller
- b) i andra internationella konventioner, fördrag eller överenskommelser som gäller för sådan stat.

Artikel 24

Konventionsstaterna åtar sig att vidta alla nödvändiga åtgärder på nationell nivå för att uppnå det fulla förverkligandet av de i denna konvention erkända rättigheterna.

Artikel 25

1. Denna konvention är öppen för undertecknande av alla stater.
2. FN:s generalsekreterare utses till depositarie för denna konvention.
3. Denna konvention förutsätter ratifikation. Ratifikationsinstrumenten skall deponeras hos FN:s generalsekreterare.
4. Denna konvention är öppen för anslutning av alla stater. Anslutning sker genom deponering av anslutningsinstrument hos FN:s generalsekreterare.

Artikel 26

1. Begäran om revision av denna konvention kan när som helst göras av en konventionsstat genom en skriftlig underrättelse till FN:s generalsekreterare.
2. FN:s generalförsamling beslutar om de eventuella åtgärder som skall vidtas med anledning av en sådan begäran.

Artikel 27

1. Denna konvention träder i kraft den trettionde dagen efter den dag då det tjugonde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet har deponerats hos FN:s generalsekreterare.

Bilaga 4c

2. För varje stat som ratificerar eller ansluter sig till denna konvention efter deponeringen av det tjugonde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet träder konventionen i kraft den trettionde dagen efter dagen för deponeringen av dess eget ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 28

1. FN:s generalsekreterare skall ta emot texten till förbehåll som stater gör i samband med ratifikation eller anslutning och delge alla stater sådana förbehåll.

2. Förbehåll som är oförenligt med denna konventions ändamål och syfte skall inte tillåtas.

3. Förbehåll kan när som helst återtasa genom underrättelse till FN:s generalsekreterare, som sedan skall informera alla stater härom. En sådan underrättelse skall gälla från mottagningsdagen.

Artikel 29

1. Varje tvist mellan två eller flera konventionsstater om tolkningen eller tillämpningen av denna konvention, som inte biläggs genom förhandlingar, skall på begäran av en av dem hänskjutas till skiljedom. Kan parterna inom sex månader från dagen för begäran om skiljedom inte enas om skiljedomsförfarandet, kan en av parterna hänskjuta tvisten till Internationella domstolen genom begäran i enlighet med domstolens stadga.

2. Varje konventionsstat kan vid tiden för undertecknandet eller ratifikationen av denna konvention eller vid anslutning till den förklara att den inte anser sig bunden av punkt 1 i denna artikel. De övriga konventionsstaterna skall inte vara bundna av punkt 1 i denna artikel i förhållande till konventionsstat som gjort sådant förbehåll.

3. Varje konventionsstat som har gjort förbehåll enligt punkt 2 i denna artikel kan när som helst återta detta förbehåll genom underrättelse till FN:s generalsekreterare.

Artikel 30

Denna konvention, vars arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter är lika giltiga, skall deponeras hos FN:s generalsekreterare.

Referenslitteratur

Al Baldawi, R, 1998, "Migration och familjestruktur" (Ahmadi, N. red. *Ungdom, kulturmöten, identitet*) Liber i samarbete med Statens Institutionsstyrelse

Angel, B. & Hjern, A, 1992, *Att möta flyktingbarn och deras familjer*, Studentlitteratur, Lund

Bredal, A, *Arrangerade ekteskap och tvångsekteskap i Norden*, Tema Nord 1999: 4, Nordisk ministerråd 1999

Integrationspolitik för 2000- talet, Regeringens skrivelse 2001/02:129

Kjällström, A. & Olofsson, K, 2002, *Ung kvinna i Nordost*, Göteborgs stad, Kortedala

Kvinnlig könsstympning, Om kvinnlig könsstympning som kulturarv, Tre somaliska "workshops" i Göteborg, Eva Sennemark, Jamila Said Musse & Hussein Abdulkadir. "Göteborgska tidspeglar. 2002

Liss Tung, A-M, 2000, *Rapport om flickor med annan etnisk och kulturell bakgrund*, Ungdomsstyrelsen

Låt oss tala om flickor..., Integrationsverkets rapportserie 2000:6

Nyberg, E, 1993, *Barnfamiljers migration. Familjers relationer i en förändrad livssituation*. Akademisk avhandling, Pedagogiska institutionen, Stockholms universitet

Rapport från Kvinnojourerna i Västra Götalands län, april 2001

Regeringens insatser för utsatta flickor i patriarkala familjer, Art.nr. 2002.007, Näringsdepartementet

Sherefay, S, 2001, *Med barnen i våra hjärtan. Ett diskussions- och studiematerial för att stärka föräldrarnas roll i det mångkulturella Sverige*, Rädda Barnen, Integrationsförvaltningen i Stockholms stad

Socialstyrelsens meddelandeblad, nr 6/02, Stockholm

Artiklar och tidsskrifter

Al Baldawi, R, *Psykosociala konsekvenser av en förändrad familjestruktur*, Läkartidningen 1998a, vol 19

Kamali, M, *Kulturessentialism och "hedersmord"*, Socionomen 3:2002

Thunberg, K, *Hon vågar ta strid*, Svenska dagbladet 31 mars 2002

Josefsson, C, *Det går att förhindra att våld uppstår i familjer med starkt patriarkal struktur*, SSR-tidningen 6:2002

Appelqvist, M, *Kultur – resurs eller hinder*, Invandrare och minoriteter 3:2002

Weintraub, N, *Familjen – hot eller tillgång*, Invandrare och minoriteter 2:2002

Johansson, L, *Utsatta invandrarflickor: Avgörande livsfrågor i fokus*. Socionomen 3:2002

Oljons, H, *Invandrarflickor får hjälp att bli fria utan att lämna familjen*, Barn & ungdom, en fack – och medlemstidning från BRIS 1:2001

Eliasson, P, *Projektet som vill nå invandrarkvinnor*, Socionomen 3:2002

Olofsson, P, *Frigörelse utan konflikter*, Integration i fokus 3:1999

Prizmas redaktion, *Fadime Sahindal blev mördad*. Interkulturell Prizma - samhällsmagasin på arabiska 4: 2002

Hedman- Lindgren, B, *Flickor på institution. Vi tror vi kan forska fram ditten och datten*, SISStone – en tidskrift från Statens institutionsstyrelse, SIS 2:2002

**LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALAND**

Enheten för integration och jämställdhet

Södra Hamngatan 1, 403 40 GÖTEBORG
Telefon 031-60 50 00, Fax 031-60 51 90. ISSN 1403-168X